

ԱՐԱՁԻ

ԱՊՐՈՂՆԵՐԸ

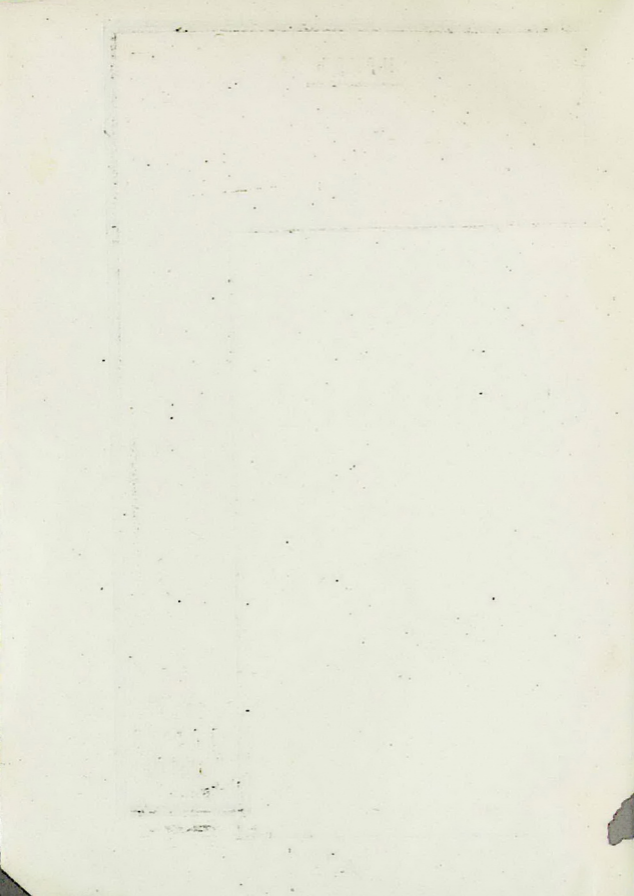
ՄԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

1929

ԳԵՑՀՐԱՑ

ՅԵՐԵՎԱՆ

ԱՐԱՋԻ

ԱՊՐՈՂՆԵՐԸ

ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՌԵՐԻՎԱՆ - 1929

~~16503~~

A I
2110

ՊԵՏՐՈՍԻ ԻԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Հրատ. № 024 Գ. № 154

Տիրամ 2,000

Գրառեպագր № 1635 (բ.)

Ա Պ Ր Ո Ղ Ն Ե Ր Ը

Յերկաթուղու գնացքը յերկար սուլոցով մոռեցավ կայարանին ու դորդալով կանգ առավ նրա առաջ:

Քսանեմեկ թվականի գնացքներից էր, իր բոլոր մանրամասնություններով. ապրանքատար վագոնների մի չերկար շարան, վորոնք աչնքան լիքն էին մարդկանցով, վոր թվում էր, թե իրար գլխի ածած հակեր են և վոչ թե մարդիկ: Նմուշի նման յերևացող միքանի մարդատար վագոնների սանդուղքները հազիվ էլին դիմանում մինչև գետինը կախ ընկած մարդկային փնջերին: Վագոնների տանիքների վրա, նրանց արանքներում, նույնիսկ շոգեկառքի վրա, մի խոսքով՝ ամեն տեղ, ուր աչքը դիպչում էր, մարդկային ցեղն էր յերևում միջատների նման շարված: Ամեն սեռի ու հասակի ճամպորդներ, վորոնց անխտիր գազթախան անունն էին տալիս, դալուկ, քաղցած ու հիվանդոտ դեմքերով, կեղտոտ ու պատառոտած լաթերի մեջ, շարունակ չերթևեկում էին գնացքներով յետ ու առաջ՝ «մի բան» ճարելու համար: Կայարանների ընակիչներին նույնիսկ թվում էր, թե նրանք յերբեք չեն իջնում վագոններից:

Գնացքը կանգ առավ, և դրա հետ ճամպորդներին տիրեց այն սովորական անհուսալիքունը, վորը ծագում էր այն մտքից, թե, հվ դիտե, վորքան ժամանակ է կանգնելու գնացքը: Նրանք արդեն նախորդ

կայարաններում ընտելացել էին համբերութեան և ալօմ, անձնատուր լեղած գերինների նման, իրենց բախտը հանձնել էին զնացքին. կուպինա՝ կտանի, չի ուզենա՝ չի տանի...

Վոչվոք չեր կարող իջնել զնացքից, լեթե միայն մտադրութուն չուներ մնալու կայարանում, վորովհետև իջնել՝ նշանակում էր տեղը կորցնել: Միակ լեռանդը ցույց էին տալիս նոր նստողները, վորոնք իրենց անշուք կապոցներն առած՝ վազվզում էին վագոնից վագոն՝ տեղ ճարհու համար: Միանգամայն հանելուկ էր, թե ինչպես էին նրանք տեղավորվում այնքան խիտ լցված վագոններում:

Գնացքի վերջին վագոններից մեկը փոքր ինչ բացվեց այն ժամանակ, լերը նորեկ ճամպորդների վազվզոցը դադարեց: Վագոնից ցած իջավ կոնդուկտորը, ուշադիր հայացքով յետ նայեց, ինչ-վոր ասաց ներսի նստողներին ու դիմեց դեպի կայարան: Նրա հեռանալուց հետո կայարանից դուրս լեկավ մի լերիտասարդ, կեպի գլխարկը խորը պսած աչքերին, մի փոքր կապոց ձեռքին, ու շեշտակի քայլերով դիմեց դեպի նույն վագոնը, վորտեղից դուրս լեկավ կոնդուկտորը, կարծես նա առաջուց իր տեղն արդեն գիտեր: Ճամպին նա հանդիպեց մի ուրիշ, ակնոցավոր լերիտասարդի, վորը մոլորված, ցրված մարդու տեսք ուներ, ու շվրած կահոնել էր մի տեղ, կարծես չի մանալով, թե դեպի վոր վագոնն ուզի իր քայլերը: Նկատելով նորեկ լերիտասարդի վորոշ ու վճռական քայլերը՝ նա անպիտակցաբար հետևեց նրան:

Հենց վոր առաջին լերիտասարդը փորձեց բարձրանալ վագոն, ներսից լսվեց.

— Ընկեր, սա ծառայողների վագոնն է, չի կարելի նստել:

— Իսկ դուք ծառայողներ եք...

— Մենք առանձին իրավունք ենք ստացել:

— Յես ել ծառայող եմ,—ասաց չերիտասարդը և ճարպիկ թռիչքով բարձրացավ ապրանքատար վագոնը:

Ակնոցավոր չերիտասարդը բուպեաչափ ֆուսայ տատանմունքի մեջ, ապա խրախուսովելով առաջին չերիտասարդից՝ ինքն էլ բարձրացավ, բայց մեծ դժվարությամբ, չերկու անհաջող փորձերից հետո:

Վագոնի ներսը միայն չերկու հոգի էլին, չերկուսն էլ գերմարմին, հաստավիզ ու արյունալից, կուշտ դեմքերով: Առաջինը, վորը տարիքով ավելի մեծ էր չերկուս՝ կարճահասակ էր, կլոր, գուրս ընկած փորով, փքված դեմքով, բեղ ու մորուքն անխառն: Մյուսը միջահասակ էր, լայն դեմքով, չերկար բեղերով ու լայնանիստ մարմնով: Յերկուսն էլ պիջակներով էլին, տակին հագած և և սատինի բլուզներ, վորոնք, սակայն, պատահական հյուր էլին թվում նրանց մարմնի վրա, վորպես ժամանակի մի անխուսափելի պահանջ ավելի դեմոկրատ չերկուս համար:

Նրանց կասկածոտ, փորձող հայացքները, խորհրդավոր, շարունակ մտքի հետ հաշիվ տեսնող լուսթյունը, մյուս կողմից այս «արտոնյալ» վագոնը, մանավանդ նրա չետևի մասում դարսած արկղներն ու հակերը թելադրում էին դիտողին (այն էլ քսանևմեկ թվականի կասկածոտ դիտողին), վոր նրանց մեջ ինչ-վոր բան կա:

Նորեկների պալը չերկուս էր, անսպասելի և անախորժ էր նրանց համար: Միջանի գաղտագողի

հայացքներ պցելով նոր ճամպորդներն Վրա՝ իմանալու համար, թե ինչ մարդիկ են, նրանք այնուհետև շուտ-շուտ դառն արանքից դուրս ելին նայում, սպասելով կոնզուկտորին:

Վերջապես դռնից ներս նայեց կոնզուկտորի կարմրավուն-խավար, կարծես փոշոտված դեմքը՝ իր անկանոն թափթփած բեղերով ու խորամանկ, փորձող աչքերով: Բարձրանալուն պես նա դեմքը խոժոռեց, նկատելով նոր մարդկանց:

— Հընդերներ, ես վազոնը ծառայողների համար ա, խնթրեմ տեղավորվեք ուրիշ տեղ, — լուրջ տոնով դիմեց նա նորեկներին:

Ակնոցավոր յերիտասարդը մեղավոր հայացքով նայում էր մեկ կոնզուկտորին, մեկ մյուս յերիտասարդին, հույս ունենալով, վոր սա կկարողանա պաշտպանվել հարձակումից, և ինքն ել մեջը գուրս կըպրծնի»:

Մյուս յերիտասարդը համառությամբ լուծեց եր, դեմքին տալով լուրջ, գործերից հոգնած մարդու արտահայտություն, նույնիսկ հորանջելու նշաններ անելով:

Կոնզուկտորը զինաթափ չեղավ յերիտասարդի սառը վերաբերմունքից: Նրա մեջ կասկած ծագեց՝ չլինի՞ թե նորեկներն ազդեցիկ մարդիկ են և կարող են իրեն մնասել: Ուստի նա փոխեց իր քաղաքականությունը: «Ի՞նչ իմանամ ովքեր են, հետո խոսքս «տեղաց անեմ», մտածեց նա:

— Հընգերներ, խնդրեմ ձեր մանդատները, — նորից դիմեց կոնզուկտորը:

Յերկուսն ել հանձնեցին իրենց վկայականները:

Կոնզուլատորը լուրջ արտահայտութիւն տալով դեմ-
քին՝ նայեց դեռ մի վկայականին, հետո մչուտին, բայց
պարզ յերևում եր, վոր դժվարութիւամբ եր կարդում
և գլխի չեր ընկնում: Նա փորձեց հարցերով դուրս
գալ դժվարութիւնից:

— Վճրտեղ եք ծառայում,— հարցրեց նա ակնո-
ցաւոր յերիտասարդին, վորն ավելի մատչելի յեր թվում:

— Յես ուսուցիչ եմ:

— Իսկ դժեք, հարցրեց նա մչուտ յերիտասարդին:

— Դե կգտեղ գրած ե ելի... թե կարդալ գիտես,
եւ մեր ես հարցնում,— գժգոհ տանով պատասխանեց յե-
րիտասարդը:

Նրա համարձակ տոնը վերջնականապէս ընկճեց
կոնզուլատորին, վախ ազդելով նրա վրա: Կոնզուլատո-
րի համար կարծես պարզվեց, վոր չի կարելի հեռաց-
նել նրանց վագոնից. յեթե վեճի ըսնվեր, խնդիրը
կարող եր հասնել այն փափուկ կետին, թե ինչ լրա-
վունքով ե նա հովանավորում այս չաղիկ ճամպորդ-
ներին, ամբողջ վագոնը նրանց հատկացնելով: Ու
մտայլված իր անզորութիւնից՝ նա վերադարձրեց
մանդատներն ու իջավ վագոնից, առանց մի բառ ա-
սելու:

Վագոնի յերկու հիմնական բնակիչները լարված
ուշադրութիւամբ հետևում ելին խոսակցութեան, հագիւլ
դասելով իրենց անհանգստութիւնը: Յերկար բեղե-
րավոր ճամպորդն ուզեց միջամտել, բայց նրա ավագ
ընկերը փեշից զգուշութիւամբ քաշելով՝ յետ դարձրեց
այդ «անտակառ» քայլից, մտքում ավելի դիպլոմատիկ
ծրագիր մշակելով:

Յերբ լարված մթնոլորտը հանդարտվեց, նա մո-

տեցավ վագոնի դռներին, քաշեց ծանր փեղկը, թողնելով մի նեղ արանք, վորպեսզի գրտից նոր ճամպորդները չփորձելին ներս մտնել:

Հետո մտնեալով իր ընկերոջ՝ քչիչաց նրա հետ.

— Թե կուզուի չես կարողանում, հաշտությունը մեջ գցի, թե թուրդ չի կարում, հացդ կկտրի...

Ապա ասաց բարձր ձայնով.

— Ինչ կեկ մի բան ուտենք, լիս լմվ քաղցած եմ...

— Լմվ,— պատասխանեց իր ընկերն ու մտտեալով պաշարեղենի զամբյուղին՝ սկսեց թղթե փաթեթները շխշխացնելով ընթրիքի պատրաստություն տեսնել:

Արդեն չերեկոն մոտ եր, Վագոնի անապակի պատուհանն ազոտ լույս եր տալիս հատակի գորգի վրա փռած փոքրիկ սփռոցին և նրա վրա շարած ուտելիքներին:

Նորից դռն փեղկը շարժվեց: Կոնդուկտորն արագ բարձրացավ վերև, այս անգամ լայն ժպիտը դեմքին, ըստ յերևութին՝ հաճոյանալու մեծ ցանկությամբ, խորհրդավոր հաշացք գցելով ուտելիքներին վրա:

— Պոչիզդը (գնացքը) ես ա կերթա, — ասաց նա, այնպես ցուլց տալով, իբր թե դրա համար ե չեկել:

— Համեցեք, համեցեք, — համարյա միաժամանակ կանչեցին յերկու ճամպորդները. — արի մի թիքա կեր: Կոնդուկտորը հենց վտաի վրա մի թաս ողի խլամեց, հաց ու յերշիկ առավ բերանն ու սկսեց շտապ-շտապ ուտել:

— Վազում եմ, գործ ունեմ, — ասաց նա. — պոչեզդը ես ա կշարժվի...

— Դե գոնյա հետզ մի բան վերցրու, ճամպին կուտես, — սասաց ավելի հասակավոր ճամպորդը:

Կոնդուկտորը վերցրեց մի մեծ կտոր հաց, նրա հետ ել զանազան ուտելիղեններ ու իջավ ներքե, անհարմար զգալով իր ներկայութունը վազոնում:

— Մի բոպե սպասիր, — կանչեց ավագ ճամպորդը նրա չետից ու կռնալով դռան մոտ՝ սկսեց ցածր, հազիվ լսելի ձայնով հետը խորհրդակցել:

— Արխային կացեք, լավ կերթաք. հեչ մի բանից ելա վախի միք չես ըստեղ չեմ, — սասաց կոնդուկտորը անզգուշ, բարձր ձայնով, չերևի արագի ազդեցության տակ, ու արագ քալլերով հեռացավ գնացքի ուղղությամբ:

* * *

Արդեն մուժն ընկել էր, չիրբ գնացւր շարժվեց: Ընթրիքի պատրաստութունը տեսնելով՝ չերկու ճամպորդները փակեցին վազոնի դուռը և վառեցին մոմը:

Ուսուցիչը նստել եր հատակին, իր կապոցի վրա, ու նստում եր ճամպորդներին իր խորը ակնոցների տակից, վորի մի ապակին չկար: Նայում եր աչքերը չուած, ակնոցավորների հատուկ համառ հայացքով, կարծես վոչ թե նայում, այլ հեռախոզում եր: Նրա վտիտ, փոքր ինչ կոացած մարմինը, իր դալուկ դեմքով, ակնոցներից դուրս ցցված չերկար անարյուն քթով, լույսի մեջ թվում եր, թե արձանացել է մի մեծ զարմանքի վրա: Յեթե սրան ավելացնենք նրա՝ ամերիկական կոմիտեյի հակերից հանած հին, տեղտեղ մաշված պիջակն ու չերկար մազերի վրա պըպըզած անհամապատասխան փոքր, ճխլած կեպին, սպա

պիտի ասենք, վոր նա նմանում եր նախկին կոնսիստորի թալանված գրագրի:

— Ընկերներ, խնդրեմ դուք ել մասնակցեք, միասին ավելի ուրախ կլինենք, — ասաց ավագ ճամպորդը՝ դեմքին տալով շատ սիրալիր արտահայտություն:

— Շնորհակալ եմ, — ասաց պառկած լերիտասարդը. — դիշերը չեմ քնել. քունս տանում ե:

Իսկ դժւք, — դիմեց նա ուսուցչին. — համեցեք խնդրեմ:

— Շնորհակալ եմ, — քաղաքավարի տոնով, ժպտալով պատասխանեց ուսուցիչը, բայց յերևում եր՝ նրա դիմադրությունն աչքան ել ուժեղ չե. քաղցած փորն արդին իր պահանջներն եր դնում, գրգռված պնչերը փքվում էին տապակած մսի ու մոթալի պանրի անուշ հոտից:

— Ել ի՞նչ շնորհակալություն. դեռ կերեք, հետո շնորհակալություն ասեք. ի՞նչ լերիտասարդ եք, վոր ուտելուց փախչում եք:

Յերկրորդ հրավերից հետո ուսուցիչը մոտեցավ ճամպորդներին: Ընթրիքն սկսվեց կոնյակով, վորից հետո բերաններն սկսեցին գործել ամենայեռանդուն, գիշատիչ թափով, հազիվ հասցնելով ծամելը: Հենց վոր ուսուցիչը մասնակից լեղավ ուտելուն, նա կարծես տեղափոխվեց մի ուրիշ աշխարհ: Միս, լերշիկ, պանիր, խավիար, ձկնեղեն. . . Յեվ ելի քանի՜ տեսակ ուտելեղեններ. . . Այս բոլորը յերազ եր, և յեթե նրա քիմքը չվկայիր, անշուշտ չեր հավատալ իր աչքերին:

Գնացքն արագացրեց իր ընթացքը. վագոնն որորվում, լիճկոտում եր, ուրախ արամադրություն բերելով:

— Նը, կերեք, — ասաց աժադ ճամպորդը, վորը վոչ թե ուտում, ալ կլանում եր, չեղտելով համարյա ամբողջ յերեսը. — քանի կա՝ կերեք, թե չե կիռոճմանք, ուտելիքը կփախչի, փիս ժամանակ ե...

— Շնորհակալ եմ, — բերանը լիքը պատասխանեց ուսուցիչը:

— Հա, թամամ ուտելու ժամանակն ա, — ասաց մյուս ճամպորդը. — մարդուս իշտանը պակասութիւն ժամանակ ա լավ դալիս:

Շուտով առաջ չեկավ և գինին, վորը թագցնելու համար ածել եյին մեծ թեյամանի մեջ. խմում եյին մեծ բաժակներով, իբր թե թեյ են խմում: Սկզբում կենացներ չելին առաջարկում, բայց հետզհետե տաքանալով՝ գրան ել հասան:

— Ձեր կենացը, — առաջարկեց մեծ բեղերավոր ճամպորդը, գիմելով ուսուցչին. նրան հետեց և մյուս ընկերը:

— Շնորհակալ եմ, — ասաց ուսուցիչը գլուխը շարժելով: Նա արդեն իրեն զգում եր յերազի մեջ. նրա տկամա ծոմ պահող մարմնում հսկայական հեղափոխութիւն ելին առաջացրել գինին և մսեղենը: Վոգեվորութիւնը ալիքներով ներս եր խոժում նրա մեջ. թվում եր, թե սավառնում ե թեթե, անհոգ կյանքի թեքով...

Սեղանակիցները, տեսնելով ուսուցչի գրութիւնը՝ ժպտում եյին, համարելով նրան հարբած և ուրախանալով ինտելլիգենտի թուութիւն վրա:

Ընթրիքն ընկավ իր չերկրորդ շրջանը, վորտեղ գերիշխողը գինին եր և նրա հետ՝ բացված լեզուները:

— Ներողութիւն, վորտեղ հք ծառայում, — հար-

ցրրեց ավագ ճամպորդն ուսուցչին, ծխախոտը վառելով:

— Դժբախտաբար ուսուցիչ եմ:

— Ի՞նչի՞ դժբախտաբար:

— Դե ի՞նչ, չեղբայր. այնքան չնչին վարձատրություն եմ ստանում, վոր ամաչում եմ ասեմ:

— Հա, դե եղ պայոկները (փաշերը) վոր տալիս են՝ վոնց վոր ասած՝ ծանր հիվանդին հուշս են տալիս. ժամանակ ա ելի՛, ի՞նչ արած, պետք ա դիմանանք...

— Այո, պիտի այսպես ասած՝ ապրենք... Բայց չես կասեմ՝ իսկական ապրողը այդ ծոխ բաժիններով չե, վոր ապրում ե...

Մի պահ տիրեց լռություն: Ուսուցիչը նայում էր մտազբաղ ու ցրված արտահայտությամբ. ապա վերցընելով բաժակը՝ ասաց.

— Դուք իմ կենացը խմեցիք. այժմ չես ձեր յերկուսիդ կենացն եմ առաջարկում: Յես ձեզ չեմ ճանաչում. սակայն ինձ համար պարզ է՝ դուք պատկանում եք այն մարդկանց թվին, վորոնց չես անպանում եմ ապրողներ... Նայեցիք ձեր չորս կողմը. այս դալուկ ու քաղցած, թափթփուկ բազմության մեջ՝ հատ ու կենտ պատահում են մսեղ ու հյուլթալի անհատներ, վորոնք զատվում են ընդհանուրից, վորպես վարդերը խոտերից: Ի՞նչ ճանապարհով են նրանք ապրում ու իշխում, այդ հեռաքրքիր չե. փաստն այն է, վոր նրանք ծոնկը դնում են կյանքի կրծքին ու իրենց ավարը վերցնում: Նրանք բնության հերոսներ են, վոչ պաշտոնական հերոսներ: Թող մութը, կասկածելի լինեն բնության ճամպաները. նրա համար միևնույն է՝ Հեռաքրքիրը փաստն է, մեր ամենամեծ

փրկիստփայլութիւնը: Վերջիվերջո պիտի համոզվենք,
 վոր ինչ ուզում են՝ քարոզեն, ինչ ուզում են՝ հրամա-
 յեն, բնութիւն գլխին գալլի ավետարան են կարդում.
 «ապրողները», կամ, ավելի բանաստեղծորեն ասենք՝
 կարմրաթշիկներն անխախտ առաջ են տանում իրենց
 գործը հազար ու մի ձևերով: Նրանք գլուխ են հա-
 նում նույնիսկ մեր բոցավառ սրերում, չերբ հավա-
 սարութիւն մանրադն անողոք հնձում և բոլոր դուրս
 ցցված խոտերը.. Ահ ու սարսափի, չեկալի ու բանտի
 ծանրութիւն տակ պեսպես ձևերով դարձյալ ծաղկում
 են բնութիւն կարմրաթշիկ հերոսները... Տեսէ՛լ եք՝
 ինչպես քաղաքալին այգիներում մկրատով խուզում,
 հովասարեցնում են թփերը, բայց բավական և մի
 փոքր ժամանակ անցնի, և ահա առանձին ճյուղերը
 բարձրացնում են գլուխները, յիշուր տալիս արևին
 ու իրենց տակ խլացնում մշուս «հավասարված» ճյու-
 ղերին: Կարմրաթշիկների շարքերը, բարեկամներս,
 յիբեք չեն սպառվիլ, քանի կա նրանց հզոր հովա-
 նավորը՝ բնութիւնը..

Յերկու ճամպորդները լսում էին ուսուցչին ան-
 հանգիստ ու լարված. ուսուցչի խոսքերը թվում էին
 վտանգավոր: Ոգտվելով նրա պառուզայից՝ ավագ ճամ-
 պորդն ասաց

— Ի՞նչ կարիք կա, ը՛կեր, եսպես բաներ խո-
 սելու. լավն են ա՛ խմինք, ձեր կենացը,— ասաց նա,
 կամենալով վերջ տալ վտանգավոր ճառին:

— Ներեցեք,— շարունակեց ուսուցիչը.— յես մի
 փոքր չերկարացրի իսկույն կվերջացնեմ: Բնութիւնն
 ել ունի իր հերոսները, իր գեղեցիկ իշխողները, վո-
 ռոնք հազար ու մի ձևերով առաջ են տանում իրենց

հշուժալի կյանքը: Նրանք են կյանքի շարժողները, նրա թագն ու պսակը... Ամեն անգամ, յերբ պատահում եմ նրանց, լես հրճվում եմ, չնայած վոր պատկանում եմ այն դալուկ, հյութազուրկ, «նավասարված» շարքերին: Յե՛վ ահա, բարեկամներս, յես ձեր մեջ ել տեսնում եմ այդ իսկական ապրողներին... Փաստը խոսում է ձեր դեմքերից... Խմում եմ «ապրողներին» կենացը, ձեր կենացը:

Ուսուցիչը լռեց. ու բաժակը ձեռքին՝ վերացած ու ցրված հայացքով նայում եր լերկու ճամպորդներին: Նա չեր նկատում, վոր նրանք հազիվ ազատ շունչ քաշեցին իր վտանգավոր ճառից հետո: Կարճատև լուռթյունից հետո ավագ ճամպորդը, գիպլումատորեն ծովափով դեմքը՝ վերցրեց բաժակը.

— Ծնորհակալ եմ ձեր կենացի համար.— ասաց նա.— միայն մի բան կասեմ, բնկեր. դուք զբքի մարդ եք և ամին բանի վրա ուրիշ տեսակ եք նայում. ուզում եմ ասել՝ եղ, ինչ վոր դուք ասում եք, — հերոսներ, յես թ՛նչ գիտեմ՝ եղպես մեծ-մեծ բաներ.— եղ բոլորը չկա: Մենք խեղճ մարդիկ ենք. որ-որի վրա ապրում ենք, յուր լեսնք գնում ժամանակի համեմատ... Ամեն բան բախտի, ժամանակի դործ ա. ուզում եմ ասել՝ զորորինակ առաջվա ժամանակ՝ մենք վոնց վոր հիմնավոր, տեղներս պինդ նստած մարդիկ՝ ծաղրում ելինք հեղափոխականներին, դե չելինք հասկանում, քամի ցանողներ եյինք ասում նրանց: Բայց դե հիմի թ՛նչ խոսք՝ նրանք են մեզ ծաղրում... Ուզում եմ ասել՝ ամեն ինչ բախտի, հանգամանքի բան ա. եսպես ել կըլի, ենպես ել. պետք ա յուր գնանք, վոնց վոր ժամանակն ա պահանջում. .

Շողեկաւքը սուլեց պտուլտի մտտ: Անկլունում պառկած չերիտասարդը վեր կացավ տեղից ու սկսեց ուժեղ կերպով տրորել աչքերը:

— Համեցեք, համեցեք, — դիմեցին նրան յերկու ճամպորդները:

— Շնորհակալ եմ. բժիշկն ինձ արպելել է եղպես բաներ ուտելը. յես միայն ուզում եմ պարոն վարժապետի ճառի վրա միքանի խոսք ասել:

— Խնդրեմ, խնդրեմ, ուրախութեամբ կլսենք, — ասացին ճամպորդները լայն ժպտալով ու փորձող աչքերը նրա վրա հառելով:

Յերիտասարդը մոտեցավ:

— Պարոն վարժապետը (նա առանձնապես շեշտեց «պարոն»-ի վրա) հնպես վողեկորված ճառ ասեց, վոր զարթեցի քնից. դե նա փիլիսոփա մարդ է, ի՞նչ կարող եմ նրան պատասխանել. միայն կուզեյի իմանար, թե եղ վճիռ աշխարհիցն է վարժապետը:

— Նույն աշխարհից, ինչպես և դուք, — պատասխանեց ուսուցիչը, աչքերը բարձրացնելով ակնոցի տակից:

— Ձե, բարեկամ, դուք մեր աշխարհի մարդ չեք. ձեր հերոսները, վորոնց դուք չերկրպագում եք ու պաշտում՝ մեզ մոտ փողոցներ են մաքրում. իսկ դուք ասում եք՝ մեր աշխարհից եք կրակը վճրտեղ, ջճւրը վճրտեղ...

— Դուք ազավաղում եք իմ ասածները, — հանկարծ ընդհատեց ուսուցիչը:

— Ներողութուն կանեք. դուք, պարոն, վաղուց ազավաղված եք. և ի՞նչ պիտի ազավաղեմ...

— Ընկեր, ներողութուն, մենք եսպեղ ժամանակ

ենք անցկացնում, խոսում, զրից անում — ասաց ավագ ճամպորդը մեղավոր ժպիտով — չարժե նեղանալ մեկ-մեկուց...

Յերիտասարդն ավելի ձգվեց, լուրջ և ամուր արտահայտութուն տալով իր կամքով լի ղեմքին, կարծես պատրաստվելով հարձակման:

— Յես վոր ասում եմ ուրիշ աշխարհից եք, դուք նեղանում եք. մի խնդրեմ ինձ հասկացնեք՝ ի՞նչ եք չերզում սոխակի պես: Ովքե՞ր են մեր կյանքի շարժողները... Վոչ թե ձեր սիրած չեղոտ ղեմքերը, այլ աշխատավոր բազուկները. և ինչպես ես շոգեկառքը ձեզ տանում ե, նրանք ել կտանեն ձեզ այնտեղ, վրտեղ իրանք են ցանկանում... Դուք, բարեկամ, ուշացած բաներ եք ասում. են վագ եր, վոր ելը կաղ եր. ձեր պաշտած հերոսները, ձեր կարմրաթշիկները թիթեռ են դառել. նրանց կյանքը շատ կարճ ե. . Դուք ասում եք՝ փաստերով եք խոսում, բայց մոռանում եք, վոր փաստերին չերկու աչքով պիտի նայել... դուք եղ ձեր կարմրաթշիկների պոլքն ելիք անում, իսկ չես ասում եմ՝ ձեր սիրելիների նավը խորտակվելու վրա չե: Ավելի լավ կանեք՝ սգի յիրզեր չերգեք մեռնողների վրա... Դուք ձեր կարմրաթշիկների չեղոտ ձեռները համբուրեցիք և ձեր ճակատին դրիք. շատ գովելի չե, շնորհավորում եմ. միայն վախենում եմ հատեղ ել ուշացած չլինեք... Յես միայն կուզեցի, վոր դուք ձեր կարմրաթշիկներից ենպես քեֆով ու ճառով բաժանվեցիք, ինչպես վոր նրանց դիմավորեցիք...

Շոգեկառքը սուլեց չերկար ու թանձր. Ընտեսնում ելին կայարանին:

— Իսկ այժմ,— շարունակեց լերիտասարդը,— մի-
քանի խոսք ե մնում, վոր վերջացնեմ. Ներողութուն
կանեք, վոր ձեր ուրախութիւնը պիտի վերջանա...
Ձեզ մի նորութուն պետք ե իմաց անեմ... Կարող եք
ենքան ել չվախենալ. Ձեկալի կողմից հայտարարում
եմ ձեզ ձերբակալված...

Հանկարծակի սարսափը հզոր քամու նման մի
ակնթարթում տարավ ունկնդիրներից պինու ազդեցու-
թիւնը: Յերեքն ել վեր թռան տեղերից ու մնացին
քարացած:

— Ի՞նչ ենք արել, վոր եղպես եք ասում, — դող-
դոջուն ձայնով ասաց ավագ ճամպորդը:

— Ձեր բոլոր սպեկուլացիաները, դողութիւն-
ներն ու զեղծումները մեզ շատ լավ հայտնի չեն վա-
ղուց ե՛ ձեզ ճանաչում ենք: Զուր չեք վարժապետը
ձեր գովքն անում. չերեւում ե սիրտն իմանում եր, վոր
դուք մեծ ձկներից եք... Իհարկե, մենք չենք մոռա-
նալ և ձեր բարեկամ կոնդուկտորին, վորը ես նեղված-
քի մեջ եսպես լեն տեղ ե արել ձեզ և ձեր հետաքրքրի
ապրանքներին...

— Իսկ չե՞ս. — դողդոջուն ձայնով հարցրեց ուսու-
ցիչը. — ներեցեք... չես վոչ մի կապ չունեմ սրանց
հետ...

— Ի՞նչպես չունեք. շատ սրտալի, մինչև անգամ
նախանձելի բարեկամութիւն կա ձեր մեջ,— ասաց չե-
կիտաը, կամենալով դիտմամբ վախեցնել նրան:

— Վե՛յ, սխալ ե, վոչ մի կապ չունեմ,— պատաս-
խանեց ուսուցիչը համարյա ձշալով. — դա թշուրիմա-
ցութիւն է. յետո՞ւմ ինչ անողամի եմ հանդիպում
սրանց...

20563

8110

— Եղպես շժւտ մոռացաք ձեր հերոսներին. լավ,
դուք ազատ եք. միայն մի հինգ բոսի ինձ հարկավոր
եք, ուրիշ վոչինչ. իսկ նրանից դենը կարող եք ա-
զատ փիլիսոփայութիւն անել ձեր կարմրաթշիկների
մասին:

Գնացքը կանգ առավ: Չեկալի աշխատակիցը հա-
նեց գրպանից ատրճանակը ու մոտենալով վազոնի
դռանը՝ փոքր ինչ բացեց փեղկը: Կայարանի կողմից
մոտեցան լերկու զինվորներ:

— Բարձրացեք վերեւ, — զիմեց նա զինվորներին:
Յերկու կարմիր-բանակալիները գրավեցին ի-
րենց զէրքերը:

1926 թ.

ԴԵՂԻՆ ՆՍՏԱՐԱՆԻ ՎՐԱ

Ճիշտ վոր տարորինսակ մարդ եր:

Նույնիսկ զարմանում եմ, թե ինչու փողոցով անցնելիս վոչվոք չեր մոտենում նրան և լուրջ, շատ լուրջ հարցնում՝

— Ներեցեք, զուք ուրվական եք... Յե՛րբ եք վերադարձել են հանդերձյալ՝ աշխարհից... ինչու յեք յեկել...

Յեվ իսկապես՝ նրա դեմքը մեռելի գույն ուներ. այն ել յերկարատե հիվանդությունից հյուժված մեռելի. ներս ընկած ալտերը, դուրս ցցված քիթը, բոլորը, բոլորը վնչ այս աշխարհից ելին, իսկ աչքերի դեղին փալլը դերեզմանային սարսուռ եր ազդում նսւրյի վրա:

Հետո նրա շորերը կողոպուտի շորերի եյին նման. հին, խուճուցած ամառվա վերարկուն, գլխարկը՝ թեպետ յեվրոպական, բայց անցած-դնացած ձևի, քրտնքից ու փոշուց խավարած, կոշիկներն արդեն ծամառված ու յերեսին ծալքեր բռնած. շալվարը՝ տոտերը մնշված, ու անհավասար կարկտած, մի խոսքով՝ նրա ամբողջ հագուստը, թվում եր, հատկապես փոխ եր առած կենդանի մեռելի դեր կատարելու համար:

Քայլում եր դանդաղ, կրիայի նման, անձայն քայլերով. անցնում եր պողոտայի ծալրով, վորպեսզի վոչվոքի չդիպչի. ու կրիայի նման ել ասես շարունակ

աշխատում եր թագցնել գլուխը պատյանի մեջ ու մեկ-մեկ վախժխելով դուքս եր հանում:

Վոչվոք չեր մոտենում և չեր նկատում նրան այնպես, ինչպես նկատում են սովորական մարդկանց, ինքն էլ, թվում եր, չեր հետաքրքրվում, թե ինչ և կատարվում իր շուրջը, նրա զգայարանները փակված եյին մի անտեսանելի պատյանի մեջ, տեսնում եր՝ չեր տեսնում, լսում եր՝ չեր լսում, տարված լինելով իր ուրույն մտքերով:

Մի ճամպա ուներ նա տաք յեղանակին՝ անից դեպի քաղաքային այգին ու այնտեղից ել տուն: Այգումն էլ մի մշտական տեղ ուներ, վոր կարելի յեր սեփական համարել, քանի վոր չեր փոխվում յերբեք: Մի առանձնացած նստարան եր՝ յետ ընկած ծառուղիում, քոչ-դեղին գույնի, մի վոտն էլ կոտրած:

Այդտեղ եր նա նստում ու նստելուն պես արձանանում եր, հառում դեմքը մի ուզողությամբ ու այդպես էլ մնում ժամերով: Նրա միակ շարժումը համրիչի հատիկները զցելն եր, այն էլ այնքան դանդաղ եր լինում, վոր դժվար եր նկատել. այնպիսի զգուշությամբ եր զցում հատիկները, կարծես թանգագին քարեր եր համարում:

Յեւ միշտ էլ մենակ եր նստած. նրա մտքը մարդ չեր բնում. մի կողմից պատճառն այն եր, վոր տեղը յետ ընկած եր, նստարանն էլ կաղլիկ, մուս կողմից՝ այդ մարդու դեմքն այնպիսի արտահայտություն ուներ, վոր թվում եր, թե ճակատին դրած և.

— Անցվոր, ով վոր ես, լավ կանես՝ հեռանաս ինձանից...

Այդպես նա հաճախում եր քաղաքային այգին

մի տարրերնակ կանոնավորութեամբ, սսես իր մշտական ծառայութեանն եր այդ, գալիս եր ամենից վաղ և հեռանում ամենից ուշ: Բանն այն տեղն եր հասել, վոր մի ժամանակ այգեպանն սկսել եր կասկածել. թե չլինի ել մարդը գալիս և, վոր թագուն մտիկ տա իր գործին ու հետո գնա իմաց անի, թե այգեպանը լավ չի բանում և, սվ գիտե, ծառայութեանից հեռացնել տա: Բայց շուտով ճանաչեց, իմացավ նրա անցյալը, նրա դարդը, և կասկածները հանեց մտքից: Վորոշ ժամանակից հետո ընտելացավ նրան այնպես, ինչպես սովոր եր այգու ծառերին: Մի անգամ այգեպանը սրախոսելով աւաց մեկին.

— Դա վոր կա՝ տերև համբարող ա. գալիս ա, նստում առավտից իրիկուն ու, ինչքան տերև կա ծառերին՝ հաշիվ ա անում:

Նստում եր իր տեղն ու ընկնում իր մտքերի մեջ: Գողգոթած, ծվիկ-ծվիկ յիղած վերմակի եյին նման նրա մտքերը, վորի մեջ մտնելով յերևակայում եր, թե տաքանում ե, թե պետ ամսն արանրից ցուրտն եր ներս մտնում: Յերկիրը պտտվում ե արևի շո ըջը, իսկ նրա մտքերը պտտվում եին իր նախկին մեծ տան շուրջը. վորը քաղաքի կենտրոնն էր և դրս վրած եր Հեղկոմից: Ո՛ր, այդ Հեղկոմը... այդ անունը, անշուշտ, դժոխքից եր լսկել, թե չե սովորական մարդկային լեզվով յերբերիցե կարող եր լսել այդպիսի մի լսոսք. .

**

Անհայտ մարդ չիր Սերքաշյանը (այդպես եր նրա ազգանունը): Մի ժամանակ նրա անունն իր տան նման քաղաքի կենտրոնումն եր ու ամենքի բերանում:

Սերքաշյանի հարստությունը, Սերքաշյանի տունը, խանութները, կառքը, Սերքաշյանի գործերը, սովորությունները, նրան պատահած դեպքերը, մի խոսքով՝ Սերքաշյանի ամեն ինչը, նրա լուրաբանչյուր քայլը բեմի վրա յեր և անխախտ դովասանքի յեր արժանանում:

Ու նրա արտաքինը, նրա տրամադրությունը, բոլորը շրջապատողների աչքում առաջիճ անսակի էլին: Փողոցով անցնելիս նա այնպիսի արտահայտություն ուներ, վոր թվում էր, թե ասում էր.

— Փողոց, լավ իմացիր, Սերքաշյանն է վրայ ման գալիս հա... հասարակ մարդ չկարծես ..

Ինչպես բնական կերպով ամենքը, ով գործ ուներ, գտնում էլին այդ մարդուն, տուրք. էլին բերում նրան իրենց վտոտվ, հետը խոսում էլին հնազանդ ու խոնարհ ..

Բայց եղ յեր էր, յեր...

Յեթե մեկը մոտենար նրան ու հարցներ՝ ճիշտ է, վոր նրա տունը գրավել են, հարցնողը պիտի զգուշությամբ աներ այդ, ասեղների ծայրերին ման գալով ասեր, վո՛չ սովորական ձայնով և վո՛չ սովորական խոսքերով:

Սերքաշյանը նայում էր հարցնողին մի առանձին քննական հայացքով, նայում էր վտտից գլուխ, նույնիսկ հանում էր իր ակնոցները, թեև բըրը պղծակահանջներին, վոր լավ դիտի, և վա՛յ թե կասկածեր, թե դիմացինը ծաղրում է, կամ համաձայն է Յրեց, այսինքն իր տունը գրավողների հետ:

— Ի՞նչ, ձեզ համար վոչինչ ա էլի, - կասեր նա խոպոտ, ջղերը ցնցող ձայնով, — գնացեք ձեր հորն ու

մըրը ծաղրեցեք. դ՞ուք ել համաձայն եք Երանց հետ... մի ասեք՝ տեսնենք, եղ վճիռ որինքով են խլել իմ տունը, թող բերեն սաղ աշխարհի որենքները, մի տեսնանք՝ վճիռեղ ա գրած, վոր սեփականութունը պետք ա խլին...

Ու իր դեղնած աչքերը կհառեր դիմացի մարդու վրա, գերեզմանալին ահ ձգելով նրա մեջ: Ու խոսակիցն շտապում էր հեռանալ, մտքում փոշմանելով իր արածի վրա ու վճռելով յերբեք չմոտենալ այդ մարդուն:

Բայց յեթե խոսակիցը կասկածելի չլի վար, կարող էր պատահել, վոր նա դիմեր նրան իր գլխավոր, նույնիսկ կարելի յի ասել՝ միակ հարցով, վորը նրան հետաքրքրում էր.

— Ծիշտ ամ, ասում են՝ Անդլիան ու Ֆրանսիան պահանջում են, վոր մեր կառավարութունն ընդունի սեփականութունը...

Ապա, յերբ խոսակիցը միքանի մխիթարական բաներ էր ասում, Սերքաշյանն սկսում էր իր դատողութունները սեփականության մասին.

— Ես անորենները (լեզվիս քնչ ա դալիս) թող մի նստեն—քննեն, տեսնեն վճիռեղ ա ընդունված, վոր սեփականութուն չլինի. թե իրենց խելքները չի հասնում, թող հարցնեն չուսավոյալ Յիվրոպային... Ինչո՞ւ խելոք, կրթված միներստրները մեր դեմ են խոսում. վորովհետև նրանք հասկանում են. իսկ սրմնք... ախր ես քնչ պատուհաս եր, վոր մեր գլխին չեկավ... Էս... Էս... բերանս քնչ ա դալիս...

Բոպեչապես խոսակցության թելը կորցնում էր: Հուզվածնից շունչն սպառվում էր. վոսկրացած, «մեռած» ձեռքերն սկսում էին դողդողալ:

Ապա հանդարտվելով շարունակում եր.

— Սրանց արածն իսկի ավազակն ել չի անիլ. բայց չեն ամաշում, արել են ու վրեն ել ճառեր են ասում, մթամ ուղում են հաստատեն, թե ճշմարիտ են վարվել... մի քննենք տեսնենք, թե բանն ինչու՞ն ա. կարելի՞ յա, վոր աշխարհս առանց սեփականության լինի. ախր մի մտեղն ի՞նչ ա՞՛ նա յել սեփականութուն ունի, ել ուր մնաց մարդը... նմանապես տեսնենք՝ ի՞նչ են ասում հին գրքերը Աստվածաշնչում գրած ա՞՛ քու հարեանի ունեցածի վրա աչք մի տնկիլ ինչ՞ու. վորովհետև մարդու ունեցածն աստժանից ա. դրա համար ել ասում են, թե սեփականութունը սրբութունն ա .. են, ի՞նչ ասեմ, վոսկի խոսքեր են, բայց ես անաստվածներին ի՞նչ... Եհ... Եհ...

Նորից սկսում եր սիրտը թրթռալ, շունչն սպառվում եր, ձեռքերը դողդողում: Զգում էր, վ ը իր ծվիկ-ծվիկ մաքերը ցովեցին: Մերանի բոպե հավաքում եր մաքերը համրիչի հատիկների միջոցով ու իր վերջաբանը ա լիս.

— Բայց թող լնվ իմանան, իսկական որենքը, իսկական դատաստանը կգա, ամենքին իր տեղը կընստացնի: Աստվածաշնչում պարզ գրած ա՞՛ անորենները կպատժվեն՝ զարմանալի յա, թե ի՞նչպես մարգարենները գրել են: Հենց իմանաս՝ ես որվա համար ա: Նմանապես Եփեմերդին շատ ճշմարիտ ա գրում. ասում ա. խառնակութուն, անորինութուն կլինի, թագավորների մահ... բայց հետո՞՛ յերեք տարուց հետո կխաղաղվի հիմի ես ա՞՛ յերեք տարին անցել ա... կգա, անսպասու կգա իսկական որենքը...

Այնուհետև նա ընկնում եր իր մաքերի ճահիճ-

ները: Գնում եր իր յերևակայության լետտեից ու մո-
ռանում և խոսակցին, և իր դասախոսությունը: Այդ
րոպեյին զուր կլիներ նրա հետ խոսելը, նրանից մի
բան հարցնելը: Ամբողջովին տարված եր իր մտքերով
նա ևլ վոչ լսում եր, վոչ տեսնում:

* * *

Դեպին նստարանի մարդը թվում եր անտարբեր
դեպի ամեն ինչ, բայց նա մի դադտնի հետաքրքրու-
թյուն ուներ դեպի արտաքին քաղաքականությունը:
Գուցե շատ քիչ դիպումատներ Սերքաչյանի նման
սրտատրոփ սպասեյին քաղաքական լուրերին: Հենց
վոր լսում եր լրագրավաճառ տղաների ձայնը, ականջ-
ները լարում եր, անհանդիստ շարժումներ անում,
նույնիսկ ձայներից գուշակում, թե ինչ լուրեր կարող
եյին լինել: Յեթե արժեք եր տալիս ձայներին, լրա-
գիր եր դ' ում: Իսկ յեթե գուշակում եր, վոր իր ու-
ղած լուրերը չկան, համառությամբ զսպում եր ինքն
իրեն, և թեկուզ լրագրավաճառ տղաներն անցնում
եյին մոտով ու ականջին բղավում, ձայն չեր հանում:

Շատ անգամ ևլ թեպետ հավատում եր, թե լավ
լուրեր կան, բայց հուզմունքից սիրտ չեր անում ան-
միջապես իմանալ, այլ ձգտում եր այդ լուրն իմանալ
մի ուրիշ, ավելի ուշացած աղբյուրից:

Ի նչն եր հետաքրքրում նրան լրագրերի եջե-
րում: Նրան չեյին հետաքրքրում ժողովները, ղեկու-
ցումները, համագումարները, Լ'նտերնացիոնալ, սո-
ցիալիզմ, կոմունիզմ. . Նրան թվում եր, թե այդ տե-
սակ բաներն աստված հնարել ե մարդկոթյունը վոչըն-
չացնելու համար, ինչպես, որինակ՝ մորեխը, խուբրան,
տիֆը:

Նրան հետաքրքրում էին չեվրոպական մինխտր-
ները, նրանց խելոք ճառերը, նրանց կարծիքը սեփա-
կաճուքյան մասին, հետաքրքրում էին նախկին մեծ
իշխանները, «Թագավորները», վորոնց մասին կարդա-
ցած ամեն բառը հիշում եր: Նա մեկն էր այն մարդ-
կանցից, վորոնք դեռ հավատում էին, թե կաշարը
կենդանի չի, իսկ նրա տեղ գնդակահարել են մի «ան-
նշան» սպայի:

Կարդում էր կամ լսում այդ լուրերը և դրանցով
սպրում միքանի որ: Ապա սկսում էր կաղմել չերե-
վակաչության մեջ քաղաքական կռախցիաներ. մեկ
միացնում էր մտքում Անգլիային, Ֆրանսիային, Իտա-
լիային, Ամերիկային ու շարժում անիծված «խորհուրդ-
ների» դեմ, մեկ էլ ավելացնում էր դրանց վրա և
փոքր. պեռութուներին, վոր ավելի լավ ճգմի իր
«թշնամուն»:

Բայց ամենից գլխավորն այն է, վոր նա սպա-
սում էր որերով, ամիսներով, թե ահա կլսի, վոր
ճրանք գալիս են: Զարմանալի հնարագիտությամբ
պատճառներ էր գտնում, թե ինչու այս ամսում չհա-
ջողվեց նրանց գալը, բայց հետևյալ ամսում անպատ-
ճառ կհաջողվի:

Յնրբեք հին հրեաներն այսպես սրտատրոփ չեն
սպասել Մեսսիային, ինչպես Սերքաշյանն սպասում էր
ճրանք. շատ անգամ չերեակաչո թյամբ տարվելով՝
տեսնում էր նրանց այնքան մոտ, այնքան «իսկա-
կան», վոր կարծես շոշափում էր...

«Նա սպասում էր, վորովհետև այդպես էին ա-
սում Աստվածաշունչն ու Եֆեմերդին, հին զրքերն ու
լուսավորչալ Յեվրոպան, վերջապես իր հին մարմնի մեջ

մի ձայն անընդհատ կրկնում եր, թե կգա իսկական, ամուր որե՛նքը և կվերադարձնի իր սեփականութիւնը, իր մեծ տունը քաղաքի կենտրոնում...:

Նրա յերևակալութիւնը, թվում եր, ամբողջովին հատկացրած եր հենց միայն այդ լուրերի համար, նրանց սնուցանելու և ուռճացնելու համար:

Ինչ փուլթ, վոր ուրիշները կարծում էյին, թե Սերքաշյանը շատ մտածելուց խելքից շեղվել է, նրա հին ծանոթները խղճում էլին (ափսոս մարդ. ինչ էր՝ ինչ դարձալ), բաց նրանք չէին իմանում, վոր Սերքաշյանը ապրում էր այդ լուրերով, չերջանիկ եր իր սպասելիքներով...:

Սորհրդալին ծառայող եր, անշուշտ. թղթապանակը ձեռքին, լրագիր կարգալով կամաց-կամաց անցնում եր ծառուղիով: Յերևում եր՝ ցրված մարդ եր, թե չէ ինչ՞ու պիտի անցներ դեղին նստարանի մոտով. ճանապարհն ազդտեղ չի ծովում: Հաղթանդամ մարդ եր, խոշոր դեմքով, չերկար, սև մազերով, ակնոցներն աչքերին: Ազանութչամբ կարգալով մոտեցալ, կանգ առալ Սերքաշյանի մոտ, ուշադրութիւն չդարձնելով նրա վրա:

«Ես ի՞նչ նշանալոր բան ա գրած լրագրում, վոր ես մարդը ճամպեն ծռել ա ու հիմի չեմ լրագրից դենը վո՛չինչ չի տեսնում. չլինի՞ թե հենց են ա կարգուս, ինչին վոր չես եմ սպասում գիշեր-ցերեկ» — մտածում եր Սերքաշյանը:

Ու նրա քաղաքական ջիղը շարժվեց. «Ձե, անպատճառ արտասահմանից նորութիւն կա. չլինի՞ թե

«Թագավորը» շարժվել ա... զորքերը սահմանն անցել են... ենդուր ելին լրագիր ծախողները ենպես պինդ կանչում... Հենց ես ա վոր կա՝ գալիս են... սա լել մեր հեղափոխությունն ա»:

Ու մոռացած իր կասկածոտութունը՝ նա մինչև անգամ տեղից վեր կացավ, մոտեցավ այդ ոտարոտի հյուրին, վորն այժմ նրա համար մի չերկնաուռ ավտարեր հրեշտակ էր: Ու ել չհամբերեց, իր սիրած ու պաշտած հարցը տվեց.

— Ներողութուն. ինչ նորութուն կա լրագրում. ճիշտ ա, վոր Անդլիան ու Ֆրանսիան պահանջում են, վոր մեր կառավարությունը սեփականությունը չետ տա:

Յերիտասարդը չերեսը դարձրեց դեպի Սերքաշյանն ու ակնոցների տակից թեք նայելով ժպտաց. նրա հայացքը կարծես ասում էր.

— Գիտեմ ինչ ե փորացավդ... ա՛յ թե ախորժակ ունես...

Ու զեմքին լուրջ արտահայտություն տալով՝ պատասխանեց.

— Այո, ճիշտ ե, Անդլիան, Ֆրանսիան, հետն ել Ամերիկան պահանջում են, վոր մեր կառավարությունն իսկույճ ընդունի մասնավոր սեփականությունը և չետ դարձնի բոլոր գրաված կալվածները...

— Եդ ինչ... (Սերքաշյանն ուզում էր ասել՝ եդ ինչ լավ ե, բայց վախենալով՝ զսպեց իրեն). ուրեմն բոլորը միասին են պահանջում... իսկ ինչպես են պահանջում, պատերազմ են հայտարարում...

Յերիտասարդը նորից ժպտաց, բայց դարձյալ զեմքին լրջութուն տալով՝ պատասխանեց.

— Իհարկե ստիպում են և շատ խիստ միջոցներով, պատրաստել են գործքեր, նավատորմիդ, անրոպլաններ, ալնպես են սաստել, վոր մերոնք առանց պատերազմի չեկ իսկույն պիտի համաձայնվին, վորովհետև դիմ գնալու հնար չկա. նրանք շատ են ուժեղ:

— Իսկ յերբ են սկսելու, — ասաց Սերքաշյանը, չկարողանալով զսպել իր ուրախությունը:

— Շատ շուտով, միքանի որից հետո... մի շաբաթ ժամանակ են տվել. զադանի ուլտիմատում են ներկայացրել:

Ապա նա խորհրդավոր կերպով մտտենալով Սերքաշյանին՝ թեքվեց դեպի նրա ականջը.

— Մեր մեջ մնա, վոչվոքի չասեք. Մոսկվայից գաղտնի նամակ եմ ստացել: շուտով, ամսիս 15-ից Անգլիան և Ֆրանսիան պիտի շարժվին և հարձակվին Ռուսաստանի վրա. յերեք միլիոն զորք են ուղարկում, մեկ միլիոն էլ անրոպլան, թագավորն էլ պատրաստ է Պարիզում. գիտե՞ք, իսկական Նիկոլայը գեռ կենդանի յե...

— Ի՞նչ եք ասում, — բացականչեց Սերքաշյանը, վեր թռավ տեղից ու, բռնելով յերիտասարդի ձեռքը, սկսեց թափահարել:

Յերիտասարդն անախորժ սարսուռ զգաց Սերքաշյանի ձեռքից. նրա չուած աչքերը, բաց բերանը և ուրախությունից դողդողացող ձեռքերն ու ազոսպալին ձայնը փռոմանել տվին իր արածը:

«Ի՞նչ հիմարություն էր սրան քնից զարթեցնելը. հիմի ենքան հարցեր կա. վոր ինձ կսպանի»: Ու շտապեց փախուստի դիմել:

— Կերողություն, գործի չեմ գնում, կուշանամ, —

ասաց նա,—մի ուրիշ անգամ կխոսենք, ցտեսութիւն.
Վոչվոքի չասեք...

— Մնաք բարով, շնորհակալ եմ լավ խաբարի
համար:

Բայց Սերքաշյանը ծարավ փնաց. նա կուզեր
յերկար խոսել. հարցումիորձ անել այդ դուրեկան
լուրերի մասին. մի ձգողական ուժ քարշում էր նրան
զնայողի լետեից:

Հակառակ իր սովորութեան՝ սկսեց յետ ու առջ
քալել նստարանի առաջ. արագ-արագ զցում էր համ-
րիչի հատիկները ու ինքն իրեն խոսում, ժպտում,
զլուխը շարժում: Վոչ մի աղմուկ, վոչ մի մարդ զբոս
աշխարհից նրան չէր գրավում: Յերկար ժամանակ
յետ ու առաջ էր գնում ինքնամոռացութեան մեջ:

Յերևակայութիւնը բերում էր մեկը մյուսի յե-
տեից ավելի ախորժեղի պատկերներ. ականջին հնչում
էր մի ուրախ ժիւր, զորքերի շարժում, յեկեղեցիներ
զանգեր, բոլորն իրար շնորհովորում ելին, և մի դու-
րեկան խոսք էր հնչում ամենքի բերանից.

— Սեփականութիւն...

Արդեն մութն ընկել էր, յերբ Սերքաշյանը վե-
րադարձավ տուն:

Կինը մի առանձին անհանգիստ հաշտացքով հան-
դիպեց մարդուն: Նա իր ամեն ինչից վախեցող գեմ-
քով, սև շորերի մեջ, սև շալով փաթաթված, առանց
այդ ել սզավոր կնոջ պատկեր ուներ: Նրա տեսքն այն-
պես էր, վոր ամեն բոպե թվում էր, թե պատրաստ է
վազթելու և լաց լինելու: Ամբողջովին յենթարկվել էր
իր բախտին և կարծես վոչ մի գանգատ չուներ նրա
գեմ, այլ միայն վախ և կասկած:

— Ես ինչի՞նչ ուշացար, հարցրեց նա վախեցած:

— Վոչինչ, խոսքի բռնովեցինք. մարդիկ էլին, թափախարարներ էլին բերել:

— Յես ել ասում եմ՝ ինչ է պատահել, չլինի՞ ճիշտագույնի ա, կամ բանտարկել են. սիրտս շատ անհանգիստ էր. գիշերս ել վատ յերազ եմ տեսել. առափուտը չասի, վոր սիրտդ խաբար չըլի. մթամ դու բարձրացար ծառի վրա, ու մեկ ել տեսնեմ, խմորի գնդի նման փափկեցիր ու վեր ընկար:

— Բան չկա. եզ նշանակում ա, վոր մեր գործերը փափուկ կերթան:

— Ե՛հ, յերանի հանգիստ ըլենք. Չհաննամը թե տունը խլեցին, միայն թե ականջս դինջ ըլի:

— Արխային կաց, ամեն բան լավ կգնա. լավ խաբարներ եմ իմացել. շուտով կգնան... ամեն ինչ առաջվա պես ա ըլելու, իմացար... առաջվա պես...

— Ե՛հ, ի՞նչ ասեմ. շատ ենք եղպես հույսով լցվել, մեկ ել նորից դատարկվել...

— Յերեք տերութուն պետք ա գան մեզ վրա, մեր որինքները փոխեն, բոլոր խլած տները յետ տան:

— Ո՛հ, ելի պատերազմ կլինի. դե են ա ասա՛ կենդանի գերեզման մտնենք, ելի, յեղածն ել նրանք կըտանեն, ել ի՞նչ կմնա մեզ:

— Ձե՛ս, սա ուրիշ թագավորներ են գալու, գալիս են, վոր սեփականութունը տերերին տան. չունքի, ասում են, սեփականութունը սրբութուն ա...

— Ե՛հ, յերանի եղպես ըլի... իմ հույսը վաղուց ա կտրվել:

Ու գնաց կերակուրը բերելու:

Սերբաշյանն ուտում էր բանջարեղենից պատ-

րաստած կերակուրը, ցրված մաքերով, չիմանալով, թե ինչ է ուտում: Հետո նստեց իր հին, խարխուլ բազկաթոռին ու ընկղմվեց մտածմունքի մեջ: Նա համրիչի հատիկներով հաշվում եր, թե ինչքան կարող է ստանալ իր տան վարձից, չեքք յետ տան, վրան ավելացնում իր և «այսքան տարվա վլասները», վորոնք, անշուշտ, պիտի վճարեր յեկող որինավոր կառավարութունը, ու ստանում եր մի կլոր դումար: Հետո այդ գումարը դնում եր իր առևտրի մեջ, ու իր հարստութունը գլորվող ձնագնդի նման մեծանում եր...

Այնուհետև նա մտածում եր, թե ում կտա վարձով իր տունը. թե ինչպես կվռնդի հիմիկվա «ավազակ» բնակիչներին. նրանց բանտարկել կտա, վոր լավ իմանան, թե տունը «տեր» ունի: Հետո իր արտասահման փախած տղան կվերադառնա. միասին առևտուր կսկսեն ու կամպրեն, ու կամպրեն... էլի քաղաքի կենտրոնում, փառքով ու պատվով...

Կինը սգավորի դեմքով նստած լամպի առաջ՝ գուլպա յեր կարկատում ու ցաք ու ցրիվ մտածում հազար ու մի մուսլ բաների մասին, չերբեմն թեթև ախ քաշելով: Ամենից շատ նա մտածում եր, թե կզան կբանտարկեն իր մարդուն, իբրև հարստի, իսկ հետո, ո՞վ գիտե՞ ինչ կանեն... Ե՛հ, յերանի իր մարդն էլ աղքատ լիներ, ինչ բախտավոր կլինե՞յին...

Յերբ նկատեց, վոր ամուսինն արդեն ննջում է, շտապով վեր կացավ, ուղղեց անկողինն ու զարթեցրեց: Մերքայշանը վեր կացավ, ախ քաշեց, ապա որորվելով գնաց, պառկեց իր անկողնում ու իսկույն քնեց:

«Բնած ե Աերքաշյանը, թե՛ գարթուն, յերանգ ե, թե իսկական բաներ ե տեսնում. նա չի ուզում այս հարցը պարզել, վորովհետև տեսածն ու լսածն այնքան լավ ե, վոր վախենում ե յերջանկությունից զրկվի:

Ահա նա աւելնում ե քաղաքի կենտրոնական փողոցով. առաջվա պես ամեն պատահած ժարգ գլուխ ե տալիս, նույնիսկ տները, թվում եր, բարևում են իրեն:

Այնպես լավ որ ե, թագավորի լայնդ որ: Փողոցները ծփում են հին, յերեք դուլնի զրոշակներով. քնչ հիանալի գույներ են, սպիտակն ու կապույտը նրան դուր են գալիս, վոնց վոր վազուց կարոտած մի թանգազին բան:

Յեկեղեցիների զանգերը զողանջում են, հրավիրում թափորի: Հին կաշաերական զորքերը լցվել են փողոցները. սպաները փալուեն, պապուեն շորերով շքրջում են որիորդների հետ: Խնչ ուրախություն ե. Սերքաշյանը այնպես ե վերացել, հենց իմանաս յերկու հարյուր հազար ե տարել վիճակախաղում:

Դիմացից մոտենում ե ձիավոր սպան, կանգ ե առնում Սերքաշյանի առաջ, զինվորական բարե ե տալիս ու հարցնում.

— Դուք եք պարոն Սերքաշովը:

— Այո, յես եմ:

— Դեններալը ձեզ կանչում ե:

Սերքաշյանը մոտենում ե, համբուրում սպայի ձեռքը, համբուրում ե նույնիսկ նրա ձիուն:

— Վճրտեղ ե դեններալը:

— Ծիրանյանի մեծ տանը:

— Ես բոպելիս կգնամ:

Ու շտապ քալեբրով դիմում ես աջ կողմի փողոցն ի վեր: Միրանյանի տան մուտքը ճիշտ առաջվա նման եւ Սանդուղքները մոմով սրբած, պլպլան դռնապանը դինվորական փայլուն կոճակներով: Միջանցքում սպաներ են, մեկը մյուսից գեղեցիկ հագնված: Բոլորը ճանաչում են Սերքաշյանին եւ սիրալիր բարևում:

Գեներալը նստած եւ բազկաթուղի վրա, վորպես աստված անեղ դատաստանի որը, չերկար բեղերով ու մորուքով, հզոր, հրամայող ձայնով:

«Այ, հասկանում եմ, կառավարիչն Եսպես պետք աս լինի. իսկապես վոր իշխան մարդ աս, մեր մածուն ուտող կոմունիստներին նման չի», մտածում եւ Սերքաշյանը:

— Դուք ինձ ծանոթ եք չերևում,— ասում եւ գեներալը.— պարոն Սերքաշյանը չե՞ք:

— Այո, ձերդ գերազանցություն, չես կապալառու ելի ձեզ մոտ...

Որը գլուխ եւ տալիս: Գեներալը մեկնում եւ ձեռքը. Սերքաշյանը մոտենում եւ, ուղում եւ համբուրել, բայց գեներալը չի թողնում, միայն բարևում եւ:

— Այս դիմացի մեծ տունը ձե՞րն ե:

— Այո, իմն եր, բայց խլիցին. ե՛հ, ձերդ գերազանցություն, ինչ վոր չես նրանցից քաշեցի, ել պատմել չեմ կարող (հուզմունքից ձայնը խզվում ե):

— Եղ մոռացեք, հին բաներ են. չեք տեսնում, քալլեկիկներին կախել ենք տների ճակատներից: Ա՛յ, տեսեք պատուհանից:

Սերքաշյանին այնքան տարորինակ եւ թվում այդ լուրը, վոր վախենում ե դուրս հանել: Բայց իր կարծիքը հայտնում ե.

— Ձերդ գերազանցութիւնն, պատիժն, իմ կարծիքով, թեթեւ ե. մենակ կախելն ի՞նչ... պետք ե առաջ սվիններով ծակծկին մի հազար տեղից, հետո միայն կախեն.

— Վոչինչ, վերջը մեկ ե՛ մահ եւ Գլխավորն այն ե, վոր դուք ձեր սեփականութիւնն այժմ կարող եք հանդիստ ե ապահով վայելել: Ասացեք խընդրեմ, ձեր տունը վարձով չե՞ք տա մեր գրասենյակների համար:

— Ձեզ փեշքեշ ե, ձերդ գերազանցութիւն. ձեզ պես պատվական մարդուց ի՞նչ հարկավոր ե վարձը:

— Վոչ, մենք չենք կարող վերցնել առանց վարձի, սեփականութիւնը սրբութիւնն ե:

— «Ի՞նչ վոսկի խոսքեր», մտածում ե Սերքաշչանը:

— Ուրեմն, պարոն Սերքաշոյ, դուք քաշվում եք, ձեր պինը չեք ասում. լսվ, լեթե մենք տանք ձեզ տարեկան 24 հազար ե վարձի կեսն ել ես գլխից վճարենք, կհամաձայնե՞ք...

— Համաձայն եմ, ձերդ գերազանցութիւն, ինչպես վոր ձեր կամքն ա...

Գիներալն իսկույն հրամայում ե, վոր «ասիգնովկա» գրեն, ապա նորից սեղմելով Սերքաշչանի ձեռքը, գաղտնի կերպով ցուցամատով նրա ձեռքի ափը քորում ե, վոր նշանակում եր, թե՛ «մի լերկու հազարն ել ինձ կտաս, դու լե՛լ կապրես, լես ել...»:

Սերքաշչանը խորը գլուխ ե տալիս, աչքերով ժպտում ե, «համաձայնութիւնն» ցույց տալով, ու իջնում ե ներքեի հարկը փող ստանալու: Ձարմանալի լե. ի՞նչ սիրալիք են քոչոր ծառայողները. բոլորը ժրպտում են ե աչքերով նշաններ անում:

«Ձեր քաղցր աչքերի համար տառ-տառ մանեթ ա ձեր ջանը», մտածում է Սերքաշյանը, հիշելով անցյալը, չէրր նա զինվորական կապալառու լեր:

Ստանում է փողերը, բոլորը հին, կախերական 500-անոցներ, խշխշան ու նոր: Կատարյալ քեֆ է, ես ի՞նչ հեշտ կլանք է, հենց իմանաս գլգլան անիմների վրա լին շարժվում Սերքաշյանի վտոքերը:

Դուրս է գալիս փողոց ու քալլերն ուղղում գեպի իր սեփական տունը: Ահա ծովեց գեպի աջ ու տեսալ դեռ հեռվից իր փալլուն, սպիտակ տունը: Ես ի՞նչպես է, վոր վոչինչ չի փոխվել, ամեն ինչ նույն գրության մեջ, նույնիսկ ավելի նոր է թվում. բա՝ ո՞վ էր ասում, թե քարուքանդ են արել կոմունիստները:

Հենց փողոցի անկյունում պատահեց կոմունիստ Մարգարյանը, այն մարդը, վոր գրավեց իր տունը: «Ես վճրտեղից,—մտածեց Սերքաշյանը,—վո՞նց ա կենդանի մնացել. հը՛մ, չես փախչիլ ձեռիցս, բարեկամ, չես քեզ ցուլց կտամ, թե ինչպես պետք ա գրավես իմ տունը: Ափսոս, իմանայի, գեներալից կինդրեյի, վոր սրան մի առանձին պատիժ տար, հազար չար-չարանքից հետո կախեր»:

Ու արագացրեց քալլերը: Մարգարյանը ներս մտավ իր, Սերքաշյանի սեփական տունը: Ես չեմ լե-տելից ներս գնաց դավիթ, բայց այնտեղ խիտ ամբոխ էր հավաքվել, այնքան խիտ, վոր ասեղ գցելու տեղ չկար: Մանեթուն պես Մարգարյանը լուծվեց ամբոխի մեջ ու կորավ, վոնց վոր մի կաթիլ ջուրը գետի մեջ:

Քես նայեց, դեն նայեց Սերքաշյանը: Մարգարյանին էլ չտեսավ: «Ձե՛ վոր ես տունն իրանն ա, սե-

փական, ուրեմն ինչ ունեն ես մարդիկ, չգիտեմ, վոր արդեն վարձով տվել ես:

Բայց նա կանգնել ե բակում ու չի կարողանում շարժվել, առաջը կտրել ե խիտ ամբոխը պատի նման: Ու վոչվոք իսկի ուշադրութունն ել չի դարձնում նրա վրա:

— Ճանապարհ տվեք ել, ես իմ տունն ա, սեփական տունը...

Հն... հն... հն հռհռում ե ամբոխը, և հզոր ծիծաղը վորոտի նման ցնցում ե Սերքաչյանին:

Հազիվ ուշքի գալով, նա նորից ե կանչում կողորդը պատռելով.

— Լսում եք, ես իմ տունն ա, սեփական տունը, հին որենքով պինդ հաստատված, հիմա ելի առաջվա պես ա, իմացմք, առաջվա պես...

Բայց նորից ամբոխը թնդացնում ե ծիծաղը, Սերքաչյանը քիչ ե մնում վայր ընկնի: Նրան բռնում ե իր կողքի հաղթանդամ մարդն ու գցում վերև. մլուսը բռնում ե, նորից գցում վերև ու այդպես իրար տալով նրան պտտում են ու վերջը դուրս գցում փողոց... վորտեղ նա ընկնում ե մի խոր հորի մեջ...

.....
Զարթնում ե առավոտը շփոթված, անհանդիստ, սիրտը կարծես ասեղներով ծակծկում են:

— Ո՞հ, ես ինչ խառը յերազներ տեսա, — դիմեց նա կնոջը, — ի՞նչ քաղցր բաներ տեսա, առաջվա մեր կյանքը, ապրուստը, բայց շատ վատ վերջացավ, ենթան վատ, վոր սիրտ չկա պատմելու:

— Յես ել շատ յերազներ տեսա, վոչ մեկը միտս չմնաց: Ե՞հ, ինչ անենք, յերեսիդ խաչ հանի, յերազի բարին կկատարվի:

ցածր ձայնով, — բան եմ ասում. թագա խաբար լսել ես; երեկ մեկն ինձ ասեց, թե նամակ ա ստացել Մոսկվայից, միամ յերեք տերութիւն գալիս են մեզ վրա, պահանջում են, վոր սեփականութիւնը չես տան տերերին:

— Ի՞նչ ասեմ, չերանի հավատացողաց, եսքան տարի վոր հավատացիք, ի՞նչ տարանք. խսպեր, չես նազդ մարդ եմ, դալիս են, չեն գալիս՝ իրանք գիտեն; միայն մինչև աչքովս չտեսնեմ՝ չեմ հավատա: Սուտ բաներ են, այ, նազդն հսորվա գաղթին ա, այ; տես, մեծ-մեծ տառերով գրած ա ճակատին, թե յերեք տերութիւն մեզ ընդունում են, ճանաչում են, հաստատում են... իմացար, այ ինչն ա դրուստ... տնր ինքդ կարդա, կտեսնես:

Սերքաշլանը մնաց շվարած այս անսպասելի լուրից: Չկարողացավ նույնիսկ բան ասել, վերցրեց լրագիրը, առանց մնաս բարև ասելու, վիրավորվածի նման քայլեց դեպի քաղաքային այգին:

— Խեղճ մարդ, խելքը շարժվել ա, — ասաց ինքն իրեն Մարութիւնը, — հէյ գիդի, ինչ կորցրեց...

Լսով եր Ռհանեսը մի սուր դանակ խրեր իր կուրծքը, քան թե այս դաժան լուրը հաղորդեր:

Ի՞նչպես... նա չեր կարողանում հասկանալ. ի՞նչ պես կարող ե մեր կարգերն ընդունել, մեզ հետ հաշտվել լուսավորյալ Յեվրոպան. չէ՞ վոր նրանց մինիստրները պատրաստ են մեր արյունը խմելու:

Չե՞, սա մի նոր դժբախտութիւնն է, եստեղ մի ուրիշ գաղտնիք կա, վոր նրան անհայտ ե: Սա ել մի հեղափոխութեան նման բան է, վորը նա չի կարող բացատրել...

Ամայի յեր այգին, ծառուղիները ծածկված տե-
րևներով: Որը ցուրտ եր, մրսում եր, բայց չեր ուզում
տուն գնալ: Տխուր եր, հուսակտուր: Ինքն ել մերկա-
նում եր իր չերազներից, անբախտի ծառերի նման:

Ուրեմն ես բոլոր մտածմունքները չերազ ելի՞ն,
ուրեմն ել չեն գալի՞... Իսկ ինքն այսքան ժամանակ
սպասել ե... Գուցե սխալվում ե Ոհանեսը... Բայց չե՞
վոր նա մեք մաքրեց ե, ինչի՞ պետք ե ծոխ իր ասածը,
վերջապես լրացիրը...

Բաց ե անում լրագիրը, ակնոցները դնում աշ-
քերին: ճիշտ ե, ճակատին մեծ-մեծ տառերով դրած ե,
նա միայն մի մասն ե կարդում, ել ուժ չունի բոլորը
կարդալու, բայց հարցը պարզ ե, բավական ե մի
խոսք կարգա՝ «Ճանաչու՞մ եմ»:

Ուրեմն անցավ ամեն ինչ, ել յետ չի գալու: Մեջը
տիրում եր մահացու հուսահատութուն, մի ցանկու-
թուն եր գալիս վոչնչանալու, հեռանալու ես դժվար
հասկանալի աշխարհից...

Հանկարծ ցնցվում ե սրտի ծակոցից, կարծես
մեկը ճանկատում ե ներսը:

Վեր ե կենում, վոր տուն գնա, բայց զգում ե,
վոր չեթե շարժվի, իսկույն վաչը կընկնի, չի կարողա-
նում նույնիսկ կանգնած մնալ, նստում ե ու կաշկանդ-
վում մահվան դատապարտվածի նման:

Յերբ բավական ժամանակ անցնելուց հետո ուշքի
չեկավ, նայեց չորս կողմը, այդում ամեն ինչ տարորի-
նակ եր թվում, ասես ինքը վաղուց մեռած ե չեղել ե
վերադարձել ե նորից:

Բայց նա հիշում ե, վոր վաղուց, շատ վաղուց
սպասում եր նրանց գալուն: Վերջան սխալվում եր,
չե՞ վոր նրանք ել մեռած են ե ել յետ չեն գալու:

Հանում է իր ծոցատետրը, թերթում է իր գրած-
ները. ահա Աստվածաշնչի, Սֆեմերդիի կտորները.
չե, այդ բոլորը քամի յեր, յերազ եր... նրանք մեռել
են, և հենց լրագրումն էլ եղ է գրած:

Ու մատիտը հանելով՝ գրում է զանգազ, զողզո-
ղացող ձեռքով: Ապա նորից ծակոցներ զգալով՝ թու-
լանում է, նվազում: Ծոցատետրը ձեռքից վայր է
ընկնում: Հետզհետե մարելով՝ մոռանում է ամեն ինչ.
այլևս վոչ մի ցանկություն չունենր, էլ վոչ վոքի չեր
սղասում...

*
* *

Կետրի մտերքին այգեպանը տերևները մաքրե-
լով մոտենում էր Սերքաշյանի ծառուղիին: Նրա աչքովը
ընկավ մի նոր հանգամանք. Սերքաշյանը կիսաթեք
հենվել էր նստարանի մեջքին, իսկ նստարանը թեքվել
էր կոտրած վոտքի կողմը:

«Ես ի՞նչ է պատահել», — մտածեց այգեպանը ու
սուր աչքերը հռեց Սերքաշյանի վրա: Մոտեցավ ա-
վելը ձեռքին, նորից դիտեց, ապա ձեռքով կամաց
շարժեց: Սերքաշյանը չզարթեց: Զլինի՞ թե մեռել է,
անցավ այգեպանի մտքով, նորից շարժեց ավելի ու-
ժեղ, դարձյալ կենդանության նշույլ չկար: «Մեռած
է, խկազան մեռած...»:

Այգեպանի խիտ մորուքի մեջ կորած աչքերում
մի կիսահեղինակա՛ն խղճանք չերևաց, իբր թե ասում
էր՝ «ես եր, ելի՛, քու վերջը»...

Սերքաշյանի հին, չուղտոված գլխարկը. ծովել էր
գլխին, նրա վրա մի տերև էր ընկել, ու չերևում էին
թռչունների աղբի հետքեր: Կարծես վոչ թե մեռած

եր, այլ անշարժութեան խոստում ալիւթ հնդկական ճգնափոր եր, վորի վրա համարձակ կարող ելին նստել թռչունները:

Նրա վտաքերի մոտ ընկած եր բաց լրագիրը, վորի ճակատին մեծ-մեծ տասերով գրած եր, թե չեղրոպական պետութիւնները ճանաչում են Պորհըր-դային Միութիւնը:

Իսկ չերբ չեկան միլիցիոներները, վերցրին ծոցատեարը, նրա մեջ Աստվածաշնչի, Եֆեմերդիի կտոր-ներից հետո կարգացին հետեցալը.

— Մեռալ իմ սեփականութիւնը, լես ել թող մեռնեմ նրա հետ...

1926 թ.

Տ Ր Ա Կ Տ ՈՐ Ը

(ԲԱՆՆ ՈՒՐԻՇ ԹԱՎՈՒՐ Ա. .)

Մի շարժից ավել եր՝ Դանելը մտքի չետեից ընկած՝ կործես հալածված՝ տեղ չեր գտնում գյուղում: Արդեն գութանավարի ժամանակն եր. ով լծկան ուներ՝ վարում եր, իսկ Դանելը և իր նման չունեորները մնացել էյին կրակի մեջ: Ճիշտ ե, միքանիսը կիսովի վարել էյին տվել իրենց արտերը, բայց եղ ճամպեն ել փակ եր Դանելի առաջ. նա շատ լավ գիտեր, վոր չեթե դիմի ունեորներից մեկին, հենց թեկուզ Տերունանց Սհակին, Ենպես կղաղվի, վոր մինչև վերջին շունչը չի մոռանալ: Վոնց վոր շատերին, Սհակը Դանելին ել ոճի նման կխայթի. նա կասի են խոսքերը, վոր ասել եր միքանխներին.

— Գնա, թող քու կառավարությունը քեզ ոգնի: Յեվ վոնց չասի, վոնց չհանի իր սրտի մուռը, քանի վոր Դանելն իր ընկերներով միշտ Տերունանց Սհակի ու նրա նմանների դեմ ե խոսել: Հիմի եղ բուրդից հետո գնա նրա գուռն ընկնի, թե ինչ ա՛ լրծկան տուր՝ արտա վարեմ... չե, եղ լինելու բան չի. մահը դրանից լավ ա...

Դեռ հիմի յել Սհակը մին-մին դադում ե Դանելին: Ես յերկու կիրակի չե՛ Սհակը վոչխարի չաղ բուրդը ձեռին՝ Դանելի տան առաջոջն անց ե կենում. դիտամար նրա կողմոջն ե անցնում; ցույց տա-

լու համար, թե՛ տեսե՞ք, տեսե՞ք, միս եմ տուն տա-
նում. յես ելի են առաջվա Մհակն եմ, ելի յես միս եմ
ուսում, իսկ դուք՝ չիփլախներդ, բերաններիդ ջուրը
զնալով մտիկ եք անում: Հենց թեկուզ ամեն նստելիս
թոնջ ե խոսում Մհակն իրեն ուզած մարդկանց հետ.
մեկ-մեկ ձենը հասնում ե Դանելին: Մթամ, ասում ե,
եսքան հակալ-հակալ արին, հողերս խլեցին, անունս
կուլակ դրին, ընտրելու իրավունքից զրկեցին, վերջը
թոնջ տարան... յես ելի են եմ.. ելի եզ անողները պետք
ե գան վտոներս ընկնեն, լծկան ու գութան խնդրեն...

— Ձե, ելի չեղակալել ա եզ անիծածը, — մտա-
ծում եր Դանելը, — լավ կըլեր մին ել թափ տայինք, հա-
մա թոնջ անես, վոր հրաման չկա... պետք ա թողնենք,
վոր միքիչ լինանա: Հենց եզ ել իմանում ա, ենդուր
ա եզպես չերես առնում. մի տես՝ վոնց ա վոտը հուպ
տալիս, չերբ իր գուռը մարդ ա գալիս՝ խնդրում, վոր
կիսովի արաք վարի. քանի անգամ տանում-բերում
ա, չարչարում, ձեռը լիզել տալիս, նոր վարում: Իսկ
կարապետանց Մուքելի պուխը թոնջ ոչին եր հանել-
կարելի՞ չա մոռանալ. դեռ ասել եր՝

— Արխային կաց, արտդ կվարեմ, փողն ել հեշտ
ա, չերբ կուենեսա՝ կտաս:

Բաց ժամանակը վոր յեկել եր, Մհակը լծեր եր
գութանը, ամեն ինչ պատրաստել ու վերջին բոպեյին
կանգնել, թե՛

— Փողը հանիր սո՛ւր, թե չե՛ դու դիտաս, վա-
րիլ չեմ:

Ու մինչև որս ել Մուքելի արաք մնում ե վա-
րելու:

Ձե, Դանելը Տերունանց Սհակի կամ նրա նմա-

նակի դուռ դնացողը չի, թեկուզ տասը տարի սոված
 մնա իր ընտանիքով: Բայց ի՞նչ անի. վճարեղից ճար
 գանի... ցանիլ չես՝ հնձիլ չես... մի տուն յերեխեքդ
 կմնան քաղցած...:

Մտածում եր Դանելը՝ կանգնած իր տան սրահում,
 միտքը դեռ-դեռն պցում, կանգնած տեղը վրա՞ն
 վրա՞ն վրա՞ն փոխում, բայց մի ճամպա չեր գտնում:
 Ի՞նչ պայծառ, բանելու որ ե, բայց ի՞նքը փեսի նը-
 ման կանգնել ե ու չի իմանում՝ վճից անի, ո՞ւմ
 դիմի...:

Դանելի կիսը նստած նույն սրահում՝ յերեխանց
 կարկատանն եր անում: Նա աչքի տակով հետևում
 եր մարդուն, գլխով, վոր նա լել նույն դարդի մեջ
 ե, ինչպես ե ինքը: Մեկ-մեկ խորը շնչում եր, զսպե-
 լով ինքն իրեն ամ քաշելուց: Կանացի սիրտն անհամ-
 բերուխլունից պատուվում եր. «Ես ա որերը կանցնեն,
 խալթը կվարեն, կլիանան, մեր արար կմնա խոպան,
 վորբի նման. ել ինչ՞ով ապրենք, ո՞ւմ . դուռն ընկ-
 նենք»... մտածում եր Հոռոմսիմը ու մի առիթ փրճա-
 ում, վոր մարդուն ես բուրն ասի, թեպետ որ չեր
 անցնում, վոր եղ մասին խոսք չբացվեր:

Փոքրիկ Արտոն՝ Դանելի տղան, բորիկ վրանե-
 բով, վաղելվաղ յեկավ-կանգնեց մոր առաջ ու հեհեհ
 վրա բերեց.

— Հայ եմ ուզում:

— Ի՞նչ հաց. նոր չի տարձր, — ասաց մայրը, —
 հենց ես իմանում՝ ամբարներդ լիքն է՞ն... եզուց-ելոր
 հացը կպակսի. փորիդ միքիչ հուպ տուր: Գնա վեր
 կալ, քիչ կարի, շանը չտաս, թի չես ինձանից չես
 պրծնիլ:

Յերբ յերեխան հացը կծոտելով դուրս գնաց փո-
րոց, կիւր դարձավ Դանելին:

— Ես որեքն անց են կենում, ի՞նչ ես տաղ ա-
րել խալիք վարում են, դու ի՞նչ ես մտածում. կուց-
ելոր քեզ հաց աս հարկավոր, չերեխանցդ ի՞նչ պա-
տասխան ես տալու:

— Ե՛, ի՞նչ պտի անեմ. յանի գոչ չե՞ս իմանում,
վոր վոչ լծկան ունենք, վոչ գութան:

— Դու միշտ հլա եզ ես ասում. զի տենում ես՝ չու-
նեցողն ունեցողին աս կպչում, հետք լուրս գնում, վա-
րել տալիս. բա կաղնելով բան կըլի՞. հրեն Տերուճանց
Սհակը քանխի՞նն աս վարել:

Տերուճանց Սհակի անունը կարծես շամփու-
րով դաղեց Դանելին. նա պատասխանեց զրզովմա՝

— Հենց մի զլուխ տակից-զլիսից խոտում ես. չես
քեզ ասել եմ՝ աղամարդու բաներում մի խառնվիլ:

— Են վաղ եր, վոր եչը կազ եր. ել են ժամա-
նակը չի, վոր կնիկը բերանը կապի, սուս կենա: Ինչի՞ չես
ել իմ խորհուրդը չասեմ. ի՞նչ, մենակ խելքը դու չես...

— Բա բու թագա խելքդ վորդի մնաց. մթամ աս-
ում ես՝ դնա Տերուճանց Սհակին ինդրվի. բա վո՞նց
չես միտդ պցում՝ քանի՞ անգամ ենք շան լափը զլխո-
վը տվել: խաչատուակ արել, հիմի թուք ու մուրը կուլ
տալով գնանք մեզա գանք:

— Ինչի՞ պտի մեղա գաս, եզ եր պակաս. քեզ
պես միքանխոզ գնացեր ճակատ-ճակատի կազնեք ու
վարել տվեք արտերը:

— Ներողութի՞ն կանես. ել առաջվա պես չի. ք-
տենց իրավունք չկա. խաթրով, որենքով թե կարաս՝
կանես, թե չե՞ ճակատ-մակատ չկա... Համ ասում ես՝
լուրս գնա, համ ել, թե՛ զոռի կաղնեք:

— Վճնց թե իրավունք չկա. վոր սուս կենաս ու սրենք-որենք անես, քեզ հաց ավողն ծվ ա: Թագա ուրենքն են ա, վոր աղքատն ապրի: Բա երեխանցդ հու կտորել՞ու չես: Թե դրուստը կուզես՝ տղամարդիկդ փալաս եք դասել: շատ եք խոսում, ամա թուրներդ կտրուկ չի:

— Յանի եղ լեզուդ առանց են ել մի բան չեր, հիմի չեկ ես թագա բաները լսել ես, թթուն կծու չես արել... Թուրը կտրուկ չի... քեզ հմար աշխարհս դուզ ա... լավ կտրուկ ա թուրս, ամա վոր կտրելու բան չկա...

— Բա լավ, մենք դնանք ջուրն ընկնենք, իսկ Տերունանց Սհակի կնիկն ու երեխեքը գաթա ուտեն ու նախշուն չթեր հազնեն, փոփումն... մի ասա տեսնամ՝ վճրն ա քու որենքը, ապրելն ամ, թե՞ մեռնելը. իմ ասելն են ա, վոր ձեր ձենը պտի լսել տաք. քարը պատուք ու ձեր արտերը վարել տաք:

— Դու վոր ըտենց մեծ-մեծ բրդում ես, նրանից ե, վոր աշխարհից բխաբար ես. հենց իմանում ես՝ քու հրամանին ամ, վոր ինչ ուզես՝ անես. ախպեր, ասելդ ի՞նչ ա, քանի վափախս գլխիս ա, յես Տերունանց Սհակի դուռը չեմ գնալ. թե սրտովդ ա, դու գնա:

— Են ա ասա՝ որս սե ա, սե ա, կլի... Բա են մեծ-մեծ խոսելն ընչի՞ս եր, չերը վոր ես որը պտի մթնացնեխիք... Ե՛հ, վճնց ուզում ես՝ արա. իմ որը սե ա ըլել, սե ել կմնա... ել են ջուրը, ել են ջադացը...

Ու կինն սկսեց լաց լինել՝ զսպելով իր հեծկըլտոցը:

— Դե լավ, ի՞նչ ես քեզ ու քեզ վառվում. ազամարդու գործն ա՛ տղամարդն էլ կանի. դու լավ կանես՝ քու կարկառանին ու իլիկին մտիկ անես:

Ասաց Դանելն ու դանդաղ քայլերով դուրս չեկավ փողոց:

Գյուղխորհրդի սրահում հավաքվել էին մի խումբ գյուղացիք ու ազմկում էին: Դանելին դուր էր գալիս եղ ազմուկը. կարծես հուշս էր տալիս, ճամպա չեր բանում իր ծանր գրութչունից դուրս գալու համար:

Մոտ գնալով՝ նա նկատեց իրեն լավ ծանոթ գյուղասնտեսին, վորը խոսում էր գյուղացիների հետ և ինչ-վոր գրում ծոցատեարում: Նրա յերկարացած մտքուքը, արևից այրված գեմքը ցույց էին տալիս, վոր վաղուց է դուրս յեկել քաղաքից: Իր գեմքի բարյացակամ և ուշադիր արտահայտութչամբ նա շատ նման էր չերեխաներից սիրված ուսուցչի, վորն իր շուրջը հավաքած աշակերտներին՝ բարի և ներողամիտ ժպտով ամենքին էլ հավասար լսում և և բավարարում: Գյուղացիք մեկը մյուսի ատաշը կտրելով խոսում էին աչնպես բարձր, կարծես լսողը գյուղի մյուս ծայրին էր: Հատ ու կտոր լսվում էին.

— Թե լծկանի ճար չարիք, լավ ա գնանք ջուրը թափվենք...

— Մեր հույսը դուք եք. թե ապրենք, են ա ձեղանով կապրենք...

-- Մեզ մեր հարուստների ճանկը միք քցիլ. խեղդում են.. գիմանալ չենք...

Դանելը մոտեցավ գյուղատեսուհուն.

— Բարով եք լեկել:

— Ա՛յ բճրե. վճնց ես, Դանել. գու ի՞նչ կասես ձեր գյուղի կարիքների մասին:

— Դե ել ի՞նչ ասեմ. են ա սաղ դրանից են խոսում. լավ տենում ես ելի՞ր ի՞նչ որն հնք ընկել:

Ապա նկատելով, վոր Տերունանց Մհակի տղեն գյուղացիների մեջ կանգնած լսում է, շարունակեց, ուղենալով ձածկել իր բուն ասելիքը.

— Դե դուք ել լավ հասկանում եք, թե ինչ հալի լենք. մի խոսքով՝ չես ձեզ իմաց հմ անում, վոր բանն ուրիշ թավուր ա. պետք ա ոգնութ՛յունը հենց հոգուն վրա հասնի:

Գյուղատնտեսը ժպտաց:

— Ասում ես՝ բանն ուրիշ թավուր ա... լավ, վոր եղպես ե, կաշխատեմ՝ մի ճար անեմ ձեզ համար:

Գյուղխորհրդի նախագահ Պետրոսը, վորը փոքրահասակ, նիհար դեմքով, ինքնահավան մարդ էր, իր պարտքն էր համարում ամենքի խոսելուց հետո բացատրել նրանց ասածը ու նորից կրկնել ամեն ինչ: Նա փորձեց խոսել Դանելից հետո.

— Հընգեր, ասեմ, թե մեր դրութ՛յունը վոնց ա. ես մեր գեղը հո տենում ես. շատ մարդ կա, վոր վո՛չ լըծկան, վո՛չ գութ՛յան չունի. հիմի ասենք վարելու ժամանակն է հասել...

— Ներողութ՛յուն, — ասաց գյուղատնտեսը, կըսելով նախագահի խոսքը, — գե ինձ համար պարզ է ձեր դրութ՛յունը. ա՛յ ի՞նչ հմ մտածել. թող ձեզանից յերկու հոգի գան ինձ հետ միասին գնանք խորխըրդային անտեսութ՛յուն. հնտեղ կխնդրենք, վոր ձեզ տան են նոր բերած մաշինի գութ՛յաններից, վոր տրակ-

տոր են ասում. կարելի յե տեսած լինե՞ք՝ առանց լրծ-
կանի վարում ա:

— Ա՛յ շնորհակալ ենք, — ձայն տվին գյուղացիք:

— Տղերք, իմացե՞ք, — ասաց Դանելը. — դե յեկե՞ք՝
յերկու մարդ ջոկենք, վոր գնան մեր հընգեր գյուղա-
տնտեսի հետ:

— Դե են ա մինը մեր նախագան կըլի, մինն էլ
դու, ել լի՛նչ ջոկենք, — ասաց գյուղացիներից մեկը,
վորն ամենքից տարիքով եր:

— Հոժար ենք, հոժար ենք, — ձայն տվին գյու-
ղացիք:

— Յեկեք գնանք՝ միքիչ զինջացեք, — ասաց
նախագահը գյուղատնտեսին:

— Վո՛չ, չեմ կարող, հենց հիմա պիտի գնամ.
շտապ գործ ունեմ:

Խորհրդային տնտեսության կառավարիչը խո-
սում եր մշակների հետ, յերբ պատգամավորներն ու
գյուղատնտեսը ներս մտան: Կառավարիչը կարճահա-
սակ եր, լիքը մարմնով, արևից թխացած կլոր դեմ-
քով:

— Բարե ձեզ:

— Բարե. հը՛, լի՛նչ խաբար ե, չերեքով եք գա-
լիս, — ասաց նա ժպտալով ու իր լալն, մտտ ձեռքը
տվեց չերեքին ել:

Գյուղատնտեսը մի կողմ քաշեց կառավարչին ու
բացատրեց գործի ելությունը:

— Հո՛, բանն եսպես ե, — վերջացրեց նա. — հիմի ես
մարդկանց հույսը քեզ վրա չե, պիտի մի ճար անես:

— Ի՞նչ քիչ է կա, — ասաց կառավարիչը, մտանալով գլուղացիներին, վորոնք ուշադրութեամբ հետևում էին նրան, ուղծնալով գուշակել իրենց խնդրի վճիռը: — տեսնում եմ, վոր թունդ նեղն էք ընկել: բայց վճիռն անհնար չե՞րկու: արակտոր ունենք. մեկը մեզ համար հարկավոր է, մյուսն էլ փչացիլ է:

Դանելն առաջ ընկավ:

— Հընգեր ջան, վոր հնոր քու գուռն ենք յեկել իմացիր, վոր տեղներս շատ նեղ ա. պետք է մեր կուլակներից մեզ ազատեք են ա առամները սրած սպասում են, վոր մեզ զզեն. հատուկ խնդրում ենք՝ մեզ վրա քաղցր աչք ունենաք. հսքանն իմացեք, վոր բան ուրիշ թավուր ա...

— Ի՞նչ ասիր... ուրիշ թավուր ա՞... հա՛, հա՛ հա՛... — սկսեց հռնալ կառավարիչը. — Ի՞նչ մտալու բան ասիր. չե՛, տեսնում եմ, վոր լավ տղերք եք. բայց իմ բանն էլ դժվար ա... ախպեր, դրուստն ասած՝ գործը մեր վարպետի ձեռին ա. գնանք տեսնենք՝ ինչ ա ասում:

Ու քայլերն ուղղեց դեպի բակի մյուս ծայրի շինությունները: Յեկողները հեռեցին նրան:

Վարպետ Վոսկանը փոքրիկ արհեստանոցում իր յերկար քիթը ցից՝ խորասուզվել եր գործի մեջ. խորտոցում եր ինչ-վոր մեքենայի մասնիկ:

— Ընկեր Վոսկան, ես մարդկանց հո տեսնում ես. կարճ է ազդու ասած՝ սրանք վոչ յեզներ ունեն, վոչ գութան. յեկել են տրակտոր խնդրին: Ես մեր փչացած տրակտորը պիտի նորոգենք, իրենց տանք. հիմի քեզ վրա լա, ինչ ուզում ես՝ արա, հնարքով լինի, թե հրաշքով՝ պիտի ես մարդկանց տրակտոր տաս. պիտի հարվածալին հարված տաս ու մեքենան նորո-

դես: Եսքանն իմացիր, վոր ինչպես ես ընկերն ասաց՝
բանն ուրիշ թավուր աս...

Վասկանը հանկարծակիի լեկած կառավարչի վրճ-
ասական տոնից՝ նայեց նրա դեմքին, կարծես ստու-
ղելով, թե վաքքան հաստատ և նրա կամքը:

— Ընկեր Արշաղիր, ձեզ հաշանի չտ, վնք գործով
խեղդված եմ, մի կողմից ել հարկավոր նշույթներ, դոր-
ծիքներ չկան, կաշխատեմ, թե հնար կլինի, դրանց
բախան ե:

— Լավ, ուրեմն վաղվանից կսկսես: Իսկ դուք, ըն-
կերներ, հս լսեցիք. են աս մի շարթից հետո կգաք,
թե պատրաստ կլինի՝ կտանեք տրակտորը:

— Ծնորհակալ ենք, մնաք բարով:

Դանելն ու նախագահը ճանապարհվեցին դեպի
գյուղը:

Ամբողջ շաբաթը գյուղն իրարանցման մեջ եր:
Դանելի խումբը, վորին նա «չիփրախների թարուհո»
եր անվանում, մեծ հուսով սպասում եր «մաշինի գու-
թանին»: Իսկ ունեորները—ելի Դանելի անվանած
«գմբուզականները», կամ կուլակները—վորանեղ նըս-
տում, ծաղրում ելին հավատացողներին, ծաղրում ելին
«սուտալիկ» գութանը և կասկածում նրա գալու վրա:
Բայց այսքանը կար, վոր քանի մոտենում եր սպասած
ժամանակը, այնքան ավելի չեր ուժեղանում անհան-
գիստ, լարված դրությունը գյուղում: Աղքատները մեկ-
մեկ ծաղրի ու կասկածանքի ազդեցության տակ իրենք
ել տարակուսանքի մեջ ելին ընկնում, մտածելով, թե՛
հանկարծ տրակտորը չգա, ու իրենք հարուստների

սրտով լինեն, ավելի նեղն ընկնեն: Իսկ հարուստ «գմբուղականները» նախանձից զրգուվում եյին, կարծեկով, թե կարելի չե եղ գութանը մի ենպես հրաջք ե, վոր աղքատներին իբնցից կբարձրացնի ու նրանց առանց այն ել լերկար լեզուն ավելի կերկարացնի:

Կիրակի առավոտը զաղթական Տիգոն, — տնտեսութեան բանվորը — լեկավ Դանելի տուն.

— Դրախօքը բազրասդ ե. — ասաց նա ցածր, խռպոտ ձայնով, մի աչքը շիւ անելով:

— Ի՞նչ գոխօտու, ի՞նչ ես ասում:

— Դրախօքը, մաշիների գութան շինած-բազրասդ ե:

— Պ՛տ, քեմատաղ, դե ըտենց ասա ելի... ապրես, քեզ մի խալաթ եմ տալու: Դե անրի գնանք, տղերաւացն իմաց անենք:

Յերբ նրանք անցնում եյին գլուղի գլխավոր փողոցով, Սարուի խանութի մոտ (նրա ավել անունը «չորացած Սարո» չեր), գերանների վրա մի խումբ գլուղացիներ նստած զրուցում ելին: Կենտրոնում Տերունանց Սհակն եր, նրա շուրջը՝ գլուղի մյուս ունեւորները, բայց նրանց մեջ կային միքանիսը այն գլուղացիներից, վորոնց չեր կարելի դասել վոչ ունեւորների, վոչ աղքատների կողը, և վորոնց մասին Դանելն ասում եր, թե նրանց մի վոտը տաքումն ե, մյուսը՝ սառումը:

Տերունանց Սհակը նստած զրությամբ շատ նման եր այն կարճ ու հաստ կաղնիներին, վորոնք վոչ մի կացնի մոտ չեն թողնում: Իր թափթփված բեղերի արանքից նա խոսքեր եր շաղ տալիս «մաշիների գութանի» մասին:

— Հա, են ա ելի՞, գլուխները լեզուս կըլի, բան ու կարծ են շինել եղ շինմաշինի մաշինի գութանը. ել չեն իմանում, վոր տակը բան չկա. խելքները կորցըրել են, ուզում են, վոր մենք ել կորցնենք. ախպեր, հայ-հայ անելով արա չի վարվիլ: Առանց լծկան դութան կըլի... քիչ ել կենտն, կասեն՝ չերկաթի մարդ ա գալիս...

Գանելը մասննում եր Տերունանց Մհակի յետևից. նա մտադիր եր անցնել առանց ձալն հանելու, բայց եղ վերջին խոսքերն ենպես վառեցին նրան, վոր կունց առավ.

— Մինն ասի՝ ինչ ես քեզ ու քեզ խորովվում. վախիլ մի, Տերունանց Մհակի սրտովը չի ըլիլ. հենց լավ ել իմացած կենաս՝ մաշինի գութանը գալիս ա. ասելիք ինչ ա. հազիր են ասես, ինչ վոր սրտումդ աս... դու չես ուզում, վոր են աղքատն ել որ քաշի:

— Ախպեր, ինչիս վրա չես ասում, թե սրտովս չի. հերիք չի՞ ինչքան տունս քանդեցիք. ինչս եք տեսել, վոր իմ վատն եք խոսում. բա ես խալիս լավը վոր չուզենամ, լծկանս ու գութանս հաքան մարդի կամմ:

— Եղ վոր տալիս ես, մուհտա չես տալիս. տասն անում չեղը քաշում ես. չլինի՞ թե՛ են ցորենն ու փողը վոր առնում ես, քու տունը չի մանում: Են ել ում տալիս ես՝ քու ճորտն ես շինում:

— Ախպեր, դե են ա միանգամից գլուխի տակ տվեք, պրծեք ելի. թող միանգամից քոռ ու փուչ ըլեմ, վերջանամ: Զաթի ձեղանից որ չեմ տեսել. թող սրանից դինը չքվեմ. մի երկու չեղն ունեմ, ախպեր, թող են ել չըլի, կարելի յա ձեր սիրտը դինջանա:

— Բանի գուփող ըլես, անունդ գուփող կասես. դու շատ լավ գիտես, թե մեր ուզածն ինչ ա. եղ դու լես, վոր ուզում ես՝ ինչ վոր կա, քեզ մնա, ու խալխն ել քու դուր զառնա... դե գնա մի մատաղ արա, վոր քու սրտովն ըլի, մաշինի գութան չգա:

Դանելը շարունակեց իր ճանապարհը Տիգուլի հետ, իսկ Սհակը խեթ նայելով նրա յետևից՝ մտքում հայհոյում էր: Իրեն շրջապատող գյուղացիք բերանները հուպ տված՝ քաղաքագիտորեն լուրս էյին, չոփերով քչփոբելով գետինը:

— Ախպեր, ես ի՞նչ խարար ժամանակ ա,—ասաց խանութպանը՝ «չորացած» Սարոն, գգուշությամբ դիտելով չորս կողմը իր չաած, վախ կերած աչքերով,— խերը հու կորել ա, լավությունն ել հետը. լավ խոսքն ինչ ա՝ են ել ա չքացել: Են որն ել տերտերն էր ասում՝ մի տեղ վոր աստծուն հակառակվին՝ բա մարդ մարդի չի հակառակվիլ... Հիմի դե գութան ենք բերում՝ կռիվ ա, ես կոմպերատիվ կուսակցութիւն ասես՝ բոլորը տեղովը կռիվ ա. Քըր ա առաջվա ժամանակը. եհեթբար կար, յոլա գնալ կար... չե, ախպեր, խերն ու լավությունը գնաց, ել յետ չի գալ...

Տերունանց Սհակն առանց լսելու խանութպանին՝ վեր կացավ, փեշերը թափ տալով ու փնթփնթալով գնաց դեպի տուն:

Հենց վոր գլուղում ձայն ընկավ տրակտորի գուլու մասին, ել մարդ չմնաց՝ դուրս յեկավ թամաշա տեսելու: Սկսած գլուղի ծայրի ջրաղացից մինչև կոռպերատիվի առաջի հրապարակը տրակտորն անցնում ել

անընդհատ «կեցցեաների» ուղեկցութեամբ: Մեքենավարի տեղը Վոսկանն էր. նա ամաչկոտ ժպտում էր այս անսպասելի բազմութեան հալացքների դիմաց: Տրակտորի ճակատին ամրացրած փոքրիկ կարմիր դրոշակը փափուկ էր ուրախ, կարծես պատասխանելով «կեցցեաներին»:

Տրակտորը կանգ առավ կոռպերատիվ խանութի առաջ: Սպասող կոմյերիտներն ու պիոներները թնդացրին «կեցցեն» ու շրջապատեցին մեքենան: Տղաներից մեկն սկսեց ճառել, բայց տիրոջ ազմուկի պատճառով հաս ու կենտ բառեր էլին լսվում: Ամենքն ապահովամբ դիտում էին մեքենայի թեկուզ ամենափոքր մանրամասնութունները: Յերեսխաները ճշարտով ու մեկ-մեկու հրելով առաջ էլին ընկնում մեծերի խիտ շարքերից ու աչքերը չափ՝ դիտում ու շոշափում այդ տարրինակ գուլթանը: Ավելի հեռվից՝ վորը տան շեմքից, վորը կտուրից, նայում էին կանայք, իրար հետ փափսալով:

Դանելն իր միջանի՝ ընկերներով ուրախ ժպտով կանգնել նր Վոսկանի մոտ, նրա թեկից բռնել:

Ջարբարանց Մադոն, վորը գլուղի ունետրներից էր, մոտեցավ արակտորին, խեթ նայեց իր սովորական ծուռ հալացքով, վորի ժամանակ նա իր ձախ աչքը փակում էր.

— Ախպեր, թե իմ խելքը բան ա կտրում՝ սա վարող պտուղ չի. թե սա մեր արտերը վարի, ինչ ուզում եք ասեք, թեկուզ բեղս կարեք... ընենց ելի՛, թամաշի համար են բերել:

Մեքենայի մոտ կանգնած վարպետ Վոսկանը կատակեց:

— Ի՞նչ, չես հավատձւմ. դե սպասիր, սաղ ուրը քեզ պոտի ման ամեն մեքենայի յետեից, վոր դու կնքդ քո ձեռով բեղդ կտրես:

Զարբարանց Մադոն վախից յետ քաշվեց, մտածելով, թե խաթա լա, վաչ թե մի պատիժ նշանակեն իր խոսքերի համար:

— Ընկեր Վոսկան, դե գնանք միքիչ գնջացի, մի բան կեր, հետո կվարենք, — ասաց Գաննել:

— Ձե, հենց ես բոպեյիս պետք ե սկսենք, ձեր գեղում ենպես մարդիկ կան, իրանք չեն հավատում, ուրիշների սիրան ել ուզում են պղտորել: Եդ տեսակ մարդկանց աչքը պիտի ծակենք ու վարենք:

— Գե տանենք ես մոտիկ ուսումնարանի արտը վարենք:

Վոսկանը պատեց տրակտորը ու դանդաղ շարժվեց դեպի ուսումնարանի արտը. նա դիտմամբ դանդաղում եր, վորպեսզի շատ մարդ հետևի իրեն:

Վարն սկսելուն պես սկսվեց և գլուղացիների ցնծալի զարմանքը.

— Ա՛յ տղա, սրան մտիկ, ե, հենց վարում ա հողը, կասես բմբուլ ա շուռ տալիս:

— Պա՛, սա հու վարում չի, սա ուտում ա հողը, — ասում եր մի ուրիշ գլուղացի:

Գաննելի կինը վազեվազ լեկել, մոռանալով իր ամոթխածությունը և մարդու կողքը կտրած ասում եր ցածր ձայնով, հրելով նրա կողքին.

— Ա՛ մարդ, դե մի ասա շուտ անի, մեր արտը վարի ե...

— Ա՛ կնիկ, տեսնում չե՞ս. հլա նոր ա՛ փորձում. են ա մերն ել կվարի, ուրիշներինն ել, վախիլ մի, մեզ ել կհասնի:

Կնոջ զժգո՛ն զեմքից չերևում եր, վոր նա չի հա-
վատում, թե՛ Կմեզ ել կհասնի»:

Յերբ Վոսկանն արդեն վերջին ակոսումն եր ու
մտանում եր արտի ծալրին, վորտեղ կանգնած եր Դա-
նելը, ուրախութիւնից զեռ վերջին չհասած՝ կանդ-
նեցրեց տրակտորը ու բարձր ձայնով կանչեց.

— Դանել, բանն ի՞նչ թափուր աս...

— Բանն սրբիշ թափուր աս, Վոսկան, սրբիշ թա-
փուր աս...

Յերկուսն ել ծիծաղեցին մի առանձին հաղթա-
կան ծիծաղով, հիշելով մի շարաթ առաջ ասած խոս-
քերը, վորոնց նշանակութիւնն ամենից՝ լավ իրենք
եյին հասկանում: Դանելի շուրջը հավաքված գլուղա-
ցիք, գլխի ընկնելով նրանց դաղտնի խոսակցութեան,
ժպտում եյին:

Գործը վերջացնելուց հետո Վոսկանին տարան
ճաշի: Այստեղ ուրախութիւնն առանձնապես չազայցավ
Դանելի շուրջը. ամեն կողմից նրան եյին դիմում ու
կանչում.

— Դանել:

— Հը՛:

— Բանն ի՞նչ թափուր աս:

— Բանն սրբիշ թափուր աս, սրբիշ...

Ասում եյին ու հռհռում:

Յերբ դուրս չեկան ճաշից ու դնացին տրակտորի
մոտ, Դանելը չերջանիկ ժպտաբ զեմքին հենվելով տը-
րակտորի վրա՝ ասաց.

— Ախպեր, թամամ բանն ուրիշ թափուր դա-
սով, ինչ ուզում եք՝ ասեք: Ա՛յ ջանիդ մատաղ հմ,
ի՞նչ կըլի՛ ամեն մեր նեղ մաջալին եղպես հասնես, վո՞նց

վոր հսոր հասար: Յարար սրա հնարողն ո՞վ ա, մի
գնամ տեսնամ, ճակատը պաչեմ: Տղերք ջան, սրանից
դենը սա լա մեր դենքն ու բերդը. սա վոր կա, մեր
աչքի լիսն ա...

Ու սիրալիր հայացքով նայո մ եր պաշտելի մե-
քենալին, վորի մեջ կարծես մի մեծ, ամեն արգելք-
ներ հաղթող վողի կար նստած:

1926 թ.

ԱԶԲԸ ՎԱԽԵՑԱԾ ՇԱՆԵՍԸ

Ամեն տնգամ, չերբ քաղաքից մի մարդ եր գալիս, լինե՛ր դա կոտորեաաթիվ հրահանգիչ, կոմչերիաների շրջիկ, նուշիսկ կինրածնի վարիչ՝ միենուշնե, Հանեսը պիտի նրա առաջը չեղներ, մեծ մասամբ գյուղից գուրս, վոր մարդ չտեսնի, ու միշտ նուշն խնդիրը կրկներ.

— Պարոն հրնգեր, խնդրում եմ ինձ ողնեք...

Աչքերը չուած՝ հեիհե, նա այնպիսի տեսք ուներ, հենց իմանաս չետեից վաղում, հալածում եչին, և շուտափուշթ ողնութչուն եր աղերսում:

Քաղաքի մարդը կանգնեցնում եր ձին, ու Հանեսն սկսում եր իր արտի պատմութչունը. ես բայլեվիկ կառավարութչունը վոր չեկավ՝ Մաթոսանց Սիմոնի արտը խլեց ու տվեց իրան՝ Հանեսին (չուշքի եղ Սիմոնը ամենահարուստ մարդն ա գյուղում՝ քսան որավար հող ունի, տավար-վոչխարն ել ջոկ): Ֆեհիմի Հանեսը կարում չի տիրութչուն անի արտին, ողտվի նրանից, չուշքի Սիմոնը կոիվ ա դցում, հարամ ա անում ամեն ինչ...

— Խնդրում եմ մի ենպես հրաման տաք, վոր եղ արան ինձ վրա պիհնդ հաստատվի, Սիմոնն ել թարգը տա, ել կոիվ չզցի:

Նորեկը մնում եր շվարած, տեսնելով, վոր գործը իրեն չի վերաբերում, բայց խորհուրդներ եր տալիս:

թե ունի պետք և գիմել, կամ նամակ եր գրում այս ու այն պաշտոնյայի անունով և շարունակում իր ճամպան: Սակայն Հանեսը դո՛ւ չէր մնում վնչ տված խորհուրդներից և վոչ նամակից (վորը չէր հանձնում), ու ելի շարունակում եր իր գիմուլմեերը ամեն մի քաղաքից չեկողին:

Հանեսին այնպես եր թվում, թե վոչվոք իր դարդը չի ուզում հասկանալ, ու ամեն մեկը, վորին նա գիմում է, միշտ աշխատում և գործը գցել և ստեղի մտրդկանց վրա, փոխանակ իր ձեռքով վճուխու, կամ քաղաքից կարգադրելու: Ախր վոչվոք իտքը չէր անում, թե ես Մաթոսանց Սիմոնը, գյուղի ամենակատաղած հարուստ մարդը (վորի մոտ Հանեսը յերեք տարի նոքար և չեղել) որը ցերեկով իր արաը կտամ և ստեղի մարդու ասելով... են ել թւմ... ամենախեղճ, ձենը փորն ընկած մարդուն, վորի ավելորդ անունը «աչքը վախեցած Հանես» եր...

*
*

Այոպես եր Հանեսի ավելորդ անունը, և զուր չէր կպել նրան այդ անունը: Դժվար թե գլուղում գտնվեր մի ուրիշ մարդ Հանեսի պես սիրաը ա՛ն ընկած: Ասենք՝ պիտի խոստովանել, Հանեսի վախը մի ուրիշ տեսակ եր. նա չէր վախենում դադաններից, քաջքերից. նա վախենում եր աղա-մարդկանցից. դեռ մանկութունից պրիսաավ, քչոխվա, կակարգավոր մարդկանց ատենելիս՝ փախչում իր թագնվում: Մի անգամ, յերբ Հանեսը դեռ ութ տարեկան եր, քաղաքից յեկել էր մի կակարգավոր մարդ, հետն ել բերել եր իր փոքրիկ աղային: Մի որ սա մտրակ եր շինել

ու վազվզում, խազում եր: Հանկարծ տեսավ Հանեսին, վազեց նրա կողմը: Հանեսը վախից գլուխը կորցրած՝ սկսեց վազել, նապաստակից ել արագ ու մի շնչում ընկավ իրանց տուն, դուռը չբխկացնելով:

— Ա՛յ տղա, ի՞նչ ես վազում, — հարցեց հայրը:

— Են ազի տղեն... — հազիվ կարողացավ ասել Հանեսը ու չվստահելով նույնիսկ իր հոր պաշտպանությանը՝ գնաց թագնվեց թոնիրում:

Հանեսը գիտեր, վոր հայրը չէր կարող պաշտպանել իրեն ազա-մարդուց: չէ՞ վոր նա մի անգամ տեսավ, թե ինչպես մի կակարդավոր մարդ քյոխվի հետ միասին ձեծեցին իր հորը խարջի ժամանակ...

Դեռ տասնհինգ տարեկան եր Հանեսը, չէր նրա հայրը մեռավ: Թագման որը ել բարեկամ, ել հարևան — բոլորը՝ ասես խոսքը մեկ արած՝ սիրտ ելին ասլիս Հանեսին:

— Վախիլ մի, Հանես, զո՛չաղ կաց, ոչով կարալ չի քեզ մի չու ասի, սարի պես քամակիդ կազնած ենք...:

Բայց շատ չանցած՝ Հանեսը ուրիշ խոսքեր լսեց: Են սիրտ տվող հարևանը, Յերիցանց Առաքելը, վարելու ժամանակ Հանեսի արտից զավթեց, մեջ գցեց բավական տեղ, ու չէր Հանեսի մայրը գնաց, վոր առաջն առնի, հարևանը կատաղած գողաց:

— Գնա կորի, թե չի հենց կտամ, մարդուդ տեղը կընկնես:

Մի բարեկամ ել մյուս արտը վերցրեց, խոստանալով կիստվի վարել, բայց կեսի տեղ մի քառորդը տվեց, իսկ հետևյալ տարին ել այդ չտվեց, ու արտը մնաց նրա ձեռքին:

Մայրը փորձեց դանդաղեցնել, բայց շուտով տեսավ, վոր խաթեն ավելի յե մեծանում, դեռ գանգատը չվերջացած՝ գողացան նրա միակ կովը: Բոլորը գիտելին, վոր այդ գողութունը գանգատի վրեժն էր: Ու մայրը լռեց, սարսափած ուժեղների շուրջ: Յերբ պատանի Հանեսը խոսում էր դրա մասին, մայրը միշտ լռեցնում էր.

— Վորդի, սուս կաց, են գորբիքի հետ կարալ չենք բաս մտնիլ. տնով-տեղով ջուրը կածեն կսպանեն կամ մինչև վերջին թիքեն ել կխլեն. լալն են ա՛ սուս ու փուս ապրենք. մի կտոր հաց կճարենք. դնա նոքար մտի, հնազանդ աշխատի, մինչև վոր կմեծանաս, հետո տեսնանք, հալբաթ մի ճար կանենք:

Հանեսը նոքար մտավ, ու իր բախտի պակասը թամամեց: Աշխատում էր դիշեր-ցերեկ ու քանի շատ էր աշխատում, այնքան ավելի եյին հայհոյում, ծաղրում ու ծեծում: Որ-որի վրա նա խեղճացավ, սիրտը խոցող մի վախ իջավ նրա վրա, ձենը փորն ընկավ: Նա ման էր գալիս գլուղում վախվխելով, վոնց վոր մի հալածված, թափառական շուն, վորը ամեն քայլափոխում չետ ու առաջ է նայում, սպասելով, վոր կամ քարով կխփեն, կամ մի տանու շուն վրեն կհարձակվի:

Անցան տարիներ: Հանեսի մայրը մեռավ, ու դրա վրա նա ավելի խեղճացավ: Ամեն մի ուժեղ ձայն, ամեն մի խեթ հայացք նրան զող էր բերում: Ու նրա անունը կպավ «աչքը վախեցած Հանես»:

Այժմ Հանեսն իրեն լավ էր զգում միայն գլուղից դուրս, հանդում, անտառում, տավարի ու վոչխարի հետ. նա ուրախ կլիներ, վոր իսկի չվերադառնար գլուղը, ուր մարդիկ փշի մացառների նման ճամպա

չելին տալիս նրան: Յեթե տաժարը պահելիս մեկ-յերկու ընկեր ել պատահում եր, նա մոռանում եր իր ցավերը: Ամենից շատ նա մտերմացել եր իր ընկեր Սիրաքի հետ: Մխտին քաշվում էին մի կանաչ տեղ ու խոտում, զրուցում էին: Սիրաքը պատմում եր հայաստանի դաշտայն երի մասին: Մխտին չերազրում էին, թե ինչպես իրենք ել դաշտայն են դառնում, գալիս են իրենց գյուղը, բոլոր կտտազած գորբաներից վրեժը հանում: Եղ տեսակ դաշտայն իդիթին թեկուզ սպանեն. ի՞նչ կա վոր. դժարը ես նսրարությունն ա, ես հայհոյանքը, ծաղրը...

*
*
*

Դեռ մինչև բալլչեիկները գալը գյուղում հաճախ խոսք եր ընկնում նրանց մասին: Հանեսը չեր մասնակցում խոսակցությանը, վախենալով մի վտանգավոր բան թոցնել բերանից: Մեկ ել նա լավ գիտեր, վոր թեկուզ իմաստունի խոսք տանք՝ բանի տեղ չելին դնել, կծագրելին, քանի վոր ինքը աղքատ եր:

— Ըհը, դու էլ իր պակաս, — կասեր գորբաներից մեկը. — ի՞նչ ես սարսաղ-սարսաղ գորս տալիս:

Դե եղ խոսքին ի՞նչ պատասխան տար Հանեսը. կո՛ւ՛ր՛ վցցե՛ր. չեր կարող. կո՛ւ՛ր՛ համար «մեջք» ե հարկավոր. իսկ ինքը մի խեղճ մարդ ե: Ճիշտ ե, հիմի նա տուն եր դրել, կնիկ, յերեխաներ ուներ, ել նոքար չեր, մի կտոր հող ել ուներ, բայց սովի ձեռքից չեր կարողանում ազատվել:

Մի անգամ միայն, են ամենաթոււնդ սովի որերին, չերը նորից խոսք ընկավ բալլչեիկները մասին, Հանեսն ել չհամբերեց.

— Ա՛խ մի գան Թ, — ասաց նա սրտով. — մեռանք ճամփա պահելով. մի գան Ե՛, ես անիրավներից, մարդ ուսողներից աղատեն:

Ասաց ու ինքն ել գարմացավ, թե եդ վո՛նց ասաց. չորս կողմը նայեց, տեսնելով, վոր հավաքվածները իրան նման աղքատներ են. ունևորներից միայն յերկու հողի եյին, նրանք ել հետու կանգնած՝ խոսում էին:

Հանեսը սրտիցն եր խոսում, սոփն յեկել եր խեղդել, յերեխաները հաց էլին կանչում. իրեն քարքարոտ արտից նա համարյա վոչինչ չեր ստացել: Միտքը խառնվել եր, մի ճամպա չեր գտնում, վոր ազատվի ես նեղութիւննից.

Դուրսը ինչ-վոր կատարվում եր, Հանեսը դժվարությամբ եր գլխի ընկնում: Պատերազմը, թագավորին վեր դցելը, ես խառը բաները, վոնց վոր մի ամուլով ծածկված սար՝ վոչինչ չեր յերևացնում: Միայն են եր տեսնում Հանեսը, վոր քանի գնում՝ սովը հաղթում է, վոր գլուզի ունևորներն որ-որի վրա ավելի չեն քարանում ու դադաղում և անորեն դառնում:

Այսպիսի որերին յերբ Հանեսը լսում եր «բալլ-շիկիլ» մասին, եդ խոսելը՝ վոնց վոր մի թունդարող՝ մոռացնում եր նրա ցավերը: Ինչ վոր ասում էլին նրանց մասին, վեր եր քաղում ու ինքն իրան մտածում, սղասում, անհամբեր սպասում, վոր մի որ գան ու մի արդար որենք բերեն:

Այսպես խոսեցին-խոսեցին գյուղում, մեկ ել տեսան՝ յեկան: Հանկարծակի մի բան եր, ինչպես գետի վարարելը: Մինչև Հանեսը կհասկանար, թե ես ինչ է կատարվում, չեկան, նրան ել տեղահան արին.

ժողովի կանչեցին: Քնաց տեսավ, վոր պտուղի աղքատները նստած՝ պինդ-պինդ խոսում են, հենց իմանաս՝ ամեն մեկը տաս որավար հող ունի ու չորս լուծը լեղներ: Ինքն էլ ուրախացավ: Բայց միշտ դարմանում եր.

— Աղքատների իշխանութուն կըլլի... վնց թե... նորքարը խաղեցինից բարձրը՝. եղ հու ամեն բան թարս ա գորս գալիս. բա ես ամեն բան շուռավողն սիլ ա...

Այդ էլ դեռ վուչինչ. ամենից զորեղն են եր, վոր պտուղի հեղկոմը՝ քաղաքից յեկած ընկեր Բազրատի առաջարկութեամբ՝ վճուց ամենաաղքատ գյուղացիներին հող տար, խլելով հարուստների փախից: Հանեսին ընկավ Մաթոսանց Սիմոնի արտը: Այնքան զարմացավ Հանեսը, վոր մեկ-մեկ մտածում եր՝ չլինի՞ թե ծաղր են պցում վրան:

Մինչև եսպես կասկածում եր, տեսավ մի որ էլ գութան, լեղներ իբար հավաքեցին ու Հանեսի ներքեի արտը ուրիշների հետ վարեցին:

Այստեղ արդեն Հանեսը մտածեց.

— Դե էլ ինչ դես-դեն. են ա թաղա որենք ա, էլի՞ որենքի դեմ սիլ կարա խոսի...

Կինը, վոր սկզբում շատ թերահավատ եր, այժմ ստում եր հաճախ.

— Բա մինչև լերը պետք ա են քեթխուղեքը մեջ նստեն, մեջ ուտեն, խի՞ իմ մարդը պակաս մարդ ամ ..

*
*
*

Հանեսին տված արտը չերկու կտոր եր. մինը ճամպի տակը, մյուսը՝ վերը: Ներքեի մասը հենց սկզբից վարեցին ու ցանեցին, իսկ վերեինը թողած

եր խոպան՝ աշունքավարի համար, և այժմ խոտի տեղ եր։ Հենց վոր խոտը հասավ, Հանեսը գերանդին առավ ու դնաց հնձելու։

Սկսեց շր՚խ-շր՚խ հնձել. ու քանի հնձում եր, այնքան ավելի ձեռները բացվում էլին։ Արդեն Հանեսը ինքն իրեն մոռացել եր, գործով տարվել, չերբ հանկարծ ականջովն ընկավ Մաթոսանց Սիմոնի ձայնը.

— Դու եղ ում շունն ես, վոր արտս հնձում ես։

Հանեսը ցնցվից նրա ձայնից, կանգ առավ նրբան թվաց, թե ինքը ելի առաջվա նման՝ նոքար և Սիմոնի մոտ, ու հիմի նա յեկել և գործի ժամանակ ճղճղում և, հայհոյում, վոնց վոր առաջ եր անում։

— Յես որենքով եմ հնձում,— ասաց նա հազիվ լսելի ձայնով։

— Ի՞նչ որենք. քիթ ու պոռնագ վոր կջարգեմ՝ են ժամանակ կիմանաս, թե որենքն ի՞նչ ա։

— Որենքը ընդունում չե՞ս. դե յես կգնամ կամիսարին կկանչեմ, տե՛նամ ի՞նչ ջուղար կտաս նրան։

— Ջհանդամը գնաս, ի՞նչ ուզում ես՝ արա, յես իմ արտը քեզ չեմ տալ. են վճր ցանեցիր ներքեր, քեզ վայել կանեմ... քթիցդ հանել չպտե՞մ... դճւրս կորի ասըմ եմ...։

Հանեսը նկատեց, վոր պալիս եր և Սիմոնի մեծ տղան՝ ձեռքին մի դադանակ, Պարզ եր. յեկել էլին Հանեսին ենպես ջարդ տան, վոր ձեռք քաշի այդ արտից։ Ուժը նրանց կողմն եր. յերկու հոգու դեմ ի՞նչ կարող եր անել։

Ու գերանդին ուսին դնելով, Հանեսը շտապ քայլերով հեռացավ արտից, Սիմոնի տղան ճամպեն ծռեց, վոր նրա առաջը կտրի, բայց հայրը չթողեց։

— Թող գնա կորչի եդ շունը. ինքն ա փախչում,
 ել ուր ես գնում:

Տղան կանգ առավ. կարծես տատանվում էր. ապա
 նորից քայլերն ուղղեց դեպի հայրը:

Հանեսը գնում էր, կատաղութունից արագ
 հեալով:

— «Տաս սղանես եդ մուռտառին, միանգամից
 ազատվես»...ասում էր ու արագ քայլում դեպի գլուզը:

Ուղղակի գնաց հեղկոմի նախագահի մոտ:

— Մաթոսանց Սիմոնը թողնում չի արաս հնձեմ:

— Գլուխը քարովն ա տալիս: Ինչի՞ չի թող-
 նում:

— Կոխվ ա գցում. չեկեկ էյին ինքն ու տղեն՝
 փետերը ձեռներին. հիմի դու գիտաս, կամխար, թե
 արտը ինձ ա տված՝ հնձեմ, թե չե՝ ես ի՞նչ բան ա ..

— Արա, մի եդ Սիմոնին գնացեք կանչեցեք:

Քիչ ժամանակից հետո Սիմոնը չեկավ փընթ-
 փընթալով:

— Ինչի՞ չես թողնում, վոր ես մարզը հնձի:

— Բա իմ արտը թողնեմ ուրիշը հնձի՞...

— Դու եդ խամ-խամ խոսելը թող, ժամանակին
 մտիկ արա. թող արա հնձի, թե չե բանտը կզցեմ...

— Ջհաննանը, հնձում ա՝ հնձի. չեկեք սաղ տուն-
 տեղս ել տարեք...

Ասաց ու հաչհոյելով հեռացավ:

Հանեսը մյուս որը գնաց, հնձեց արտը. ել Սի-
 մոնը չեկավ: Բայց չեք խոտը չորացավ, Հանեսը
 հավաքեց, բլուլեց ու մինչև սայլ ու լծկան կպտնեք,
 վոր տուն տանի, մեկ ել յեկավ տեսավ, վոր խոտը
 չկա... Սիմոնը խոտը հավաքել տարել էր:

Ելի Հանեսը գօնգատվեց: Այս անգամ Սիմոնին յերեք որ բանտարկեցին. ստիպեցին, վոր խոտը յետ տա, բայց Հանեսը միայն կեսի չափ ստացավ ու դրանով ել բավականացավ:

Անա այդ որվանից սկսվեց Հանեսի արտի պատմութիւնը:

— Ձե, բանը փշացրին,—ասում եր նա ինքն իրեն. — հաստատ որենք չկա, սրանից բան չի գուրս գալ: Են ա՛ թե եհետից, քաղաքից գուրս չեկած մարդն արավ՝ արձօլ, թե չե հստեղի մարդու բանը չի: Մեր գեղի բայլեկիկը վճրն ա. Թորոսանց Ակոփը, Չորանանց Յեղոն, Կորեկանց Ոհանը. ի՞նչ են հասկանում, վոր ինչ վճռեն. ուրիշի ձեռին, ուրիշի խոսքին են մտիկ անում: Խոսք որինակ՝ Հանեսը գնում ա գանգատվում նախագահին, կամ ինչպես ինքն եր ասում՝ կամիստարին, Թորոսանց Ակոփին. դե սա յեւ աղքատներից ա. ինչքան շըլի՛ միքիչ քաշվում ա Մաթոսանց Սիսոնից, կարելի չա սրտումը միքիչ ել վախում ա. մտածում ա, թե՛ ձվ ա իմանում, ժամանակը վճնց շուռ գա: Ուրիշ ա, կարգադրութիւն անում ա, համա ենպես պինդ բան չի բռնում, վոր միանգամից հոտը կտրցնի, ու Հանեսը դիմո՞ վաչ՛ լի իր արտը: Ձե, խաբար արին բանը ..

Գյուղում մի մարդ չկար, վորին Հանեսը վրատահեր. ես «թապա որենքը» նուշնիսկ ինքն իրեն չեր վստահիլ: Նա կուզեր, վոր բոլոր իշխանավորները քաղաքից գո՞յն. Թող գան, նստեն, միանգամից իրա՞ց ձեռքով հաստատեն ամեն ինչը, թե չե՛ մեք մարդը ելի հին դայդի կանի. ամեն բան կփշացնի ..

Ու դրանից եր, վոր Հանեսը աչքը բռնից քաղա-

քի ճամպին: Միշտ սպասում եր, թե մի մարդ կգա ու իրան ձեռքով գործը կվճռի, կհաստատի. ենպես պիտի կհաստատի իր վրա են արտը, վոր ել հազար Սիմոններ գան, չեն կարող քանդել:

Ենդուր եր Հանեսը ամեն քաղաքից յեկողի առաջը գուրս գալիս, արտի պատմութիւնն անում ու խնդրում, վոր Սիմոնն ել կտիվ չզցի...

*
*
*

Քանի մոտենում եր վերի արտի հնձելու ժամանակը, Հանեսն ալիլի չի անհանգստանում: Նա ելի շարունակում եր դիմումներն քաղաքից յեկած ամեն մի մարդու, բայց միշտ պզգո՛հ եր մնում:

Մի նոր հուշս ել բացվել եր Հանեսի համար. չերկու շաբաթ առաջ ընտրել էլին նոր նախագահ, վորը թեպետ տեղացի չի, բայց չերկար ժամանակ յեղել եր գուրսը, յեղել եր պատերազմում, բալլընիկի կռիվներում ու միքիչ խամացել եր իրենց գյուղացիներից. նրանից ոտարի հրտ եր գալիս, և զրա պատճառով ել նա Հանեսի սրտին մոտ եր: Բայց ելի Հանեսը տատանվում եր՝ գնամ մոտը, գանդատվի, թե չե. վա՛յ թի նա յել ուրիշների նման կխաբերան անի գործը...

Վերջապես, յիրը արդեն արտը հասել եր, և ել ուրիշ յեկք չի մնում, Հանեսը սրտապնդեց ու գնաց նախագահի մոտ:

Առավոտ եր. նախագահը պատրաստվում եր գնալու շրջանի կենտրոնը:

— Հը՛, թ՛նչ կասես, Հանես:

— Սաղութիւն. խնթրում եմ, կա՛մխտար, ինձ

ողնութիուն անհա. . ես կարելի չա քեզ հայտնի լա,
 թագա կառավարութենը ինձ վրա նշանակել ա Մա-
 թոսանց Սիմոնի արաը. հիմի եզ Սիմոնը չի թողնում,
 վոր ուրտվեմ արտից. սրանից առաջ յերկու անգամ
 կռիվ ա գցել. հիմի լի՛ ՚նձի ժամսնակ ա, ելի կռիվ
 ա ընկնելու. խնդրում եմ ենպես կարգադրութեն ա-
 նես, վոր եզ Սիմոնը ել մոտ չգա:

Կոմիսսարը ժպտաց, մի աչքը կուչ ածելով:

— Հը՛, վախում ես... արխանլին կաց, ես վճի-
 որն ա, վոր վախում ես. դնա հանգիստ հնձի, վոչով
 կարալ չի բան ասի:

— Ի՞նչ անեմ, մենակ մարդ եմ, նրանք յերկու
 հողով ես գալիս. ասենք՝ թե չեկան վեր տվին, ի՞նչ
 պտի անեմ:

— Յոս քեզ ասում եմ՝ գնալ չի. հիմա նա մի
 թագուն տեղ ա ման գալիս, վոր ծածկվի:

— Չե, չե, կա՛մխաւ ջան, նա ենպես կատաղած
 մարդ ա, ել վոչովի չի հարցնում. հենց դուզ գալիս
 ա՛՛ փեաը ձեռին, վոր խփի, ել որենք-բան չի հարցը-
 նում:

— Ա՛յ տղա, դու՛ վոնց վոր տեսնում եմ՝ հանաք
 չես անում. բա չե՞ս ամաչում, եսքան քարոզում հնք
 նոր կարգերի մասին, դու եսորվան որը վախենձեմ ես
 Սիմոնից:

— Մարգար ջան, դու, վոր տեսնում եմ, Սիմո-
 նին լավ չես ճանաչում. նա ես թավուր թագա բա-
 ներ չի ընդունում. նա մենակ մի բան ա իմանում,
 վոր եզ արտը իրանն ա. ես թագա քարոզները նրան
 ի՞նչ քար կանեն. խնդրում եմ՝ ենպես սաստես, վոր ել
 կռիվ չգցի...

Նախագահը ժպտալով նայում էր Հանեսին:

— Հենց ես խնդրում, կասես խեղճ, անողնակա՞ն վորբեհերի կնիկըլես. ենդոր են անունդ դրել աչքը վախեցած Հանեսն. դու իսկի բալլշեիկ չես. քու արյունը վոր կա՞ թամամ ջուր ա, ամսթ ա, ել մի խոսիլ, գնա հնձիր, թե Սիմոնը դա՞ հենց ծղրտա վրեն, վոր յետ փախչիլ Մէքերդ բնց արա, հիմի քյասիրնեի իշխանությունն ա. նա պիտի քեզնից վախի և վոչ թե դու, վիմացար. .

— Ձե, չե, կամիսար ջան, չես հաստատ գիտեմ՝ նա եդ բաներից քաշվողը չի. խնդրում եմ, մի բան արա, եզուց հնձելու չեմ...

Նախագահի դիմքը լրջացավ. նա աչքն ավելի կուչ ածեց. կարծես մտածում էր, թե ինչ պիտի անի: Հանկարծ նա նկատեց դիմացի պատին կախած գլխարկը ու նորից ժպտաց:

— Դե յես գնում եմ քաղաք. ելի ատըմ եմ, դոչադ կաց, մի մազիդ ելա չեն կարա գիպչիլ. իսկ թե վոր վախում ես, ըհը՛, քեզ տալիս եմ ես փափախը (նա վերցրեց պատից իր գլխարկը). կտանես արա թե ծեղին մի փետի վրա կկախես. թե վոր կզա Սիմոնը, ասա՛ իմ փափախն ա, կարգադրել եմ, վոր արտին մտ չզա: Իմացար... ես փափախը շատ գորավոր ա, հա՛... սա իմ հընգոր հիշատակն ա, բալլշեիկի կրո՞վում սպանվեց, մեռուկուց առաջ ինձ ավա՛լ: Տեսնում էս ես կարմիր աստղը վրեն քաշած: Հը՛, դե գնա, դոչադ կաց. ես փափախը իզիթի նման լավ պաշտպանիր...

Հանեսը վերցրեց գլխարկը. սև կոշտ մահուդից էր, վրան կարմիր աստղ. նայեց, հետո աչքերը բարձ-

բացնելով՝ նաչեց Մարգարի դիմքին, կարծես կասկածում եր նրա ասածների վրա:

— Ասում ես տանձմ, — հարցրեց:

— Վոնց վոր քեզ ասի, են զես արա. տղամարդ կաց. դե, մնաս բարով, յես գնում եմ:

Հանեսը ծոցը դրեց գլխարկը ու մտքի յետևից ընկած՝ գնաց դեպի տուն:

«Ա՛յ տղա, վոնց թե ես փափախը. ես հանսք ատնումս. — մտածում եր նա. — Երա են կատաղած մարդուն ես փափախն ի՞նչ զոռ պտի անի...»:

«Ի՞նչ ասեմ... — հանգստացնում եր յնքն իրեն Հանեսը. — «կարելի չա թե ես փափախի մեջ մի զորութուն կա, վոր մարդը տվեց... դե կախարար ա, հասարակ մարդ հո չի...»

* *

Առավոտը ձեզին Հանեսը վեր կացավ. մի յիկու բուռ ջուր տվեց յերեսովը, մաշված աղլուխով սրբեց, հետո պատի մեխից վերցրեց գլխար ն ու ծոցը դրեց: Կրնը շորերը հագնելիս նկատեց աղ:

— Դու յիլ թամսամ յերեխա յես. շատ ել կամիսարը քեզ յերեխի տեղ ա դնում, բա քու խեղբը ի՞նչ ա ասում. բա են մարդ ուտող Սիմոնը եդ զիզի փափախից կվախի՞. խի, հանաք ա անում...:

— Դե մարդը կամիսար ա, յերեխա հո չի. վոր խոսք ա տվել՝ իր խոսքը գետին չի զցրի. ես փափախը իրան նշանն ա, հալրաթ իմանում ա, վոր զորութուն ունի, թե չե՛ ինչի՞ պետք ե ինձ տար:

— Յես ի՞նչ գիտեմ, շառը շատ ա. սիրտս ասում ա՛ թող եդ արտը, հալրաթ մի բան կճարենք, կապրենք:

Հանեսը վոչինչ չպատասխանեց, մի չոր հաց փաթաթեց աղլուխի մեջ, վերցրեց մանգաղն ու յիզանը, ճամպա ընկավ դեպի արտը:

Գնում եր վարանոտ քալլերով, կարծես մեկը յետ եր քաշում. ու քանի գնում եր՝ ավելի չեր սիրտը պղզտորվում. ինչ ասես՝ չեր անցնում նրա մտքով:

«Հիմի վոր դա ինձ տա սպանի, իմ տերն սվա. յերեխեքս վորը կմնան, դոնե-դուռը կընկնեն. ձեռիս ել մի թվանքից, խանչալից չկա»...

«Յանի յիս հնձեղու յիմ գնում, թե կովի. ես սրա. լավ չի ըլիլ՝ միանգամից տամ սպանեմ են շանը, ինչ ուզում են՝ թող անեն. մի որ ել մեռնելու չե՞նք. են, յերեխանցս ել մի ճար կըլի...»:

Հանկարծ հիշեց կոմիսսարի խոսքերը.

— ՂԻՆԱՂ կաց, ես փափախը իգիթի նման պաշտպանիր.. — ու սիրա առավ:

«Ինչի՞ պտի չես նրանից վախենամ. նա չեւ ինձ նման մի մարդ չի՞, նա վոր ըտենց բարձր ճղղում ա. եդ ել նրանից ա, վոր յերես ա առել առաջվա ժամանակից. հիմի նրա դոփրանը գնաց. հիմի չես պետք արդավեմ: Թե ինձ մի քնաս տա՝ ինքն ել պատասխան պետք ա տա... ինչից եմ վախում:

Եսպես գնում եր Հանեսը, մեկ խեղճանում, մեկ սիրտ առնում՝ հիշելով կոմիսսարի ասածները: Վերջապես հասավ արտին:

Չով առավոտ եր. արտերից հաշանի դուրեկան հոտ եր դալիս: Կանաչով յեղերված արան որորվում եր քամուց: Խորհրդավոր լուսթյուն եր տիրում. կարծես արտում ցողունի մեջ մարդիկ եյին թագնվել, տապ արել:

Միքանի քալլ առաջ անցավ արտի լեզերքով, լե-
ղանը խրից գեանին ու վրան կախեց կոմիսսարի գըլ-
խարկը. կարմիր աստղը դարձնելով ճառագարնի կողմը:

Սկսեց հնձել: Ծանր եր շարժվում ձեռքը. կար-
ծես մի բան մանգաղի առաջն եր ընկնու:

Արևի առաջին շողերը խփեցին արտին ու հան-
կարծ աչքերը ծակող լույս սփռվեց չորս կողմը:

Հեռվից լսվում էին հնձվորների ձայները:

Հանեսը կանգնեց, մեջքը քիչ հանգստացնելու
համար:

— «Հալբաթ են բալդուշը թարգ ա արի, ել գալ
չի. թե յեկող եր՝ առաջուց կգար»:

Բայց հենց ուզում եր կռանա, շարունակի հուն-
ձը, մեկ ել հանկարծ մի ճղավոց լսեց, հենց իմանաս
մի բան տրաքվեց նրա ականջի մոտ:

— Արև, ա շան տղա, եղ ռւմ արտն ես հնձոււմ.
խի, տերը մեռել ա. դուրս կորի, թե չե՝ աջալգ յեկել ա...

Հանեսը ցնցվեց այդ դաժան ձայնից, նրան թը-
վաց, թե պիտի պապանձվի, մի խոսք անգամ չկարո-
ղանա ասել: Բայց հանկարծ ինչքան ուժ ուներ՝ հա-
վաքեց ու մի անորոշ ձայն հանեց, մի ճղավոց, ու
դրանից կարծես սիրտ առավ:

— Դուրս կորի, ասում եմ, թե չե՝ գալիս եմ
ջարդեմ, նորից լսվեց Սիմոնի ձայնը:

— Ի՞նչ ես գալա տանըմ,— հանկարծ ծղրտաց
Հանեսը ավելի բարձր, քան ինքն սպասում եր.—
տեսնում ես են փափախը. են կոմիսսարի փափախն
ա. կարաս՝ նրան պատասխան տուր...

Մի բոպե Սիմոնը վարանեց, աչքը դարձնելով
դիպի գլխարկը. չլինի՞ թե ուղիղ վուր կոմիսսարն ե չրա-

մայի: Բայց մեկ էլ վոր նայեց Հանեսին, տեսալ նրա
զզզզված շորերը. խճճված մորուքն ու խոր ընկած աչ-
քերը. տեսալ նրա խեղճ և ցարթի դեմքը ու եդ խեղճի
ձեռքին մանգաղը, վորով նա իր արժը հօձում եր՝ ել
չհամբերեց. «ճվ, ես քոտոտը իմ արտը խլի՞...»:

Ու արագ վազեց դեպի գլխարկը:

Նկատելով նրա շարժումը դեպի գլխարկը՝ Հա-
նեսը մի կատաղի ուժով թռավ, ու դեռ Սիմոնը չեր
հասել գլխարկին, հանկարծակի յետևից մի ուժգին
հարված տվեց իր մանգաղով Սիմոնի վզին, մի
հարված, վոր յերբեք կյանքում չեր տվել Հանեսը:

Սիմոնը ընկավ դեպի, մի վայ կանչեց, միքա-
նի ցնցումներ արավ ու մնաց անշարժ: Արյունը բլթաց
վզից, հոսեց ներքև ու ներկեց խոտը:

«Սպանեցի», — անցավ Հանեսի մտքով. բայց այդ
միտքն էլ նրան չեր զարմացնում: Այդ բոպեյին նա
գիտեր միտն մի բան՝ վոր յեթե Սիմոնը վեր կենա,
կենդանի մնացած լինի, նա նորից կխփի ու կսպանի:

Բայց Սիմոնը չեր վեր կենում, չեր շարժվում
նույնիսկ:

Հանկարծ հավաքվեցին գյուղացիները, կարծես
մեկը նրանց կանչել եր. լեկան շրջապատեցին Սիմո-
նին:

— Հանես, ա՛քու տունը չքա՛ղվի, ես ի՞նչ ես
արել. բանը բանից անց ա կացել...

— Հա՛, իմացեք, ա՛յ խալիք. սպանել եմ, լես եմ
սպանել. — ասաց Հանեսը մի չտեսնված վճռական
ձայնով:

Նա կանգնել էր մի տրորինակ. թեթևացած տը-
րամազրությամբ. հենց իմանաս մի խճրը հիվանդու-

թյունից եր ազատվել. տարիները ծանր դարդի, անա-
ջանքի բեռն էյին վերցրել վրայից:

Ով էլ զար, հարցնե՛ր Հանեսին, նա գիտե՛ր, վոր
մի բան ունի ասելու:

— Սպանել եմ... թե վոր վեր կենա, մին էլ կըս-
պանեմ:

Կանգնել եր Հանեսը, վոնց վոր մի զինվոր՝ պատ-
րաստ հարձակվելու Իսկ նրա դիմաց՝ չեղանի ծայրից
նայում եր կոմիսսարի գլխարկը իր կարմիր աստղով,
նայում եր ու թեթե քամուց տարուբերվելով՝ կար-
ծես գլուխ եր տալիս Հանեսին...

1927 թ.

ԱՆՆՈՒՍԱՓԵԼԻՆ

Սովորաբար ծառայողներն առավտարից մի կես ժամ «մուլ» ելին տալիս, ապա Եկուսի իրենց զբաղմունքները: Յերկար շարքերով ձգված սեղանների վրա վորը համրիչն եր շխշիկացնում, վորը աչքի անցնում ստացված գրությունները, վորը թերթում հաստափոր զործերը: Կեսորին մոտ հաճախորդները լցվում ելին բոլոր միջանցքները: Թամրաքվի ծուխը ստրածվում եր բոլոր գրասենյակներում, ու գրամեքենաների ազոնիչը հասնում եր գազաթնակեալին: Այդ ժամին ծառայողները գազազում ելին, հաճախորդները թվում ելին բծախնդիր, և դաշտից չեկող գյուղացին ներս մտնելով՝ մնում եր շվարած, թե՛ «ես մարդիկ ինչի՞ յեն հերտտեղ»:

Մեծ սենյակի պատից վերահսկիչի աչքով նայում եր ժամացույցը: Նրա սլաքները շատ խաբուսիկ ելին. յերբեմն արագ մոտենում ելին վերջին ժամին, կարծես ստիպում ծառայողներին շուտով տուն գնալ, յերբեմն ել թարսվում ելին, չերկար ձգձգում, առուտուր անում ամեն մի բոպիչի համար:

Ավիլի համեստ եր նույն պատի վրա ամբացրած որացույցը. նա մոռվոքի չեր նեղացնում, յեթե հաշվի չառնելինք մի-յերկու ծառայողների, վորոնք պիտի զեկուցում պատրաստելին ամսի այն-ինչ թվին:

Հեռավոր անկյունի մի փոքրիկ սեղանի մոտ

նստած եր հաշվապահ Մաղաքյանը: Նրա տեղը և սեղանը համապատասխանում էին իր պաշտոնին: Մաղաքյանը մի հասարակ և համեստ ծառայող էր: Միայն յեթե ասում էին իրեն, թե համեստ ե՛ նա զրանից նեղանում էր իր ներսում, կարծես վիրավորանք էին հասցնում կամ ասում էին՝ «Դու անբուժելի հիվանդություն ունես, չես կարող առողջ մարդկանց հետ լինել»:

Նրա դեմքը մռայլ էր, ավելի լուրջ, քան անհրաժեշտ է: Իր ներսում բողոքում էր բնության դեմ, վոր այդպիսի տխուր զիմակ է զրել իր դեմքին, յերբեմն նույնիսկ փորձում էր իր բնավորության հակառակ գնալ, ուրախ լինել, մտերմանալ մարդկանց հետ, բայց բնությունը նորից իր դեմ էր ստանձնում, դեմքի պատուհանները շուտով փակվում էին ու կարծես ասում խոսակցին: «Կանգնիր, ել առաջ մի գնա, ներս մտնելն արգելված է»:

Սովորական այցելուն զրազ կգար, վոր Մաղաքյանի դեմքին վոչ միայն ծիծաղը, այլ և ժպիտը յերբեք չի հյուրընկալվում: Պետք է ասած, վոր այդ կարծիքն սխալ էր. նրա ուրախ բոպենները տեսնողներ յեղել են: Նրան ճանաչողներն ասում էին. «Լավ տղայե Մաղաքյանը, բայց մի ծանր քար կա նրա ներսում»:

Կանաչք խուսափում էին նրանից, մտածելով, վոր «թեպետ Մաղաքյանը որինավոր ամուսին կլինի, բայց լուսնի տակ շատ բանաստեղծական մոմենտներ բաց կթողնի»:

Ի՞նչ էր Մաղաքյանի գործը. հեշտ է ասել՝ հաշիվների, աղյուսակների, անհողի ու դաժան թվերի

հետ եր նրա գործը: Այդ հաշիվները, պատահում եր, գիշերն ել հանգիստ չեյին տալիս: Շատ անգամ յերազում ուղիղ թվերն սխալ թվեր եյին դառնում ու բավական քրտինք քամում Մաղաքյանից: Պահանջուտ, բժախնդիր թվեր եյին. չերբեք չեյին գիշում, լեթե գումարը թեկուզ մի ճնշինով ավելի կամ պակաս եր լինում:

Մաղաքյանի միակ բավականութունը (յեթե միայն դա բավականութուն կարելի չե հաշվել) այն ժամանակ եր լինում, չերբ նա ստուգելով գումարը, համոզվում եր, վոր ուղիղ ե, կամ մանավանդ՝ յերբ գտնում եր սխալը. այդ բոպեններին թվերը վաբժված դինվորների նման ուրախ շաբվում եյին ու վողջուջն տալիս:

Առավոտից սկսած նրա գործն անպակաս եր. նրա առաջ հաշիվների, աղյուսակների կուլտը քանի գնում՝ մեծանում եր: Ասես բնական որենք լիներ, վոր ինչ անհետաքրքիր, խճճված գործ կար՝ ուղարկում եյին Մաղաքյանի մոտ: Նրա սեղանի վրա կտեսնելիք այն մնացած, «ջանջալ» հաշիվները, վորոնցից ուրիշ ծառայողներն այս կամ այն պատրվակով հրաժարվել եյին, կամ թե այն շտապ կամ «հրատապ» դործերը, վորոնք հենց իսկույն պիտի կատարվեյին:

Միշտ այնպես եր պատահում, վոր մի ժամից հետ ժողով պիտի լիներ, և այդ անհրաժեշտ թվերը, պիտի զեկուցեյին, կամ լերեկոյան կառավարիչը պիտի մեկներ «կենտրոն» և հետը տաներ պատվիրած աղյուսակները: Որվա մեջ քանի՞ անգամ կլսեյիք.

— Հանձնեք Մաղաքյանին:

— Դիմեք Մաղաքյանին:

Յեւ չնա տնքում եր այդ թվերի տակ, ինքն իրեն մոռանում, մի յիշու ժամից հետո նրա դեմքը՝ կարմրած լարված աշխատանքից՝ այնպիսի տպավորութիւն եր անում, կարծես սաստիկ կռվովեճի յեր բռնվել իր առաջը կխտած թղթերի հետ:

Գործի այդ բռնարար բոպեներին մի միտք խուլ կերպով հնչում եր նրա ահանջին, վորպես պատասխան իր բոլոր տանջանքի՝

— Ընկել ես՝ պիտի տանես...

* * *

Առավոտները Մաղաքւանը գլխիս եր ծառայութիւն ճիշտ իր ժամանակին, բայց դժգոհում եր իր ճշտապահութիւնից:

— Ի՛նչ ես մեքենայի պես ճիշտ իր ժամանակին գնում-գալիս, — ասում եր ինքն իրեն. — գոնե մի արտակարգ բան արա, հենց թեկուզ մի քառորդ ժամ ուշացիր, վոր ասես, թե ապրում ես. կյանքի համը շեղումների մեջ ե...

Բայց այսպես մտածելով՝ նա դարձյալ շարունակում եր նույնը, և, ինչպես ասում էին ծառայողները, դեռ մի դեպք չեւ չեղել, վոր Մաղաքւանն ուշանար:

Ծառայութիւն գնալիս լավ ե, վոր բարձր չեւ արտահայտում իր մտքերը, թե չե թյուրիմացութիւններ կորող էլին ծաղել: Տեսնելով շարան-շարան ծառայողներին, վորոնք թղթապանակները կռնատակին շտապում էին գործի, նա մտքում դիմում եր բոլորին մի արհամարհական խղճանքով.

— Թղթի ստրուկներ, — ասում եր նա, դուք ար-

ժանի յեք ձեր վիճակին. թղթերից ավել վոչինչ չեք հասկանում...

— Իսկ դու, Մաղաքյան, — ասում եր նա ինքն իրեն, — դու յի նույն ապրանքիցն ես. չեթե «ուրիշ» մարդ լինեիր, այս թղթի գործում չեիր լինի, վորը իսկապես մարդ մեքենայի գործ է... Դու կլինեիր...

Բայց այստեղ սկսում եր գործել նրա յերևակալությունը. ահա նա, Մաղաքյանը՝ ժողկոմ է. բայց սովորական ժողկոմ չէ. նա բոլոր շինարարական և գյուղատնտեսական գործերի «պեան» է. թոչում է ավտոյով, թռչում է անրոպլանով ու վորտեղ իջնում է, այնտեղ մի նոր շենք է բարձրանում, լայնատարած ցանքսեր, այգիներ, բանջարանոցներ են սփռվում...

Նա պտտվում է վողջ յերկրում, գործի յե հրավիրում ամենքին, ամենքին... Անորինակ յեռանդով հրաշքներ է գործում, բայց այդ բոլորը կատարվում է առանց թղթի. նա խիստ արգելում է զրազրությունը, նույնիսկ պատժել է տալիս նրանց, վորոնք թուղթ են ներկայացնում:

— Չգիտե՞ք, — ասում է Մաղաքյանը, — չգիտե՞ք, վոր մեր լողունդն է՝ եկորչի զրազրությունը... թուղթը սպանում է գործը»...

Նրա յերևակալությունը վերջանում եր այն ժամանակ, յերբ հիմնարկության սանդուղքներով բարձրանալով՝ հանդիպում եր իրենց սպասավորին: Մերոր եր անունը, կեռ քթով, յերկար ձեռքերով, վորոնք շարունակ փնտռում էին իրենց տեղն ու չեյին գտնում: Նրա պիջակը շատ լայն էր, իսկ շալվարը՝ նեղ ու կարճ:

Ի՞րար տեսնելով՝ Մաղաքյանն ու Սերոբը տարտրինակ խաղի մեջ ելին ընկնում. Մաղաքյանը անպատճառ աշխատում եր բարեւել Սերոբին, վորպէս հավասար ընկերոջ, իսկ սա չել խուճափում եր նրա բարեկից, մտածելով, թե՛ «յերբ վոր բարձր ծառայողները չեն բարևում, քո բարեւելն ին՞չ եմ անում. շոտ հարկավոր ա... ա՛յ, թե ուզում եք մեզ ել հավասար մարդու տեղ դնել, ոտճիկս ավելացրեք»..

Սերոբի կցկտուր բարեւը կամ նրա յերես շուռ տալը անհարմար դրութեան մեջ ելին դնում Մաղաքյանին, միշտ զգացնել տալով, վոր իր և Սերոբի մեջ մի պատճեն է կա: Նա ամաչում եր, վոր Սերոբից ավել ե ոտճիկ ստանում, ու ամեն անգամ այս ճմլոց զգացումով ներս եր մտնում գրասենյակը:

Մաղաքյանն անցնում եր չերկար դահլիճով, նրատում իր տեղը ու ընդհանուր սովորութեան հակառակ՝ իսկույն սկսում գործը: Կես ժամից հետո գալիս ելին բարձր ծառայողներն ու բաղմում իրենց առանձին ձևի աթոռներին: Կարճատև հանգստյան բուպեններին կամ չերբ առիթ եր լինում անցնել այդ բարձրի առաջ, Մաղաքյանը տեսնում եր գլխավոր հաշվապահի ամբարտաւան դեմքը, վորը կարծես ասում եր. «Ինձ հետ խօսելը սրբագործութեանն է»:

Գործավարի չերկար քիթը միշտ ձգտում եր դեպի վերև, մի արհամարհական ժպտի ուղեկցութեամբ:

Բաց դռներից չերևում ելին փոքրիկ սենյակում նստած յերեք «սպեցները», վորոնք կեղծ լրջութեան տված դեմքերին՝ միշտ այնպիսի տեսք ունեւին, վոր

թվում էր, թե զբաղված են ամենալուրջ և ծանրակշիռ հարցերով: Դահլիճի մյուս ծառայողները հեռվից միապաղաղ պատկեր էին ներկայացնում, իսկ մոտիկից յերևում էր, Վոր ամեն մեկը չափաօտեսակ մի հնարով աշխատում էր ինքն իրեն լուրջ և նշանակալից տեսք տալ:

Ամեն անգամ, լերը Մաղաքյանն անցնում էր բարձր ծառայողների մոտով, նկատում էր նրանց դեմքին մի գաղտնի արհամարհանք դեպի ինքը ու լքվում էր փոխադարձ ատելությամբ:

«Մի՞թե նորից գալիս են Շարձրերն» ու «ցածրերը»... մի՞թե նորից սկսվում է այն հիւնը, վորը նա մտացել է: Այդ լուպներին նա հիշում էր անցյալը, լերը ծառայում էր մասնավոր բանկում ու ստամեները կրճտացնելով հպատակվում էր զաժան կառավարիչներին:

Այն ժամանակ նրա շուրջը ծառայողները քրճնում էին բարձրերի առաջ, իսկ ինքն իր մռայլ դեմքը գառնորեն ծամածռում էր զզվանքից: Յերբեմբս մեծ ճիգեր էին հարկավոր Մաղաքյանին իր մարդկային արժանապատվութունը պահպանելու համար. նրա ջղերը շարունակ լարված էին, բուռնցքները սղմած...

Անցել են այդ որերը. բայց ահա նորից տեսնում է վերին ու ներքին խավերը և զգում է իր մեջ հավասարության տենչեր: Սակայն այդ մոմենտներին նա ինքն իրեն բռնում էր հակասության մեջ. «Ձե՞ վոր միքանի տարի առաջ, յիրը հավասարություն էր տիրում, յիրը Սերոբի ու կառավարչի մեջ տարբերություն չկար, դու յեւ դժգոհ էիր, փնթփնթում էիր,

թե ինչու թղթատարը քեզ հետ հավասար հոճիկ ե
ստանում. իսկ միժմ, յիբբ քո ցանկութունը կատար-
վեց, դու նորից դժգոհ ես...

Ինչպես գոյացան այդ բարձրերը: Միքանի
անգամ ոռճիկների հովիւում, և ահա դրվեց այդ պատ-
նեշը: Ամեն մեկ ծառայող կամ պոչն եր շարժում, կամ
պողը՝ իրեն առաջ քաշելու համար: Բիսկ դու այդ չես
արել, այդ պատճառով ել մնացել ես ներքեի շարքե-
րում...

Այժմ դու դժգոհ ես նորից. բայց վորո՞նք են քո
իդձերը... Հավասարություն ես տնչում, թե՞ գուցե
կամենում ես սանդուղքների վերեը պատվավոր տեղ
գրավել... Յեթե այդպես ե, ինչ կասես Սերոբի մա-
սին. նա չե՞լ ե մտնում քո ծրագրի սեղ .. չե՞ վոր. ամեն
առավոտ նա սպասում ե քո պատասխանին, քո հա-
վասարության»...

*
*

Ամեն որ, վորոշ ժամին կառավարի ողնականի
առանձնասենյակից դուրս եր գալիս Մեջլումյանն ու
անցնում ծառայողների լերկար շարքով: Անցնում եր
թելիկ-մելիկ գալով, ինքն իրեն վրա սիրահարվածի
տեսքով: Ծառայողներն ատում ելին նրան, վորովհե
տև նրա հայացքի մեջ ինչ-վոր արհամարհանք կար
մանավանդ դեպի ստորին ծառայողները: Փողոցում
պատահելիս նա ակնհայտնի սպասում եր, վոր դիմա-
ցինը բարեի, հետո ինքը բարեհաճի պատասխանել:
Իսկ ծառայության տեղը նա ուշագրություն եր դարձը-
նում միայն «բարձրերի» և կուսակցականների վրա:
Ամենքը գիտեյին, վոր Մեջլումյանը կառավար-

չի սգնականի բարեկամն է, նրա քրոջ տղան։ Մա-
ռայողներն այդ պատճառով վերջ ակնածութիւն ու-
նելին դեպի նա։ Իր դիրքն ավելի բարձրացնելու հա-
մար՝ Մեջլումյանը տարածել եր, թե կուսակցութեան
թեկնածու յե և շուտով մտնելու յե նրա շարքերը։
Միամիտ հավատացողներին այդ բանն ամենից ավելի
յիբ գրգռում։

— Ախր վճնց թե կոմմունիստ... Մեջլումյանը
վոչ միայն սպիկուլյանտի տղա յե, այլ և սպիկու-
լյանտի թուր... Ախր Լինինը շուռ կգա գերեզմանում...։

Սակայն, չիթե Մեջլումյանը սուր ակնջներ ու-
նենար, կլսեր, թե ինչպես են հեզնում իրեն յետեից։

— Վերեը դատարկ ա մը, — ասում էր մի ծառա-
յող մյուսին։

— Հա, մեջը դարման ա, — պատասխանում էր
մյուսը։

Բայց, իհարկե, նա այդ խոսքերը չեր լսում.
փքված առաջ եր դնում դեպի դահլիճի ծայրը, ուր
նստած ելին գրամեքենաների վրա աշխատող որիորդ-
ները։

Աշխենը, վորին համակրում էր Մեջլումյանը, այն
պաշտոնական զեզեցկուհիներից եր, վորոնք առան-
ձնահատուկ տեղ են գրավում ծառայող որիորդների
մեջ։ Բնականից ունեցած կոկետութիւնը այստեղ՝
ծառայող տղամարդկանց մթնոլորտում՝ աճում է մո-
լախոտի նման ու ամեն ինչ կլանում։ Պաշտոնական
հաճոյախոսութիւններով սնվելով՝ նրանց դեմքերը
հետզհետե թատրոնական են դառնում և լցվում գերա-
սանական ինքնաբավականութեամբ։

Մինչև Մեջլումյանի մոտենալը որիորդ Աշխենը

արդեն վորոշ «պողա» յի ընդունում, ուսերը և գլուխը կոկետորեն շարժում: Յերբ Մեջլումյանը նստում էր իր կողքին, նա իր ձեռքը վոլոր-մոլորելով տալիս էր նրան, բարևում: Նրա խոշոր աչքերը լայնանում էյին իրենց սահմաններից դուրս: Սկսվում էր աչքերի ու ժպիտների մի ներկայացում:

Մեջլումյանը զիջող ժպիտը դեմքին՝ առաջ է քաշում տպագրած թղթերը, իբր թե ստուգելու կամ թելադրելու համար, բայց դրանով միայն քողարկում է իր սիրարանությունը: Նրանց հայացքներն արդեն իբար ընտելացած էյին և կցկտուր խոսքերից միմյանց հասկանում էյին:

Այսքանը պարզ էր՝ Մեջլումյանը իրենն էր համարում Աշխենին, իսկ որիորդն էլ սրտի խորքում մի վաղտնի հույս ունի, թե այդ սովորական, թիթև սկսված կապը կհանգի ամուսնութան: Այդ միտքը այնքան էր նրան վոգևորում, վոր լայն դեմքը մի թիզ ավելանում էր:

Դռների մոտ նստած թիկին Կարոտյանը, վորը հասակն առած էր ու միշտ աչքերը լացակումած, նստում էր որիորդին ու ասում մտքում. «Ի՞նչ ես կոտորավում: շատ-շատ մի գեղի լուսին ես ելի՞մ: Նրա կարծիքով դյուղի լուսինը մի առանձին, հասարակ տեսք ունի:

Իսկ մյուս մեքենայի վրա բանող որիորդ Շողիկը, վորը նիհար, սուր դեմք ունի և նախնիքներից ժառանգած դեղին մալարիոտ գույն, այդ բոպեներին ջղալնանում էր և սովորաբար շփոթում տառերը: Մը-ռայլ մտքերը, հուսահատ նախանձը հասնում էյին գազաթնակետին:

Նրա ավելորդ անունը «որիորդ կրճատում» եր վախկոտ և կասկածոտ նրա բնավորութեանը ամեն մի չնչին դեպք առիթ եր տալիս մտածելու «Զլինի՞ թե կրճատում և լինելու»: Նրա վախը վորոշ հիմք ունեւր, քանի վոր նրա վրին ելին իր ծնողները և փորը քուրը: Իր չնչին ոտճիկը ծվիկ-ծվիկ անելով ապրում ելին հոգսերի թախճոտ ամպերի տակ:

Առավտաները որիորդ Շողիկը զարթնում եր ու անկողնում մտածում. «Ինչիցն է, վոր Աշխներ չերջանիկ է: Մենք միեկնուցն մեքենալի վրա չենք աշխատում, նրա ոտճիկն ել իմի չափ է, բայց վճրակից և աչդպես հազնվում ու պճնվում. նա արդեն չերկու կոշիկ և փոխել, իսկ իմը կ'ըկատած դեռ քաշ եմ տալիս: Տղամարդիկ նրան փայփայում են, նա գեղեցիկ և իսկ չես... Մի՞թե թառամելու չեմ աչսպես զրբկված անձնական կջանքից»... Հարցնում եր նա ինքն իրեն և կես ժամից հետո, նաչելով բարձի տակ զբած փոքրիկ ժամացույցին, միայն մի պատասխան եր զըտնում.

— Պետք է վեր կենալ. արդեն գործի գնալու ժամանակն է...

**

Կար մի մարդ ծառայողների մեջ, վորին Մեջլումյանը մարսել չեր կարողանում. դա Մաղաքչյանն եր, վորի գոյութունը նա կարծես մի հանդգնութուն եր համարում: Մանկութունից, դեռ դպրոցական շըրջանում, հարուստ լինելով՝ Մեջլումյանը սաստիկ աւտում եր այն աղքատ տղաներին, վորոնց մեջ վորեն ընդունակութուն կամ «հպարտութուն» եր նկատում:

Հետագայում ազգքատ ու հպարտ մարդիկ նրա կծու ատելութիւնն ելին շարժում: Այդպիսիներէ թՎին եր պատկանում Մաղաքչանը:

Ամենից շատ Մեջլումչանը սիրում եր զործեր հանձնել ծառայողներին տոգնականի» անունից և հետո շտապեցնել, նկատողութիւն անել, նուէնը անում եր և Մաղաքչանի վերաբերմամբ, բայց այս կետում միշտ ժայռի չեր հանդիպում ու միշտ կատաղում, վոր չի կարողանում ընկճել «մի ինչ-վոր Մաղաքչանի»:

Աբտաքուստ շատ համբերող եր Մաղաքչանը, ուղտի նման համբերող ու բարձվող, բայց և ուղտի նըման վրիժառու: Նա առանց հակաճառելու ընդո՞ւմ եր իրեն հանձնած բոլոր զործերը, բայց նրա դեմքի վրա մի թաղնված հեղնանք կար, մի սպանիչ թուէն, վորը Մեջլումչանին մահու չափ ցնցում եր: Մաղաքչանի դեմքին նա տեսնում եր «քիմիական անսլիղի» լենթարկող մի հաչացք, վորը կարծես մերկացնում եր իրեն:

Դեռ հեռվից նկատելով Մաղաքչանի պրոֆիլը, նրա ակնոցները, լաչն՝ դուբս ընկած ճակատը, հեգնող կնճիռները՝ Մեջլումչանն սրղեն կատաղում եր. նա այդ դեմքի վրա տեսնում եր ինքնասիրութիւն, հըպարտութիւն, վորոնք իր մաղձը շարժում ելին. նա մեծ ցանկութիւնն եր ունենում այդ բոպեներին վիրավորել, ստորացնել Մաղաքչանին, ցույց տալ, վոր նրա այդ «հպարտութիւնը» մի ֆիկցիա չե վոչ մի հիմք չունի. վոր ելի «հին» ժամամակվա նման կան հրամայողներ և լենթարկվողներ, և ինքը մի հասարակ ծառայող ե և ուրիշ վոչինչ, ուստի միայն պիտի «հըպատակվի»: Սակայն այդ բանը չեր աջողվում Մեջլումչանին:

Նա սիայն մի գենք ուներ՝ գործ եր ուղարկում Մաղաքյանին «ողնականի» անունից և շտապեցնում, վոր գրգռի նրան. բայց Մաղաքյանն ել ամեն կերպ աշխատում եր շուտ և լավ կատարել, ու շատ անգամ ավելի առաջ եր վերջացնում և մինչև Մեջլումյանի գալը ուղարկում եր «ղնականին», վորով ավելի լեր դադում նրան:

Յեվ այդպես որ-որի վրա Մեջլումյանն ավելի լեր կատարում, տեսնելով, վոր այդ հպարտությունն ու ինքնասիրութունը, այդ «Ֆիկցիան» — կարծես ավելի լեր ամրանում Մաղաքյանի համառ դեմքին: Յեթե իշխանութունն իր ձեռքին լիներ, նա, անշուշտ, անսխալ կրանտարկեր Մաղաքյանին վորպես «Ֆիկցիաներ» տարածողի...

Գետք ե ասած, վոր իր կողմից Մաղաքյանն ել ատում եր Մեջլումյանին: Իր ծոցատետաբի մեջ նա գրել եր. «Յես այնպես եմ ատում Մ-ին (Մեջլումյանին), վոր չեթե լուսնի վրա լես և նա մենակ մնանք, կշարտեմ նրան դեպի մի ուրիշ հանգած մոլորակ, վորովհետև նա մեր յերկուսի մեջ ել կմտցնի իշխողի և հպատակվողի աստիճաններ, իր դատարկ գլուխը ինձանից բարձր կպահի... Նա «ընկերականի» լերդվյալ թշնամին ե, նրա թույնն ե. »:

Վորպես միջանցուկ քամին իր հետ հարբուխ ե բերում, աչնպես ել Մեջլումյանի հայտնվելը դահլիճում մոռալ մտքեր եր ներշնչում Մաղաքյանին: «Յեթե Մեջլումյանը սգտվելով իր բարեկամական կապերից՝ կարող ե այսպես թող փչելով համարա վոչինչ չընել, բողբոլ վրա վերելից նայել, ել ի՞նչ ես շատ մտածում... Ինչքան ուզում ես մտածիր ու բարակ մանիր՝ ան-

խուսափելի «վոմեր» կգա և կնստի աղբյուրի ամենավերին աղի վրա...

Բայց դարձանալի յե. այսպիսի հուեսես մտքերը գալիս ելին, չիւր Մաղաքյանը հեովից նկատում եր Մեջլումյանին. իսկ հենց վոր նա մոտենում եր, մի զորեղ ալիք գալիս սրբում եր Մաղաքյանի այդ մըտքերը, ու նրանց տակից իսկույն ծառանում եր մի բուն դիմադրութիւն, վորը պատրաստ եր իսկույն գործի անցնելու: Նա ամբողջ հոգով «ծխտւում եր» Մեջլումյանին և պատրաստ եր նոր հեղափոխութիւն սկսելու, միայն թե նրան տապալեր...

* * *

Թարս որ եր: Առավոտից Մաղաքյանին հանձնել էլին միքանի հին ավանսի հաշիվներ: Անկարգ կազմած էլին, վատ ձեռքով գրած և սխալներով լիքը: Մաղաքյանին գրգռում էլին անկանոնութիւնները, սխալները, բայց մանավանդ գրգռում էլին հաշիվը ներկայացնող անձերն ու նրանց ծախսած մեծ գումարները:

— Լրբեք,—ասում եր նա ինքն իրեն.— ո՞վ գիտես փողերի կեսը գավառներում քեֆի յեք տվիլ, իսկ յես հիմա պիտի ձեր կեղտոտ շապիկները մաքրեմ...

Այնուհետև լեկան մեկը մյուսի յետևից շտապ և «հրատապ» գրծերը: Յերկուսը բերեց Մեջլումյանը, դրեց Մաղաքյանի սեղանին ու արհամարհական տոնով ասաց.

— Ոգնականի համար ե, պետք ե մի ժաօից հետո պատրաստ լինի:

Մաղաքյանը այնպես գրգռվեց Մեջլումյանի ար-

համարհական տոնից, վոր պատրաստ եր իր առաջի
թանաքամանը գլխովը տալ, բայց Մեջլումյանը կար-
ծնս զգալով այդ՝ ասելն ու հեռանալը մեկ արավ:

Մաղաքյանը չերկար ժամանակ չեր կարողանում
կենտրոնանալ իր հաշիվների մեջ: Գումարներն սխալ
եյին դուրս գալիս ու գրգռում: Իսկ պատի ժամացույցն
այսոր գլխովին թարսվել եր և ուշացած գնացքի նման
եւ դադար չեր տալիս. մի գլուխ վաղում եր ու շտա-
պեցնում Մաղաքյանին:

Չանցած մի կես ժամ՝ Մեջլումյանն ուղարկեց
սպասավորին իմանալու՝ վերջացրե՞լ և Մաղաքյանը
թե չե: Պատասխան չեկավ, թե՛ չե: Մի քառորդ ժա-
մից հետո նա նորից դուրս չեկավ ոգնականի առան-
ձնասենյակից, անցավ դահլիճով ու լետ դառնալով՝ նո-
րից ուղարկեց սպասավորին, ինքն եւ լետից գնալով:

— Մաղաքյանն ասեց, դեռ չի վերջացրել, չերբ
պատրաստ կլինի՝ կլրկի, — ասաց նա:

— Ի՞նչ... Մաղաքյանի հերն եւ անիծած, — պա-
տասխանեց Մեջլումյանը պեմքի արհամարհական ծրո-
մբոցով: Ասաց դիտմամբ բարձր ձայնով, վոր Մա-
ղաքյանն եւ լսի, նրա մտտի նստողներն եւ:

Մաղաքյանը տեղից վեր թռավ ու բոռնսցըը
բարձրացրած՝ վազեց դեպի Մեջլումյանը, գոռալով.

— Սրիկն, յես քո գլուխը կջարդեմ, — գոռաց նա
կատաղած:

Բայց նրա վեր թռչելուն պես ծառայողներն ա-
ռաջը կտրեցին, և նա հազիվ միքանի քայլ արած,
նրանց ձեռքումն եր:

— Թ՛հեք, պիտի սպանեմ, — գոռում եր Մաղա-
քյանը մի տարրինակ զարզանդ ազդող ձայնով:

Յերեք հոգով հաղիվ եյին կարողանում նրան բռնել: Իսկ յերբ նա զգաց, վոր անկարող է շարժվել, ծանր հեքով ընկավ աթոռի վրա:

Ամբողջ դահլիճը տակն ու վրա յեղավ: Ծառայողները մեկ-մեկու յետեից գալիս եյին հարցական դեմքերով, համախմբվում Մաղաքչանի շուրջը: Այս խմանալով գործի եյությունը՝ ամեն մեկը մի վարեհ սծական եր տալիս.

— Ի՞նչ զզվելի .. Ի՞նչ տվեղ բան է ..

Կառավարիչն ազմուկի վրա դուրս չեկավ, մոտեցավ խմբված ծառայողներին և խմանալով գործի եյությունը՝ դիմեց բոլորին.

— Հո չի՞ կարելի մի ինցիդենտի պատճառով ամբողջ հիմնարկության կարգը խանգարել: Գնացե՛ք տեղներդ և շարունակեցե՛ք ձեր գործը.

Ու ակնոցներն ուղղելով՝ լուրջ դեմքով վերադարձավ իր սուտնձնասեհնչակը, մտածելով՝ ճողնակահա նիս ֆրոնտը շատ է ուժեղացել. պետք է միքիչ տեղները ցույց տալ...»:

Բայց մի հինգ բուպելից հետո նա մոռացավ «ինցիդենտը», մի հաճախորդի հետ զրույցի բռնվելով:

Անորինակ դեպքը կարծես մեխվեց հիմնարկության պատերին: Մերթընդամբը գրիչները ծառայողների ձեռքերին կանգ ելին առնում ու ասես հարցնում.

— Վճնց թե. . վճնց թե եղ խոսքերը... ես ժամանակին, ես հիմնարկության մեջ...

* * *

Տուն գալուն պես Մաղաքչանը պառկեց՝ մահճակալի վրա ու չերկար ժամանակ մտածում եր, ավելի

շուտ՝ անկապ զառանցում որվա դեպքի շուրջը: Սկզբ-
բում չերևակայում եր, թե հարձակվում և Մեջլումյա-
նի վրա ու վրեժը հանում, նուչնիակ ատրճանակով
սպանում: Ապա փոքր ինչ հանգստանալով՝ չերևակա-
յում եր, թե դատի չին կանչում Մեջլումյանին, ինքը
ճառ և ասում, մեղադրում ու ջախջախում Մեջլումյա-
նին ու իր պաշտպանողներին:

Մեկ-մեկ նա հանկարծ վեր եր թռչում, նստում
մահճակալի վրա ու բռնկվում՝ եր կասկածով. չլինի՞
թե նա այսոր մի անուղղելի սխալ և արեւ, թույլ և
տվիլ, վոր իրեն ծանր վիրավորեն, չի դիմադրել, և
այժմ վոչ մի կերպ չի կարող սրբել իրենից այդ վիրա-
վորանքը... գուցե բոլոր ծառայողները գիտեն և խո-
սում են դրա մասին, և միայն ինքը չգիտե...

Վեր և կենում, քայլում ու հետզհետե հանգստա-
նում. չե, այսոր նա արեւ և այն, ինչ վոր բնականա-
բար պիտի աներ ամեն մեկը...

Սեղանի վրա դրած եր մի շիշ գինի: Խմում եր,
քայլում, նորից խմում: Արդեն շիշը դատարկվելու
վրա չեր: Նրա տրամադրութչունը գի՛ ու ալիքներով
բարձրացել եր: Մտքերի, զգացումների մի խառնուրդ
եր մեջը: Ահա վերջին բաժակն էլ խմեց ու նորից
քայլեց: Ամեն ինչ մշուշի մեջ եր չերևում: Կանգ ա-
ռավ Լենինի պատկերի առաջ.

— Մտածել ես ինձ նմանների մասին, — հարցը-
ն ւմ և պատկերից ու ինքը նրա տեղ պատասխանում.

— Կովի՞ր...

— Իսկ լեթե գալիս և ռանխուսափելիմ .. լեթե
մանրանում են մարդիկ և նրանց կոիմլերը ..

Պատկերը նորից պատասխանում է.

— Կա ավելի մեծ և հզոր «անխուսափելին» — «միլիոնավորը»... այսուհետև ամեն ինչ նրա ողակի մեջն է...

Քալլում եր նորից, ու մշուշի միջից բացվում էլին մարդկային լայնածիր շարքերը. բոլորը միաձուլլ դալիս էլին, խտանում ու փոթորկալից ձայնով կանչում.

— Կաշտպանենք. կաշտպանենք. .

Անձրեալին որ ե: Զբաղմունքներից հետո չեղու հողի լին մնացել հիմնարկութչան մեջ: Կոնֆլիկտային հանձնաժողովի նախագահ Պետրոսյանը և Մաղաբյանը: Բավական ժամանակ նախագահը լուռ եր: Դուրս եր նայում պատուհանից, սակայն ավելի դեմքը ծածկելու համար: Մտածում եր՝ թնչպես սկսի, վոր կարողանա համոզել Մաղաբյանին: Փոքրիկ դեմքը ծածկում եր, մի աչքը խուփանում: Վերջապես մազերը ձեռքով խառնելով՝ սկսեց.

— Ընկեր Մաղաբյան, դուք, իհարկե, գիտեք ինչի համար եմ ձեզ կանչել... շատ ցավալի չե մեր՝ այսպես ասած՝ ծառայողների ընտանիքում... Ինչ խոսք, Մեջլումյանը շատ անկորրեկտ ե վարվել ձեզ հետ, միանգամայն անթույլատրելի մեր՝ այսպես ասած՝ ծառայողների ընտանիքում .. մենք պիտի աշխատենք ընդհանուր ջանքերով այդ անախորժ դեպքը լիկվիդացիայի չենթարկել...

Մաղաբյանը չհամբերեց.

— Յես զարմանում եմ, վոր դուք դիմում եք ինձ այդպիսի խոսքերով. իմ հարցը շատ պարզ ե. Մեջ-

լուսնանը վերաժողովի և ինձ և պիտի ներողութուն խնդրի. չես ուրիշ դեր չունեմ խաղալու, բացի Մեջլուսնանից ներողութուն լսելուց...

— Ընկեր Մաղաքյան, դուք մոռանում եք, վոր բոլորը մի տեսակ գեաակից չեն. և այդպիսի գեաքերում գետակիցները պիտի ոգնեն գործին...

— Այսինքն, ներեցեք, գուցե դուք կամենում եք, վոր չե՞ս գնամ Մեջլուսնանից ներողութուն խնդրեմ:

Պետրոսյանը կարմրեց:

— Դուք իրավունք ունեք, ընկեր Մաղաքյան, վորպես վերաժողոված մարդ՝ գրգռվելու. սակաչն պետք է հարցին հանգիստ նայել...

— Այսինքն ի՞նչպես, չի՞ կարելի, վոր պարզեք ձեր միտքը:

— Գիտե՞ք, կան հանգամանքներ... որինսկի կարող և պատահել, վոր Մեջլուսնանը համարի և չանի այն, ինչ վոր անհրաժեշտ է...

— Հետո՞ Իսկ դ՞ուք. ի՞նչ է ձեր գերը: Դուք պիտի ինձ սաշտպանե՞ք, թե չէ...

— Ինչո՞ւ չեք այդպես մտանում հարցին. չե՞ վոր մենք կոչված ենք՝ այդպես ասած՝ խաղաղութուն մտցնելու... և այդ տեսակետից ցանկալի չեք, վոր ձեր հաշտեցումը լիներ՝ այսպես ասած՝ փոխադարձաբար... ձեռք ձեռքի տված...

— Միանգամայն հասկանալի չե ձեր ասածը, ընկ. Պետրոսյան: Շնորհակալ եմ, վոր վերջապես պարզեցիք ձեր դեմքը: Իսկ չես հայտնում եմ, վոր դուք շնորհիվ ձեր «հանգամանքներին» գործիք եք դարձել ուժեղների ձեռքին և որը ցերեկով այդպիսի առաջարկութուններ եք անում...

— Ի՞նչու չեք արդ տանով խոսում: Ինձ թվում է, զիրավորելու հարկեր չկա, չեք մարդ ձգտում է իր պարագքը կատարելու:

— Իսկ դա անվանում էք պարագք կատարել... Ինչ չկա, պարզ բնույթ, ձեր առաջարկը համարում եմ մի գաղափարախոսություն: Ձեռք ձեր պաշտպանություն կարիք չունեմ, կարող եմ դործը տանել առանց ձեզ էլ: Այդուրս գնաց:

* *

Ահա այդ ժամանակ էր, վեր Մաղաքյանը գրեց իր նամակը արհեստակցական միութչան խորհրդին.

«Ընկերներ, չեթե լուսնի վրա չեմ, իջնեցեք, չեթե քնած եմ՝ արթնացեք: Որք ցերեկով մեր հիմնարկումն ինձ վերավորեց չակերտավոր մի ընկեր, և չնաշխարհիկ մեր կոնֆլիկտային մասնաժողովը առաջարկում է, վեր վերավորվածը «փոխադարձ» ներդրություն խնդրի վերավորողից:

«Ընկերներ, վորքան ճիշտ է, վեր գրում եմ սե թանաքով, նույնքան ճիշտ է, վեր սիրտս սե է այս թարս բաներից: Ուստի պահանջում եմ պաշտպանեցեք «ընկեր» անունը, վոր անցել է բարբիկադներից ու խոցվում է ձեր առաջ... ընկերներ, պաշտպանեցեք «ընկեր» անունը, վոր բարձր է, քան Մասխա...

Նամակն ստանալուն պես կարգազրույթ յուն չեղավ նշանակել հետևյալ որք ծառայողների ընդհանուր ժողով արհմիութչան ներկայացուցչի մասնակցությունը:

* *

Արտակարգ ժողով էր:

Համակրական ճառերը կի՞ն շքի նման թափվում են Մաղաքյանի վրա:

Կուսակցական Ադամյանի վճռական հայտարարութիւնը, թե՛ «վերջին ժամանակներս մեր հիմնարկութիւն մեջ «նեպի» արդէցութիւն տակ առաջ են չեկել մի շարք յերևութներ, շեղումներ»... կարծես դալիս են Մաղաքյանի ներսից: Նրա ներսից ելին դալիս և անկուսակցական Կողիկյանի խոսքերը, թե՛ «մեր հիմնարկութեան աշխատակիցներն աչա հարցում ցույց տվին կատարելալ ահասութիւն. աչսոր արհմիութեան խորհուրդը մեր ականջից բռնած հրավիրում և ժողովի»... Կոմյերիտ Մաղոյանը, իր յերկար մագերը թափահարելով՝ բուռն կերպով հարձակվում և Մեջլումյանի և նրա «արբանյակների» վրա, պահանջում և մաքրել աշխատավորների շարքերը թունավոր ոճերից...

Մաղաքյանն ընկնում և տաք հոսանքի մեջ. այլ ևս չի կարողանում հետևել խոսողների մաքերին, վռչել կարողանում և կենարոնանալ, հիշել, թե ինչ պիտի ասի ինքը, յերբ «վերջին խոսքը» կտան իրեն:

Նա չի նկատում, թե ինչպէս բռնորի հալացքներն ուղղված են իրեն, համակրական հալացքներ...

«Միայն «բարձր» ծառայողների մի խմբակ հըմուտ թղթախաղների նման ծածկում են ամեն ինչ իրենց դեմքերի չեղոք արտահայտութեամբ. չի իմացվում, թե ում կողմն են—Մաղաքյանի, թե Մեջլումյանի:

Որիսրդ Աշխենը հազիվ և զսպում իր կատաղութիւնը: Սկզբից անհամբեր սպասում էր Մեջլումյանին, բայց չեկավ (քանի որ և չի տեսել). «Մի գար, ստապալիր ես մոռւթը կիտած փիլիսոփային. . Ինչի՞ համար են ապրում եսպես մարդիկ, վորոնք միտան ուրիշներին խանգարում են... Ի՞նչպէս լավ էր. Կա սիրահարված էր ինձ վրա, իսկ այժմ ...»:

Որիորդ Շողիկը զարմանում է, թե ինչն աւրպես փոխվել է Մաղաքյանի դեմքը. կարծես լուսավորվել է. ինչն առաջ չէր նկատում, թե ինչ «հետաքրքիր» է յեղել. ուժեղ մարդ է յերևում. համարձակ դուրս կգա բոլորի դեմ, մի՞թէ չի վախենում կրճատումից...

— Ընկեր Մաղաքյան...— գիտում է նախագահը Մաղաքյանը շփոթված, ալրվող դեմքով գալիս կանգնում է նախագահի սեղանի մոտ. սիրտը բարախում է ուժգին, կարծես մենամարտի յև դուրս գալիս:

— Ընկերներ, ամեն անգամ, չերբ խոսողները իմ անունն ելին տալիս, յես յերևակալում ելի մի ուրիշ Մաղաքյան, վորը նստած է ձեզնից ամեն մեկի մեջ... Ընկերներ, այստեղ Մաղաքյանի և Մեջլումյանի դատը չէ... այստեղ փորձում է գլուխ բարձրացնել անցյալը... այստեղ խոսում է անխուսափելին... Յեկ ինձ այրում է այն միտքը, վոր Մեջլումյանները սնվում են մեր մեջ... մեր այն աշխատակիցներէ հնացած սրտերում, վորոնց մեջ այսորվա ժողովի ընթացքում չկար պալքար, բողոք, ալ չհզոքութուն... բայց այս մոմենտին յես զգում եմ իմ մեջ, ձեր մեջ, մի ուրիշ, ավելի հզոր անխուսափելին... նա անթեղած ապրում է մեր սրտերում ու ընկում, չերբ ժամն է հասնում... նա հետևում է մեզ ամեն տեղ, թեկուզ լոթը սարի յետեր թագնովենք, նա մեզ կհասնի... այսուհետև ամեն ինչ նրա ողակի մեջն է...

* * *

... ԵՀեռացնել Մեջլումյանին... շարքերից...»
անցնում է Մաղաքյանի ականջներով,
ժողովը վերջանում է: Ամենքը մոտենում են

Մաղաքյանին, ձեռքը սեղմում, խրախուսում, թվում է, թե մի հսկա, չնաւն բանակ է բնում նրա առաջ, վարի գեմ վազ մի ուժ չի գիմանար:

«Յեւի ինչո՞ւ առաջ սյարգ չեղի տեսնում, վար այս բոլոր ընկերներն ինձ են վերաբերում...», անցավ Մաղաքյանի մաքսի, «չէ՞ վար նրանք թաղնված չելին, իմ առաջ ելին...»:

Ընդհանուր հոսանքի հետ Մաղաքյանը դուրս չեկավ փողոց: Ելեկարական լուսերն ուրախ փողջունում էլին: Թվում էր, թե ամեն ինչ փոխվել է, դարձել է մտերիմ, թվում էր, թե ամեն ինչ իրեն, Մաղաքյանի հետ է կապված, «բերն է վերաբերում»...

Անցավ փողոցի մյուս կողմը, վարպետի մենակ մեա է մաքրիչ հավաքի: Ներս մտավ սրճարանը, նրատեղ մի անկյունում, թեյ պահանջեց: Թայց միքանի բողբոջից հետո վեր կացավ, դուրս գնաց, թողնելով թեյը:

Միքանի քայլ անցնելով, հանկարծ յետևից լսեց իր անունը.

— Ընկեր Մաղաքյան...

Յետ նայեց: Որտեղ Շողիկն էր:

— Ընկեր Մաղաքյան, շնորհավորում եմ ձեր հաղթանակը, — ասաց նա մի առանձին քնքուշ ձայնով: — Յեւ պարմանում եմ ձեզ վրա, դուք բո սրովին փոխվել էր, էլ նման չեք առաջվա Մաղաքյանին...

— Այո, յես ինքս էլ պարմանում եմ, կարծես լես էլ չեյի ձանաչում ինքս ինձ...

— Շնորհավորում եմ, — կրկնեց որտեղը: ձեռքը մեկնելով:

— Շնորհակալ եմ:

Ու հանկարծակի լերկուսն եւ իրար ձեռք տված
զզացին մի անհարմարություն, կարծես հանցանք ե-
լին դորձել: Բաժանվեցին:

Մաղաքլանը քալլից առաջ, նորից ընկնելով իր
մտքերի հոսանքի մեջ:

Այդ քաղկիին մեկն եւ թափառում եր փողոցներում,
չեր ուզում տուն գնալ: Որիորդ Աշխենն եր, վորը
թղթախաղում ամեն ինչ տանուլ տվածի պես բռնկ-
վում եր, թուչն թափում Մաղաքլանի գլխին, հետո՝
ինքն իրեն մխիթարում: «Գուցե Մեջլումյանը նորից
բարձրանա... կամ գուցե մի ուրիշը...»:

Մաղաքլանը անցնում եր փողոցով հարբածի
նման: Հոչվոքի չեր նկատում: Նրան թվում եր, թե
ելի շարունակում ե իր ճառը յերկամբ, յերկամբ, հազա-
րավոր վտոված ամբոխի առաջ... ամենքը լարված լը-
սում են... «Ընկերներ... իմ ե ձեր մեջ, միլիոնավորնե-
րի մեջ, խոսում ե անխուսափելին... աչսուհետև ամեն
ինչ նրա ողակի մեջն ե. »:

ԹՄՓԼԻԿԻ ՍԱԲՈՏԱԺԸ

Թմփլիկի Դավթին բոլորը ճանաչում էին վոչ միան իր քաղաքում, այլ և նրանից դուրս: Թե ինչն էր ափելորդ անունը Թմփլիկ էր, այդ էլ ամենքի համար պարզ էր՝ Դավթիթը ճիշտ վոր Թմփլիկ էր, չաղլիկ ու փամփլիկ. և պիտի ասած՝ իսկի յեւ չէր նեղանում այդ անունից:

Թմփլիկին տեսնելու համար պիտի մտնելինք նրա «Մալիս» ճաշարանը, վոր գտնվում էր շուկայի կենտրոնում, ամենաբանուկ տեղը: Աչնտեղ, փափուկ քուֆթսներ ու տոլմաներ ուտելիս դուք կնկատելիք և ճաշարանատիրոջ փափուկ շարժումները:

Այս նքին մոտ ծանոթ և մոտ բարեկամ էր թըվում Դավթիթը. ամենքին ժպտում էր սիրալիր, և նրա լայն ժպտան առնելով՝ ով կարող էր չժպտալ փոխադարձաբար: Յեթե նույնիսկ ոտար մարդ էր գալիս, Թմփլիկն այնպես էր բարևում, կարծես վաղուց ճանաչելիս լիներ:

— Բարով, հազար բարի յես յեկել, ուր ես, չես յերևում, լավ ժամանակին ես հասիլ, հենց հարիսս յեմ հիփել, վոր մատներդ հետը կուտես:

Այսպես էր Թմփլիկը, միշտ ուրախ, միշտ ժրպտուն. և ամենքն էլ ընտելացել էին այն մտքի հետ, թե նրա դեմքին չեն սազում տխուրն ու մռայլը: Մինչև անգամ յեթե նրա գործերը վատ էին դնում,

«նխտիեքը» ջուր եյին կտրուժ, ելի նա իր շախը չեր կտրուժ, քեֆը սեղն ե: պահուժ:

Թեպետ ասելու բան չի, բայց պիտի հայտնեմ, վոր Թմփլիկը սիրուհի չեր պահուժ: Այս բանը գաղտնիք եր, բայց գավառական գաղտնիք, ալսինքն շատերը պիտելին, վոր վորբեայրի նազով Յեղսոն Թմփլիկի սիրուհին է, բայց, իհարկե, յերեսին չեյին ասուժ: Գիտեր նույնիսկ Թմփլիկի կինը. նա սկզբում աղմուկ հանեց, խոսվեց ու փախավ հորանց տուն, բայց մայրը կարողացավ համոզել և հաշտեցնել ամուսիններին:

— Ի՞նչ կա վոր, — ասուժ եր նա. — տղամարդ ա, միբիչ գես-դեն կընկնի, ելի տուն կգա. քո հացը չի պակասացնուժ, վոչ ել քու շորը. ամեն բան լեն ու բոլ կա. գնա, վորդիս, աշխարհ ա, եսպես ել կըլի, հնպես ել. ոմոթ ա, վոր մեր տանու բանը խալխը իմանա ..

Պետք է ասած, վոր նազով Յեղսոն ել իր փափուկ ճամպեն գտել եր. շատ զգուշ եր տանում գործը, ատիթ չտալով, վոր Թմփլիկի կինը իր անունը հիշի: Փողոցում ման գալիս կիսածածկ յերեսով եր լինում, յերկար թերթերունքները գետնին ուղղած. իսկ նրա քայլածքն ախպես եր, վոնց վոր գյուղի նորահարսինը՝ ժամը տանելիս: Տեսնողը անպատճառ կասեր, թե այս կինը ալնքան պարկեշտ է, վոր սեփական ամուսնուն ել չի թույլ տալ իրեն փաղաքշելու:

Թմփլիկն ել տարորինակ սիրական եր. ալեկի շուտ նա սիրող եր. մեկ-մեկ եր այցելում իր Յեղսոնին, գնում եր մոլթը գիշերներին, ճաշարանը փակելուց հետո: Կնոջն ել ասուժ եր, թե «ընկեր-տղերք

պատահեցին, մի քիչ քեֆ արինքք: Յեղատչի համար ամեն որ ուղարկում եր զաղթական կնոջ ձեռքով ամենալավ կերակուրներից, իսկ յերբ գործերը լավ էլին գնում, ընծաներ եր առնում նրա համար՝ ականջի սփեր, մատանիներ, ազարանջաններ:

Այսպես՝ Թմբիլիկը քեֆով ապրում եր. ընտանիքը իր յերեխաներով մի կողմից եր ծաղկում, մյուս կողմից՝ անուշ սիրուհին. ինչպես յերգումն է ասվում՝ «ես յանը պոպոք, են յանը պոպոք»: Թմբիլիկի դրպանը ուրախ զննչնդում եր, ճաշարանումն ել քեֆն ու սաղանդարն անպակաս եր: Այլ քեֆ չի արել «Մասիոս ճաշարանում, թող նա փոշմանի»:

**

Բայց գեար միշտ դաթմա չի բերիլ. յեկտլ պատերազմը, նրանից հետո յել կուտակցություններն իրար խառնվեցին, և մեր Թմբիլիկի բանը դժվարացավ: Չեր իմանում՝ վճը կուտակցության կողմը բռնի. ամենքի հետ ել համաձայնվում եր:

Նրա ճաշարանի ամեն անկյունում մի կուտակցություն եր բազմիլ. արի ու ամենքի հետ հաշտ ապրի. բոլորն ել աշխատում էլին իրենց կողմը քաշել Թմբիլիկին: Դաշնակցականների անկյունում իշխում եր Ժայռ կարոն. ամանից շատ Թմբիլիկը նրանից եր վախենում. ինքը անձամբ սպասավորում եր նրան ու միշտ կրկնում.

— Ես մեր պատվական աղոն ու հավասար կթողնամ, ուրիշների յետևից կընկնեմ... ինչ խոսք, մեր ազգի կուտակցությունը ամենախիստականն ա...

Իսկ մյուս կուտակցականների հետ հանաքներով եր անցկացնում քաղաքական հարցերը.

— Դե՛ս և աշխարհում, — առում էր նա, — ամենամեծ կուսակցությունը փորձի կուսակցությունն ա. դե՛ յես ել ինչպես ամենքիդ հայտնի լա՛, փորձի կուսակցությունն ուստարաշին եմ. ամենքին ել կերակրում եմ. ով ուզում ա, թող դա...

Այսպես սիրաբար շահելով յուր յեր գն՝ և միմիկիկը՝ բաց սիրաբար շահելու համար ապստեղիկ դուռը հետըզհետե ավելի լայն եր բաց անում: Դե՛ս բոլորը պեսֆական մարդիկ էյին, վճնց նրանց խաթրին զիպչեր: Դրում էր, գրում ապստեղները, համբիջը գցում, ու սիրաբար հետզհետե բարակում էր: «Նիսիեքը» նրա ջանն ուտում էյին միջատների նման. մտածում էր, մտածում, բաց առջն աննել չեր կարող. բանը բանից անց էր կացել:

Շատերը դիտեն, թե ինչ նեղն ընկալ թմիկիկը. մի զիշիր ել անքուն մնալով՝ այնքան մտածեց, վոր բավական նիհարեց: Առավոտը վեր կացավ, մաքերը հավաքեց ու առաց ինքն իրեն.

— Թմիկիկի, խելքի լեկ. քաղցր խոսքը լավ բան ա, բաց փողը նրանից քաղցր ա...

Ու այդ սրը Թմիկիկը մի թուղթ փակցրեց ճաշարանի պատին. թղթի վրա գրած էր իր ձեռքով, իր բարեից փակեցող տառերով.

Հրնգեհներ,
Խնքում եմ
Ել նիսյա չհաեբ,
Դիմանում չեմ,
Մեռնում եմ...

Սակայն ճաշարանի հաճախորդները կարդում

ելին ու փոխանակ լաց լինելու՝ ծիծաղում: Նույնիսկ հաճախորդներից մեկը չէր ամաչել, զրել էր Թմփլիկի հայտարարութեան սակը:

«Թե մեռնում ես՝
Բան չեմ ատում.
Միայն սրբազան
Պարսեղ լինի՝
Մի լավ ֆելելս
Առաջուց քառ»:

Ուղիղն ասած՝ Թմփլիկն էլ կարդալով այս տողերը՝ ծիծաղեց. բայց ներսում կարծես մի կատու շանդոտում էր ու ասում.

— Թմփլիկ, ժամանակը փոխվել ա. խալիմ մարդը շատացել, թե խելք ունես՝ ճարդ տես, թե չես նիսիեքի մեջ կխեղդվես»:

Ու մի որ էլ «Մասիս» ճաշարանը փակվեց:

* * *

Սկսվեց մի նոր կյանք. Թմփլիկը կարծես ընկավ սատանի քամու մեջ ու պտտվում էր, անվերջ պտտվում: Գրչեր ցերեկ մի մաքի վրա չեր՝ թե ապրուստի թոնջ հնար գտնի: Ինչեք ասես չարավ ու չփորձեց Թմփլիկը:

Սկզբում նա ամենից շատ զբաղվում էր վոտի վրա առուտուր անելով: Յեվ վարմանալին այն է, վոր այդ գործում նրան մեծ ոգնական դարձավ Յեղսոն, մեծ շնորհքներ ցուլց տալով առևարի մեջ: Թողել էր իր նազը, ամեն տեղ համարձակ չեղևում էր, տղամարդի նման ճակատճակատի վիճում, սակարկում՝ նույնիսկ

լինում էին դեպքեր, յերբ նա Թմփլիկից ավելի հը-
մուտ էր գործը բռնում:

— Յես դանակ եմ, զու նշտար,—ասում էր
Թմփլիկը Յեղսուին:

Դրանից հետո Թմփլիկը ընկերովի մտի խանութ
բաց արեց, հետո միացավ հացթուխի հետ, նրանից
անցավ լուղի, պանրի առևտրին, ապա սապոնի գործա-
բան բացեց, մի խոսքով՝ այնքան գործերի ձեռնար-
կեց, վոր ինքն ել չէր կարողանում հիշել:

Վերջը տեսնելով, վոր ընկերովի գործերում «հա-
րամութիուն» ե ընկնում՝ նա Յեղսուի հետ խորհուրդ
անելով՝ վճռեց մանրուկքի խանութ բաց անել: Յեղ-
սուն քաղաքից ապրանք էր բերում, իսկ ինքը առու-
տուր էր անում:

Անա այս գործի վրա յեր Թմփլիկը, յերբ «բայլ-
շիկին» յեկավ: Մեկը մյուսից ավելի սարսափելի լու-
րեր էին տարածվել, թե բայլշիկները կացիններով
զինված՝ բոլորին կոտորում են: Թմփլիկը այդ լուրե-
րի սարսափի տակ մի գիշեր հավաքեց իր մնացած
ապրանքը և ընտանիքի հետ փախավ գյուղը՝ իր սա-
նահոր մոտ: Այնտեղ հին ու մին շորեր հագավ, վոր
գյուղացիներից չչոկվի, ու թագուն առուտուր էր ա-
նում: Յեղսուն մնաց քաղաքում. ճիշտն ասած՝ նա վախ
չուներ: «Յեկողները տղամարդիկ են, մտածում էր
նա. իսկ տղամարդու աչքը փափկացնելը հեշտ ա-
խելիք կնիկը ենքան ֆանդեր ունի, վոր առյուծին ել
կընջացնի»:

Թմփլիկը մեկ-մեկ աչցելում էր Յեղսուին, ապ-
րանք էր վերցնում նրանից ու տանում գյուղ:

Յերեք ամսից հետո Թմփլիկը համոզվեց, վոր

բայլընկնները սովորական մարդիկ են, իսկ սովորական մարդկանցից թմբիլիկը չէր վախենում:

— Ախպիր, չես միշտ են մաքի յեմ, տուում էր նա, — վոր յեթև մարդ բերան ու ձեռք ունի՝ միշտ նրա հետ կարելի չա լուա դնալ. դաթի ենքան ծանոթներ ունեմ. գործս խարտը չին անիլ ..

Թմբիլիկն իր սիրելի քաղաքի կարծուը շատ էր քաշում, նա կուզեր նորից հաստատավել այնտեղ. Յեղստն էլ շատ էր վախազում, վոր նա գա քաղաք, վորովհետև վախենում էր, վոր թմբիլիկը . լսլորովին գլուզացի դառնա և մուսանա իր սիրունու գոյությունը: Բայց դրաթյունը դեռևս վստանգավոր էր համարում, վորովհետև մի անգամ իբրև «սպիկուլյանա» ընկել էր չեկա:

Յերկու տարի այսպես դիմանալուց հետո թմբիլիկը վերջապես վերադարձավ իր «պոյժառ» քաղաքը:

Յեկավ քաղաք, ի՞նչ տեսավ իր ճաշարանի շինքը նորոգած, մաքուր սպիտակով սվաղած ու ճակատին էլ ցուցանակի վրա կարդաց.

Կոոպերատիվ կուտարան:

Սա ի՞նչ բան է. ամեն բան լսել էր թմբիլիկը, նույնիսկ հավի կաթի մասին, բայց այսպես բան չէր տեսած: Նայից, ախ քաշից ու դնաց իր Յեղստի մաս:

— Բթիս մուխը զցում ա, Յեղստ, վոր տեսնում եմ ճաշարանս. բա յես անդործ մեմ, ուրիշները բանացնե՞ն...

— Արխեյին կաց. հիմի տոռուտուըը խաթա յա. ամենից լավը չադ պաշտոնն ա. ենպես գործ կճարես, վոր ճաշարանդ էլ կմոռանաս:

Բայց որերն անցնում էյին, փողերը ծախավում,

Թմփրիկի գործը չիք հաջողվում. չաղ պաշտոնները դեռ չկային: Մեփական գործ էլ չիք ուղում պակել, վախենալով ոս դեկոյւյանտիմ անունից: Մտանող դուրս էր գալի: ասնից ու չիք իմանում ինչ անի, ուր գնա, ու վերջը ելի միակ տեղը մնում էր իրեն լավ ծանոթ կոշիկակար Հեթումի արհեստանոցը: Գնում էր նրա մաս ու դարգերը պատում:

— Հեթում, ա՜նը չըլի, հենց խոսքեր են գալիս լիզվում էս անիբում բալլըիկի մասին. բա սա ուրենք մ. իմ ճաշարանը ձեռիցս խլեն, ուրիշի տան.

Հեթումը Թմփրիկին պրզուելու համար հակաճանում էր.

— Ինչի լե՞ս ստում ուրի՞նք. խալխի համար ա. կոմպերատիվ ճաշարան ա...

— Հեթում, դու լե՛լ փչացմը. կոմպերատիվ ճաշարանս վճրն ա. գլխին մի մարդ են նշանակել, հենց իմանաս սող որը ադրթք ա անում. արմանք բան ա, ախպեր. շինտ թիուն են շինում ինձինք են կանչում, հիվանդանում են՝ բժշկի չետեից են գրկում, բա ինչի՞ ճաշարանի կառավարիչ վարժապետ են նշանակում:

— Ի՞նչի չես գնում խնդրում, վար քեզ կասավարիչ կարգեն:

— Միամիտ մարդ էս, Հեթում. չես իմանում մեր մարդիկ նրանք մաս չեն թողի՞ր:

Բայց և այնպես Թմփրիկի խեղճումը նստեց. ինչի՞ չգնա խնդրի. կարելի չե բան և գուրս գալիս:

Ու սկսեց կոմպերատիվի շնքը մաշել: Բայց գնալ-դալուց կոշիկները մաշվում էին, իսկ գործը դեռ դուրս չիք գալիս:

Թմփրիկը մի և եր քաշում անցալը հիշելով. Եհ,

եւ են սրերը չիտ չեն դանւոյ Գաղազած, սիրտը կոտրած, կնճիւղները խորացած դալիս եր իր միակ տեղը՝ Հեթումի մտ, ու ելի սկսում եր խոսելը.

— Ախպեր, փիքը եմ անում, ինչքան եւ խելքիս դու եմ ասլիս՝ ես թարս քնները չեմ հասկանում: Թե վոր սատանեն խառներ աշխարհս, հենց հապես եւ կխառներ. եւ բայլեիկ ասածդ բա սատանի ջիւսս չի. ախպեր՝ ես հարուստին աղքատացնում ա, չե՞. աղքատին եւ չի թողում, վոր հարստանա... բա մի վոքի վրա ման գալ կըլլի. առանց հարստի խեր ու բարաքաթ կըլլի... դե արի ես քաները հասկացիր...

Եսպես խոսում եր Թմփլիկը, խոսում եր չերկար, մինչև վոր ինքը լավ հողնում եր ու հողնեցնում Հեթումին:

Վերջապես չերը նա դուրս եր գնում արհեստանոցից, Հեթումն ասում եր իր վոքը չեղորը.

— Ես քուռակը մաշեց աթոս. բա մի որ ասելու չեմ՝ մաշել ես՝ թազեն առ...

* * *

Այն որը, չերը Թմփլիկին նշանակեցին կոտպերատիվի ճաշարանի կառավարիչ, ճիշտ վոր մի ուրիշ որ եր: Թմփլիկը ուրախ առն վազեց, կնոջը գրկեց, չերեխաներին ուսերի վրա ման անեց, չերդեց, նուչնիսկ պարելու նշաններ արավ:

— Դե Մարթա, հիմի քե՞ք արա. կոմպերատիվի ճաշարանի կառավարիչ եմ. թամամ կճուճը թոլ ելավ՝ խուփը գտավ. մի որ եւ տեսար՝ սրտիս մուրազը կատարվեց, ճաշարանը ձեռս գցեցի ու ճակատին կպցրի իմ պայծառ անունը.

Ճաշարան Մասիս Դավիթ Պողոյանի:

— Դու չե՛լ դեռ ջուրը չհասած՝ վտաներդ հանում ես. մի կարգին նստի, տեսնե՛ք ի՞նչ ես արել. մի գլուխ հենց երեխի նման թռչկոտում ես. ելի խմեցի՞ր. աչքս լիս. էն ա, ինչ վոր աշխատես՝ խմիչկի կտաս, ել չերեխաներիդ ի՞նչ կմնա:

— Յես քեզ ասում եմ՝ քեֆդ քյոք պահի. չես վոր կամ՝ Թմփլիկ Դավիթն էմ. բանը խելքով եմ բռնում.

— Դու վոր մի բան բռնում ես, սաղ աշխարհը չավ ես անում:

— Դու չե՛լ հենց իմանաս՝ Թմփլիկ Դավիթի կնիկը չլինես. մի ուրախացիր Ե...

Այս ասելով Թմփլիկը դրկեց կնոջը և բարձրացնելով ձեռքերի վրա՝ սկսեց պտտցնել սենյակում: Մարթան ճշում էր, իսկ յերեխաները ծիծաղում էլին:

— Դե վոր ուրախացար, ել ձեռը չեմ տար:

Ու վաչը դրեց կնոջը:

— Հիմի իմացա՞ր, վոր մեջը հաճիվ կա... «Ճաշարան Մասիս» կա՞...

— Հա, գիտամ քո հաշիվը, միքիչ կհավաքես, հետո քամուն կտաս:

Կինը ուրախ էր, վոր Թմփլիկը գործ և գտել, բայց դայրանում էր նրա խմելու պատճառով:

Յերկար ժամանակ Թմփլիկը անցուղարձ ևր անում սենյակում, բայթի չերգում, վերջապես քնեց. յերկար ու խորը քնով՝ մինչև մյուս առավոտը:

Հետևյալ որը վաղ վեր թռավ, հազավ իր ազիզ սրվա չերքեղի չուխան, յերկար ճիտկերով կոշիկները ու գնաց ճաշարան: Ներս մտնելուն պես Թմփլիկը մուշտարու աչքով ամեն ինչ դիտեց: Սպասավոր Յերեմին ուղար-

կեց, գաղթական կնոջը կանչել տվեց ու պատվիրեց հաստակը լվանալ, խոկ խնքը խոհարար Հազոյի հետ գնաց պրավիզիա ասնելու: Իր փորձված ձևերով ամեն ինչ ընտրեց ու վերադարձավ ճաշարան: Պատվիրեց ամենալավ կերակուրները, վարանց մեջ իշխողը պատվական քուֆիթան եր:

Գաղթական կինն արզեն վերջացնում եր հաստակ լվանալը: Այժմ Թմիլիկը կանչեց Յերեմին ու կարգադրեց մաքրել սեղաններն ու աթոռները. նույն իսկ ուշադրութեան դարձրեց պատերի վրա, աչտակ բավական դրադրութեան կար, յերևում եր՝ հասարակական կարծիքը զժգո՛հ եր ճաշարանից:

Մաքրելը վերջացնելուց հետո Թմիլիկը կանչեց նորից Յերեմին:

— Ես գոգնոցդ հոտը լվանալ կտաս, խոտակ վոր ըլիս՝ մուշտարի շատ կգա, մեկ ել մի բան պիտի ասեմ, ճաշոգնների հետ քաղցր վարվիր, ինչ վոր ստում են՝ լավ միտո՞ղ պահիր, վոր աչքները քաղցր ըլի ու միշտ գան մեզ մտա: Մա ես խրատ չիմանաս, չես փորձված մարդ եմ, կնդուր եմ ասում:

Յերեմը՝ մտա քսանուհինոց տարեկան բարձրահասակ մի աղա, լսում եր «խրատները» աչքերն ուղղած իր մեծ քթին. նրան այնպես եր թվում, կարծես ասեն խոսքի հետ մի լու յեր մտնում վզից ու թռչնալուսում մեջքի վրա:

Ամեն ինչ կարգի բերելուց հետո Թմիլիկը դիրք գրավեց մեծ պահարանի առաջ, սլալան շշերի տակ: Դեմքը դարձրեց մեղրածուր, իր ժպիտը յերկուստակելով, այնպիսի արտահայտութեան ունեւր, կարծես ասում եր ամեն ներս յեկողին.

— Համեցիք, անուշ արեք:

Յեթե հաճախորդը մի արտակարգ բան էր պահանջում, թմբկիկը ինքն իր ձեռքով հասցնում էր, ողնուխրան գալով Յերեմին: Ի՞նչ յեթե պատվիրվածը չէր լինում, մի բաղցր խոսքով յուր լեր տանում:

— Եղուց անպատճառ կլինի:

Ճաշողների հետ խոսելիս հաճախ լսվում էր թմբկիկի ճհաջանը», ու ալնպես քաղցր, վոր ալը «հաջանը» ուղղակի ջանի մեջ էր մտնում:

Այսպիսի բաներից հետո ի՞նչ դարձանք է, վոր լեր էք որից հետո ճաշարանի անուշը վեր լելալ:

— Նանը չմեռնի թմբկիկի. ձեռաց ծաղկացրեց ճաշարանը, — ասում էր միլիցիապետն ողնական Մարիբեկը. — ան ինչ է նշանակում սպեցր:

Նույնիսկ մի հրաշք կատարվեց. գործկոմի քարտուղար կիրակոսյանը, վորի գեմբը տարեհը մի անգամ հաղիվ էր բացվում, այժմ ճաշելիս սկսել էր ժպտալ:

* * *

Ճաշարանը ուրախ աղմկում էր, չխչխկում, սիրաբար բաց ան ամ: Որ բըլի վրա հաճախորդների թիվն ափելանում էր, զբա հետ էլ դրամարկդը լցվում էր վողով: Ի՞նչ թաղանեմ. թմբկիկին վողորոդը ալդ դրամարկդն էր, վորովհետև այդտեղից թմբկիկին իրեն համար մասն էր վերցնում: Ի՞նչ կա վոր, մտածում էր թմբկիկը, կաղսնի գործը նրա համար ա, վոր միջի մարդը ողալի. մեծ ինչք կզակասի, վոր մի լեզտվեմ, մասնավոր մարդու հո չի, վոր նեղանա:

Շատ հաջող կլին իրար ընկել ադործեցը», մուշ-

տարին նորից սովորում եր թմփլիկին, փողն ել կամաց-կամաց հավաքվում եր. այս բոլորը հենց հարկավոր եր թմփլիկին «Մասիս» ճաշարանի համար: Այժմ արդեն պարզ եր, վոր «Մասիսը» պետք է լինի: Նա շուտ-շուտ եր մտաբերում իր վաղեմի ճաշարանի մասին, և քանի վոր հենց «Մասիսի» շենքի մեջ եր, շարունակ յերևակայում եր, թե իր սեփականն է, ամեն ինչ իր ձեռքին, իր հրամանին և նայում... Նույնիսկ յերևակայում եր իր առաջվա ճաշարանը յերեկոյան ժամերին, պայծառ լուսավորված, խորովածի հոտը վեր չիլած... սաղանդարի նվազ, չերգեր... քեֆը չազ հյուրեր...

Դրանից ել լավ ի՞նչ կլիներ. հացն ինքն իրեն գալիս եր, բերանն ընկնում: Թմփլիկին մնում եր միայն, վոր համբերութուն ունենա և սպասի, մինչև վոր, ինչպես ինքն եր ասում՝ «տանձը հասնի ու վեր ընկնի»: Թմփլիկի ծրագրերը շատ խելոք եր. ճաշարանը շատ լավ առաջ է գնում, հաճախորդները շատանում են, կերակուրները լավանում. ինքը թմփլիկը լավ աշխատում է: Ի՞նչ կարող են ասել սրա դեմ, բացի շնորհակալութունից:

Իսկ դրա տակը ի՞նչ է կատարվում: Եղ ել ում ի՞նչ գործն ա: Թմփլիկի ձեռքին են հաշիմներն ել, փողերն ել. ենքան կվերցնի եղ փողերից, վոր ճաշարանը լավ մնասով. մի որ, չերկու որ, դե հո միշտ մնասով չէ՞ն պահիլ. մի որ ել կզան կասեն՝ «Ընկեր Դավիթ, ոգուտն ել քեղ, մնասն ել. վերցրու ես ճաշարանը, վոնց վոր ուզում ես՝ կառավարիր»: Այդպես՝ խնձորը դրսից շատ լավը կլինի, իսկ ներսից վորդը կուտի, մինչև վոր մի որ վեր կընկնի...

Այո, Թմփլիկի պաշտոնում մեծ հաճիլ կար. և շփար թե կոտպերատիվի վարչությունը գլխի ընկնեք. վարժապետ մարդիկ թնչպես կարող են հասկանալ՝ Թմփլիկի մեջն ինչ կա. չե՞ վոր նրանք ամեն բանի հավատում են...

— Հա, տեր առաված, հա... — բացականշում եր նա վոյկորված. — դու արժանացնես են որին...

Այնքան լավ եր զգում իրեն, վոր մտածում եր քեֆ սարքել մի կիրակի որ, միքիչ հին որերը միտը բերել. բաց մի թարս բան ամեն ինչ խանդարեցր

Ինչպես չերևում ե՛ վարչության անդամ Մերոբյանը, վորը պաշտոնի չեր ընդունել Թմփլիկին, ուրիշ կերպ եր մտածում: Արդեն չերկու շաբաթից հետո նա հարցրեց Թմփլիկին.

— Զարմանալի բան ե. ասում են՝ ճաշողների թիվը ավելացել ե, շատ անգամ տեղ չի լինում յեկողների համար. իսկ ճաշարանը ֆնաս ե անում. սա թնչ բան ե, — ասում եր նա ակնոցներն ուղղելով և իր չաղիկի բարյացակամ դեմքը շեշտակի ուղղելով Թմփլիկի աչքերին՝ կարծես ցանկանալով թափանցել նրա դադտնիքը:

— Արխալին կացեք, — ասում եր Թմփլիկը ժպտալով. — թաղա գործը միշտ եղպես ա լինում. միքիչ համբերեք, սգուտն ել կգա...

— Տեսնենք, — ասաց Մերոբյանը խորհրդավոր տոնով:

Փողոց դուրս գալով՝ Թմփլիկը դեմքը խոժոռեց. «Զլինե՛ թե իսալին մարդիկ մասնում են. չլինե՛ թե Մերոբյանը գլխի չա ընկնում... Ե՛, թնչ կա վոր. — անգատացրե՛ց նա իրեն. — կազյոննի գործ ա. ձեռումը մի բան կլնեմ, ամեն բան կգրստվի...»:

Բայց միքանի արից հետո մի ուրիշ թարս բան յիկալ թմփլիկի գլխին. Մի առալոտ՝ հենց նոր եր ներս մտել ճաշարան՝ նրան ներկայացցավ մի յերկուսորդ՝ մոտ քսան յերեք տարեկան, փոքրիկ գեմքով, կառույցի նման քթով:

— Ինձ ուզարկել և ընկեր Սերոբյանը, — ասաց նա. — յես պետք և ձեր հաշիվները պահեմ:

— Ձե, ետեղ եզպես հաշիվներ չկան, — շտապով պատասխանեց թմփլիկը. — կարելի էա ձեզ ուզարկել ևն խանութ, ևնտեղ հարցրեք:

— Դուչ, յես պետք և ձեր ճաշերի չեկերը բաժանեմ և մնացած հաշիվներն ել պահեմ...

Թմփլիկը լսեց: Կարծես մի մեծ փայտով գլխին խփեցին. իր նստքած առնը քանդեցին. «Ել ի՞նչ խեբ, ի՞նչ ճՄասխա», ևն ա, պետք ա եղի նման ցցվեմ ետեղ ուրիշների ողոր համար... թե՛հ, խային մարդու առնը քանդվի, վոնց վոր իմ առնն ուզում ա քանդի... ավելի լավ չի գլուխս առնեմ՝ մի տեղի վրա գնամ...

* *

Յերեք որ եր, թմփլիկը ուշքը կարցրած, չեր իմանում ինչ անի. ձեռքը վոչ մի գործի չեր կաշում. դիտեր, վոր ինչ-վոր մեծ հարց ունի վճռելու, բայց թե վճնց պիտի աներ, չդիտեր: Միբար հովացնելու համար շուտ-շուտ կոնյակ եր խմում, բայց չեր հանդրատանում. կոնյակից ավելի ուժեղ եր ազդում նոր ծառայողի ներկայությանը, վորը կարծես շարունակ հրացանը բռնած նշան եր դնում թմփլիկի վրա:

Յերեք թմփլիկը այսպես չեր շարացել. և յերեք այսպես անողնական չեր յեղել:

Աղղրու՛մ նա՛ մտածողից դնալ Սերոբյանի մոտ,
 մի լավ ճշակացնել՞ը նրան, վոր դուր ծախսեց են ա-
 նում։ նոր մարդ բերելով, վոր ինքը եղ ճկնից լավ
 կզանի հաշիվները. (ս'ի մարդու նման էլա ըլեր,
 ջհաննամը՞). կխոսեր եզպես, թե կհամոզեր՝ լավ, թե
 չէ ու՛ կհրամարվեր։

Բայց չգնաց Սերոբյանի մոտ. պլում էր վոր
 Սերոբյանը չի համաձայնովիլ, ինքն էլ չի հրամարվիլը
 Միքանի ուրից հետո վորքը ինչ հանգարավելով՝ նա
 երշեց իր հին փիլիսոփայութիւնը։

— Արջիվերջս ես նոր տղին էլ աշամարիլի յա,
 թե չե, — ասաց ինքն իրեն. — ձեռք ու բերան ունի՞, թե
 չե. ինքն էլ ջանել ա՛ն ավելի շուտ կարելի յա շուտ
 տալ. արի վորձե՛մ սքա հետ բարեկամանամ, վերջն
 էլ ընկերանամ... են ժամանակ առ ջիլ ինձ հետ թե
 կտա։

Բայց շատ թարս մարդ դուրս չեկալ, ինչ էլ ա-
 սաջարկում էր վորձեղու համար՝ ծխախոտ, կոնյակ,
 միրգ՝ միշտ մի չոր պատասխան էր ստանում.

— Ծնորհակալ եմ։

Ատում էր ու շարունակում գրելը. Թմբիլիկին ա-
 մենից շատ գրգռում էր այդ գրելը. մի գիտի, թե ինչ
 խարս բաներ է գրում. շատ էր հետաքրքրվում, վոր
 իմանա. բայց դուրիսը չէր վերցնում, վոր հաբցնի.

«Մի-մի քիի մազ չի պակում. ափսոս չէր ա-
 սաջվա ժամանակը. յիրք ինքս բուժեաւ եյի պահում
 յիբկաթուղու կայարանում, իրանք էյին հետք բարե-
 կամանում, ճամուկքը ցուլց տալիս»։

Մտածում էր՝ դուշե կարելի չե Սերոբյանի հետ
 զբարեկամանալը։ Բայց մի էր վրա կվերցնի միջի

մարդ լինելը, նրա հետ խոսելը. իսկ յեթե հանկարծ նա յեւ եսպես թաքս մարդ դուրս դա...

Մի շաբաթ այսպէս տատանվելուց ու տանապակի-վելուց հետո թմբկիկը մի յերեկո վերադարձավ տուն լայ խմած, կնկանը զարթացրեց ու նստեց կողքին:

— Մարթա, արխային կայ. յես ելի առաջվա Դավիթն եմ դուշմանի սրտով չեմ ըլիլ... հը՛մ, գլխին կալսրոյ են նշանակել հա՛... հենց իմանում են յես ել խոտ եմ արածում... տեսնենք թի ա վերջը փոշմանում. հը՛մ, ինձ խեր չեն տալիս, տեսնենք իրանք վճոց են խերվում... Թե յես Դավիթն եմ՝ իմ բանը լավ գիտեմ...

*
* *

Անցավ մի ամիս:

Նույնիսկ ճանճերը նկատում ելին, վոր թմբկիկի ծրագիրը փոխվել է՝ համարձակ նստում ելին մեծ խմբերով սեղանների վրա, ճաշողների դեմքին: Ել նրանց վրա ուշադրություն դարձնող չկար. թմբկիկը ալլես չեր հալածում իր սարսափելի ձիու ռազից շինած քշանով:

Թմբկիկը դալիս եր, կանգնում իր սովորական տեղը, նույնիսկ ժպտում եր, բայց այդ ժպտը առաջվա պես «համեցեք» չեր անում: Նա այժմ կարծես ասում եր միայն.

— Դուք եղպես, յես ել հսպես... դուք ինձ խեր չեք տալիս, յես ել ձեզ խեր չեմ տալ:

Նա ել չիր հագնում իր տոնական չիքքիկի շուխան, ալլ մի հին պիջակ, տակը սև բլուզ. «Շատ հարկավոր ա, ասում էր նա. սրանց ճաշարանին եսքանն ել հերիք ա»...

Ուշագրությունն չեւր դարձնում և կերակուրների վրա: Մի անգամ ասաց խոհարար Հագոյին.

— Ել ինձ մի հարցնիլ. վոնց վոր գիտես՝ ընենց արա. մեկ աս՝ լավ կերակուրների համար վոչ քեզ, վոչ ինձ մեղալ չեն տար:

Հագոն լավ հասկացավ այդ խոսքերի իմաստը և ձեռքը թուլացրեց: Մկավեց անհամ կերակուրների շարքը, ինչպես վոր առաջ եր, նախքան Թմփլիկի դալը:

Թմփլիկը պրավիդի ուղարկում եր Հագոյին. նկատում եր, վոր նա միքիչ գողանում ե, բայց չտեսնելու չեւր տալիս:

— Եհ, ջհաննամը, կազյոննի ապրանք ա, — ասում եր Թմփլիկը, — թող սա չիլ միքիչ չեղոտվի. տանող-տանողին, փոշմանելը՝ չանողին...

Սպասավոր Յեփրեմն ել իր կողմից լրացրեց պատկերը. ելի նրա վրա առաջվա կեղտոտ գոգնոցն եր ու անխնամ հագած շորը, ելի խառնում եր պատվերները, ուշացնում եր և գրգռում ճաշողներին:

Որ-որի վրա հաճախորդների թիվը պակասում եր. ճաշարանը խուճանում եր և մոտենում այն դրության, վոր կար Թմփլիկից առաջ:

Ճաշարանի անկման հետ գլուխ եր բարձրացնում հասարակական կարծիք. նորից սկսել էին դրոտել ճաշարանի պատերի վրա: «Մլաք» անունով մեկը գրել եր.

— Սա հաճարա՞ն ե, քե՞ հանհաբուծութան:

Մի ուրիշը՝ «Մոծակ» ստորագրությամբ կպել եր Թմփլիկին:

Չուրք կրակին՝
 Հուլիսը դեկտեմբերին՝
 Ավելի կապեն,
 Քան թմկիկի Գավիթը
 Կոտպերասիվին...

Թմկիկին անտարբեր էր դեպի այդ գրութչուն-
 ները. նրա ծրագիրն այժմ գլխավորն փոխվել էր: Սրան
 խորքում Թմկիկին ուրախանում էր, վրը ճաշարանն
 ընկնում է. իսկ լեռնաանց դանդաղավորներին ասում
 էր, թե՛. «Ինչ ունի, շատ էլ աշխատում է, վրը չեն
 թողնում... Մեղավորը վարչութչան անդամներն են.
 խանդարում են, չեն թույլ տալիս՝ մի շտաբով բան
 սարքել. բա ինքը Թմկիկիը չի հասկանում. չե՛ վրը
 առաջին անգամ եղպես էր»...

Ասում էր, բայց միջումը ուրախ էր «հենց լամի
 էլ էր ա, ավելի շուտ կըլտրվի...»:

Ի՛նչ էր նրա նոր ծրագիրը:

Կոտպերասիվ ճաշարանը. մեծավերվ՝ գրկվելով
 հաճախորդներին՝ մի սր էլ վեր կընկնի. հետո կկան-
 չեն Թմկիկիին ու կասեն:

— Ախպեր, վերցրու ճաշարանը քեզ ըլի, էլ մենք
 չենք ուզում. ի՛նչ ուզում են՝ արա...

Իսկ ինքը միջին չի ու. շում անհույս հետո
 կհամաձայնվի: Ի՛նչ են ժամանակ տես թե վճնց է պայ-
 ծառվում էր «Մասխոր»...

Ահա այսպիսի մտքեր էին թափառում գրկեր-
 ցիբեկ Թմկիկիի գլխում: Երբուհակ մտածում էր, թե
 յե՛քը վերջապես կգա են որը, յերազում էր նրա մա-
 սին, նույնիսկ շատ անգամ աղոթում:

մաքումը հետը խոսում: Համբերութիւն չուներ մինչև լիբեկս սպասելու: Թե հն սր լիներ, ցերեկով կգնար: Վերջապես որը մթնեց, Թմփլիկը դեռ մինչև հաշարանը փակելը մի դադիթական աղա կանչեց, հանձնեց նրան մի մեծ զամբուղ, մեջը լիքը կոնյակով, գինով ու ամենաընտիր պրավիզիայով՝ ամենալավ միս, պանիր, խավչար, կանաչեղեն և այլն:

Ամեն որ նա ուղարկում էր Յեղսոյին կերակուրներից, իսկ այսօր նա մի առանձին քեֆ էր ուզում քաշել իր սրտի հատորի հետ:

Ինքն էլ չկարողացավ սպասել մինչև վերջը, բանալիները հանձնեց Յերեմին ու շապից դեպի Յեղսոյի կոկիլի սենյակը՝ քաղաքի յետ ընկած թաղում:

Թեթև, զգուշ թխկոցից հետո Յեղսոն իսկույն դուռը բաց արավ:

Ներս մտնելուն պես Թմփլիկն էլ չթողեց, վոր Յեղսոն խոսի. գրկեց ու յերկար համբուրում էր, կրկնելով՝

— Շատ եմ կարոտել:

— Ո՞ւր ես եսքան ժամանակ:

— Ի՞նչ ասեմ, յերկար նազլ ա. ուզում էյին ինձ նեղը գցին, համա յես նրանց ասած՝ մարդը չեմ. ինձ Թմփլիկ Դավիթ կասին...

Պատմում էր ամեն ինչ. իսկ Յեղսոն ընթրիքի պատրաստութիւն էր տեսնում: Մանրաղնին դիտում էր զամբուղը, ամեն ինչ հանում, խնամքով դարսում: Դեմքը ժպտում էր, գլխովիչ աչքերը կարծես գուրգուրում, հրավիրում էյին Թմփլիկին:

Ի՞նչ համեղ ե ամեն ինչ, ի՞նչ անուշ իր Յեղսոն...

Յերկու շաբաթից հետո Թմիլիլին արձակեցին
երաշխազորութեամբ Գործը հանձնել էլին զատարա-
նին։ Ուղղակի մի առակ էր բարբի բերանում. վճնց
թե Թմիլիլը դատաստան ընկալ, են էլ եղպես գործի
համար։

Թմիլիլը դուրս էր գալիս տանից, մտամոլոր,
տատամվելով գնում շուկան, միքիչ դեռ-դեն նայում
կարմրած, անքուն աչքերով ու հետո անգիտակցա-
բար քայլերը նրան տանում էջին դեպի կոշկակար
Հեթումի արհեստանոցը։ Ներս էր մտնում ու պինդ
նստում, դարպիքը քայ անում։

— Բա, Հեթում, յես դատաստանի մարդ եմ. ես
քան տարի ապրել եմ. իմ անունը վճնց վոր վոսիլի՛
ժանգի չի դիպել. իսկ հիմի կանչել են քննիչի մտ.
հարցումորձ են անում ի՞նչ շառ տես չեն գցում
վրես... Ախպեր, ե՛հ, մարդ էլինք, սխարլեցի՛նք, ա-
բանք իմեցինք. ի՞նչ կա վոր. բա ենքան պատիվ
չունեն, վոր ինձպես մարդուն երեսին ասում են, թե
դու կոնցակ ես տարել, թե ճաշարանից կերակուր ես
տուն դրկե՛լ ու եսպես մանր բաներ...

Եզ էլ հլա վոչինչ. դու տես ի՞նչ. բաներ են
հնարել. քննիչն ասում ա, դու սապոկդառ (սաբոտաժ)
ես արել. յես էլ հենց իմացա տու՛մ ա՛ սապոկներ ես
գողացել. ասում եմ՝ աստված, չիրի՛նք, բահնց բան
չկա... չե, ասում ա, սապոկդառ նշանակում ա, թե
դու մաքումդ գրել ես. վլաս տալ ճաշարանին, վոր
հետո ձեռդ դրես, տիրանաս։ Մնացել եմ շվարած, թե
ես ի՞նչ խաթա յեր, վոր. գլխիս ընկալ. բա եսպես դա-

տաստան կըլի. հա՛յ ժամանակ, ի՞նչ տեսմ քեզ
 հա՛... Լա՛վ, մի հարցնող ըլի՛ եղ մզ մեջս մտալ ու
 Սողոմոն իմաստունի պես քննեց ու իմացալ, թե յիս
 եղ թալուր բաներ եմ անում... Մի տեսնաս ի՞նչ վը-
 կալություններ են բերել, ի՞նչ շատեր. սաղ ծառայու-
 ները դեմս են յեկել. բա սա որե՛նք ան. բա էս խաչ-
 տասակությունը յիս տանելու չեմ... Հի, Հիթում, վոնց
 մոր տեսնում եմ՝ սա ապրելու ժամանակ չի... աշ-
 խարհիս վերջն ա յեկել...

Սասում, չերկար խոսում եր թմբիլիկը, սիրող
 հովացնում; և յերբ վերջապես դուրս եր գնում ար-
 հեստանացից՝ Հեթումն ասում եր իր փոքր յեղբորը.

— Ես քուտակը աթոսս մաշեց. բա մի սր ասե-
 լու չեմ՝ մաշել եմ թաղեն առ ..

ՈՒՂԵԿԻՑԸ

Յեռաձի կառքը զուբեկան զնգզնգոցով իջնում
եր խճուղիով: Ջիերը չափ ընկած թռչում էլին, հաղ-
թական արամադրութուն ներշնչելով կառապանին:

Կառքի մեջ նստած էլին կարմիր գլխաշորով մի
որ՝ որդ է մի չերիտասարդ, ամառաչին գորշ գուլնի
տուժուրկաչով: Որիորդը նստած եր զուսպ, գեմքի
ուղղութունը չփոխելով, իսկ չերիտասարդը շարու-
նակ ժպտալով աջ ու ձախ եր նայում չերկար, սե մա-
ղերը թափահարելով:

Ամառաչին առավոտ եր. արևը խաղում եր իրար
հաջորդող տեսարանների հետ. մեկ անտառն եր փայ-
լում նոր ցրցամ աված խուճուճիկ մորթու նման, մեկ
արոտաներն էլին բացվում իբենց ծաղիկներով ու կա-
նաչ արաերը՝ վեր ձգտող ցողուններով:

Յերբեմն կառքն ընկնում եր գետափի սովերը,
մանում եր ջրի կաշտառ վշշոցի մթնուլորտը, ապա նո-
րից զուրս գալիս, բարձրանում ծիծաղկոտ արևի տակ:

Յերկար լությունից հետո չերիտասարդը գիմեց
որիորդին.

— Ներեցեք, որիորդ, վոր ձեր լությունը
խանգարում եմ... չգիտեմ, դուք ինչ եք մտածում,
բայց յես ուղղակի տարվել եմ այս չքնաղ բնությամբ.
մոռացել եմ նուլնիսկ ճամպորդությանս նպատակը.
Չնայած չերկրորդ անգամն ե, ինչ անցնում եմ այս

ճամպով, բայց թվում է, թե մի նոր աշխարհ է բացվում իմ առաջ:

Որիորդը կ'ստով չափ չեբեսը դարձրեց դեպի չեբիտասարգը:

— Դուք, ինչպես չեբեում է, վոգևորվել եք, — ասաց նա հեղնող տանով:

— Վոգևորվել... կարող եմ ասել, վոր իմ տրամագրությունը ավելի խորն է, քան վոգևորությունը:

— Յե՛վ այդ բոլորը բնության ազդեցության տակ, — նորից հեզնեց որիորդը:

— Նախ և առաջ, որիորդ, պիտի իմանաք, վոր լես նկարիչ եմ...

— Հիմա հասկանալի չե ձեր վոգևորության պատճառը:

— Թույլ ավեք, որիորդ, անկեղծ լինել... Ձեր դեմքը առաջին անգամն եմ տեսնում, բայց կարծես նա ինձ վաղուց ծանոթ է... չերբ լես տասնհույս տարեկան պատանի ելի, ճիշտ ձեր նման մի որիորդ կար, վորին «արևոտ աղջիկ» ելին անվանում. այժմ կարծես նորից տեսիլքի նման նա չեբեում է աչքիս...

— Ուղում եք ասել, թե յես ել նրա նման արեվից աչքված եմ, սևուկ ու տղճի... փորձելու նպատակով հարցրեց որիորդը:

— Վոչ, ընդհակառակը... նրա դեմքին մի ասանձին հուրհրաաող գույն կար, վոր ասնպես դժվարին և դալիս նկարիչներին. նրա սև աչքերի մեջ թաղնված կալծեր կալին...

Հաճույքի մի ալիք անցավ որիորդի մեջ, բայց նա թաղցրեց իր ուրախությունը:

— Դուք հաճոցախոսությամբ եք զբաղվում. մի-

Թե զեմքի նմանութիւնը բավական է, վոր յերկուսը
իրար նման լինեն:

— Իսկ իմ անկեղծութիւնը շնորհակցիք և
ինձ հանդիսանալուս պարձրէք... Բայց չգործմանս, յես
ազնիւն կանոն. ինձ թվում է՝ ձեր զեմքը յերկար
փնտակ էմ և վերջապէս դակ... թվում է, թե մի ան-
հայտ ձեռք բերել է և գիտմամբ նստացրել ձեզ իմ
կողմին, այս հրաշալի բնութիւն մեջ...

Անսպասելի, գուրեհան խոսքերից սրխորդ կոր-
մբից նրա արեանս զեմքը կործես վազում եր:

— Բայց դուք նոր ստում ելիք, թե վողկորված
և ք բնութիւն տեսարաններով, իսկ աշմ ուրիշ բան
և գուրս գալիս...

— Այս... Բայց իմ վողկորութիւն գլխավոր ազ-
բուրը վազուց փնտում մի զեմք է... Նա չե, վոր մի
առանձին իմաստ է տալիս այս շքեղ բնութիւնը...

— Ինձ թվում է՝ ձեր վողկորութիւն ազբուրը
պիտի լինի վոչ թե մի անհատ, այլ աչն մեծ ազգայան,
վորին ձգտում է աշխատավոր մարդկութիւնը:

— Մի մտանոսք, սրխորդ, վոր չես նկարիչ էմ,
ինձ համար ազգայան նոր զեմքերի մեջ է. և գրանց
թվումն է ձեր զեմքը...

— Ինչի՞ցն է յերեւում, վոր չես այդ նոր զեմ-
քերիցն էմ. դժվարանում էմ ձեր սասմներին լուրջ
վերաբերվել:

Նկարիչը կարծես սթափվեց:

— Յեկեր, սրխորդ, այս զեղիցիկ բնութիւն մեջ
թողնէք բոլոր վեճերը. չեկեք խոսք տանք իրար
միշտ միասին լինելու... յես ձեզ կնկարեմ հողար ու
մի ձեով ու յերբեք չեմ հողեմու...

Ռեխորդը չհասկացած ձեացավ:

— Ի՞նչ եք ուզում ասել:

— Յես ուզում եմ պարզ ձեռով ացն, ինչ վոր ուրիշները կասելին յերկար պտույտներով... յեկեք միայնենք մեր կշանքերը:

Ռեխորդը խնդալով աչքերը չսեց:

— Ի՞նչ... դուք ինձ առաջարկութուն եք անում... այստեղ, ճանապարհին... առաջին պատահած սրխարդին...

— Ի՞նչ կա դարմանալու. յերևակաչեցեք, վոր յերկար ժամանակ յերազում եք մեկի մասին և հանկարծ դոնում նրան. միթե չպիտի արտահայտեք ձեր սերը:

— Առանց ճանաչելու, մի ժամվա ընթացքում...

— Ի՞նչ կարիք կա ճանաչելու, քանի վոր ձեր դեմքը կարծես հենց ինձ համար է ստեղծված. բացի դրանից մասամբ ճանաչում եմ ձեզ. դիտեմ, վոր դուք մեծ հոչակ ունեք այս շքջանում. դուք սրխորդ չբանիկը չէք...

— Վերանդից գիտեք:

— Յես գիտեմ դրանից ել ավել. անցյալ տարի ձեզ ուզում ելին տեղափոխել կենտրոն, բայց դուք հրաժարվեցիք .. միայն ցավում եմ, վոր ձեր մասին լսել, բաց ձեր դեմքը չեմ տեսել:

— Ո՞վ է տվել ձեզ այդ բավական սխալ տեղեկութունները:

— Պատմել են սարերը, ձորերը, մասամբ ել մարդիկ...

Ռեխորդի դեմքին կարմրութուն չեկավ. նա լենթադրում եր, թե նկարիչը գիտե իր մասին ուրիշ իրեն համար անախորժ մանրամասներ:

— Տեսնում եք, որիորդ, յես ձեզ ճանաչում եմ. մնում ե, վոր դուք ել ինձ ճանաչեք. ձեր կողքին նըստած ե ընկեր թեյանը, չերեսունյերկու տարեկան, բայց, ինչպես վիպասաններն են ասում, դեռ տակավին չերիտասարդ, անկուսակցական ե, բայց բարեկամ կուսակցութեան: Պաշտոնով կոոպերատիվների հրահանգիչ ե, և պաշտոնից դուրս՝ թափառական նկարիչ: Կարգի յե բերում կոոպերատիվները և անկարգ դարձընում իր կյանքը: Կաշիատի կնոջ հավատարիմ լինել չերեսունհինգ տարի, յեթե վորևե արգելք չխանդարի...

— Հմ... հմ... հմ...—հանկարծ բարձր ծիծաղեց որիորդը.—Ի՞նչ հիմնավոր հարսնախոսութեանն ե, եքսպրոմտով առաջարկութեանից հետո...

Կառապանը ակամայից յետ նայեց ժպտալով:

— Այս բոլորից հետո դարձյալ համարում եք եքսպրոմտ:

— Դուք չեք վախենում սխալվելուց:

— Ի՞նչ կա վոր. նույնիսկ ասոված սխալվեց մարդկանց ստեղծելով և հետո իր սխալն ուղղեց ջրհեղով:

— Չլինի՞ թե դուք ել մտադիր եք ձեր սխալն ուղղել ջրհեղեղով:

— Վոչ, ինձ համար մարդկանց պակասութեաններն ավելի հետաքրքիր են, քան թե այսպես կոչված առաքինութեանները:

— Այդ միայն ասում եք... իսկ չեթե ձեր ապագա կի՛նը դավաճանի՞. յուրաքանչյուր փիլիսոփա հանդիստ ե մինչև իր ատամների ցավելը:

— Ձեր աչքերի մեջ այդպիսի բան չեմ տեսնում... Երեսն ի՞նչ... համաձայն եք...

— Կամածեմ. — Կիտահեզնորեն պատասխանեց որիորդը, դեմքը դարձնելով:

— Դա լավ նշան է. կնշանակի դուք կիսով չափ համաձայն եք:

— Կարող ե ե վատ նշան լինել:

— Մհ, որիորդ, գիտեմ, յեթե նույնիսկ համաձայն լինեք՝ կծածկեք, չեք ասիլ:

— Յեկայդ դեպքում ձեզ համար ընդմիշտ գաղտնիք, կիմե՛ս՝ համաձայն եմ չես, թե չե ..

Թեյանը դուռը շարժեց, ապա հանեց ծխախոտի տուփը ու սկսեց ծխել: Մտախոհ, կնճռոտ հայացքով նայում էր դիմացը ու ծուխը թողնում կրծքի խորքից:

Որիորդը գաղտագողի դիտում էր Թեյանին: Նրա դեմքին ինչ-վոր մանկական արտահայտութուն կար, թշերը կարծես փքվել էյին «խռովելուց». յերկար մազերը թափվել էյին ճակատին: Աչքերի մեջ յերկուութուն էր նկատվում. ասես կարող էր ամեն ինչ պաշտել և ամեն ինչ հեզնել .. «Միբուս է», մտածում էր որիորդը, թե՛ այս բոլորը մի խաղ է»...

Ու նայելով նկարչի դեմքին, նրա մեջ մի ցանկութուն էր գալիս— փայտաշիւ այդ մեծ յերեխային, ու հետո սանձել քնքուշ կանացի սանձով, չարացնել, տանջել ու հետո հրճվել նրա խռովելուց:

Թեյանը գցեց գլանակը և աչքերը հռոեց դիմացի տեսարանին:

— ԸՄի նայեք, որիորդ, են հսկա ժաչուին. ինչ խորհրդավոր պատկերի նյութ է. յերևակայեցեք ներքևում մի փոքրիկ գյուղ, տները, մշակված պարտեզներ... մի ծաղկած կյանք... իսկ վերևում սև վիթխարի ժայռը կախված տների վրա... պատկերին նա-

չորը զգում ե՛ մի որ ժայռը ընկնելու յե, կործանելու ամեն ինչ ..

Ձեզ դարձանայի կերպով սազում ե թախիծը, պետիմիզմը, դուք մշուշապատ ինտելիգենս եք... բայց նկատում եք... նորից վոզկորվիցիք բնության տեսարաններով:

— Վոչինչ, այդպես լավ ե, ավելի վտանգավոր ե, յերբ շարունակ նայում ես մի կնոջ ու լերկրպագում, նա անպատճառ կզավաճանի:

Որիտրդը ծիծաղեց:

— Ընկեր թեյան, դուք դերասանութուն չեք արել:

— Յեթե այս բոլորը դերասանութուն ե, համենայն դեպս յես իմ հիմնական դերն եմ կատարում, քանի վոր՝ հին բանաստեղծի ասելով՝ ամեն մարդ կլանքում իր դերն ե կատարում:

— Շատ դժվար ե գուշակել ձեր իսկական դերը, աչ, որինակ, դուք ասում ելիք, թե բարեկամ եք կուսակցության. յեթե այդպես ե, ինչո՞ւ կոմմունիստների շարքերում չեք:

— Յես պատկանում եմ այն մարդկանց թվին, վորոնց կուսակցությունը չի սազում. թե ինչու չե այդպես՝ պուցե կա իննսուն իննը պատճառ, այսքանը կասեմ, վոր յես նոմանախի եմ. սիրում եմ բնության մեջ արշալույսը, իսկ հեղափոխության մեջ՝ նրա ակունքը:

— Ուրեմն ձեզ համար հատկապես պիտի սարքել մի առանձին հեղափոխութուն—վարդերով, սոխակներով, արշալույսներով .. ե դուք շրջեք ու հիանաք...

— Դուք հարձակվում եք բայց դռների վրա.

մենք սիմյանց չենք հասկանում.. ավեր ինձ ձեր
ձեռքը:

Որիտրդը անգիտակցարար մեկնեց իր ձեռքը:

Մինչև կուսակցականը չանցնի կրակից ու
ջրից, նա դեռ կես կուսակցական է. իսկ չես կարող
եմ ասել՝ յի՞թե դա վտանդի ժամը, ինձ կտեսնեք առա-
ջին շարքերում:

Այդ վճռական լուրջ տոնը մի հայանութուն էր
որիտրդի համար: Ձեռքը կամաց հանելով թեյանի ա-
փից՝ նա աչքի տակով դիտում էր նրա դեմքը. «Ինչի՞
չե՞ ձգտում, ի՞նչ է փնտռում կյանքում... մտածում էր
որիտրդը... գուցե սիրում է, բայց ի՞նչ տարտրինակ
ձևով է արտահայտում, «սա մի բազմաձայն յերածըշ-
տությունն է»...

Արևն արդեն բավական բարձրացել էր: Տոթը
թմրեցնում էր, չբացնում մաքից առավառաճան-տեսա-
բանները. յերկուսն էլ խորասուզվել էյին մտածմունք-
ների մեջ. կարծես ամեն ինչ ասվել էր, բացի ամե-
նագլխամորից, և նրանք դարձյալ ոտար էլին՝ զգում
իրար: Նկարչին թվում էր, թե որիտրդն էլ հեռանում
է իր աչքերից, վորպես առավոտյան թարմ, ցողոտ
կանաչները, մեղմ, ծիծաղկոտ արևն ու փրփրացող
գետակը:

Այն ամենը, ինչ վոր նա զգաց այս գեղեցիկ
ճամպին, թվում էր մի կարճատև յերազ:

Մտռենում էյին գլուղին:

Ահա սկսվեցին խանութների շարքերը. լավեց
խարագների թխթխոցը, զարբնի փուքսի փշշոցը,
մսագործի դանակի զնդոցը: Խաղաղ փողոցում հավերը
քջուջ էլին անում ձիաների աղբի վրա: Խանութներից

դիտում եյին նորեկներին այնպես զարմացած, կարծես տարենը մի մարդ եր գալիս դրսից: Վտտարորիկ չերեխաները վազվզում էին կառքի յաւելոց, աշխատելով հասնել նրան:

Կառքը կանգ առավ գյուղխորհրդի առաջ: ...

Թեյանին նորից տիրեց այն հիասթափումը, վոքը սովորաբար գալիս էր դավառական վայրերում. կարծես ժամանակը կանգ առավ հանկարծ, և արտաքին աշխարհում ինչ վոր կատարվում էր՝ այլևս դոյուլթյուն չուներ:

Որիորդը վերցրեց իր փոքրիկ կապոցը, լուրջ ցանկութուն ասաց ու արագ բարձրացավ գործկոթի պատշգամբը:

Թեյանը գանդաղ հավաքեց իրեզինները ու մի փոքրիկ տղայի հանձնելով՝ քայլեց դեպի գլուգական հյուրանոցը:

*
*
*

Հետևյալ որը Թեյանը վարթեց դուրեկան զգացումով: Այն միտքը, թե որիորդն այստեղ և, զուցե և շատ մտա իրենից՝ լցնում էր նրան յերջանկությամբ:

Շտապ հագնվելով՝ նա դուրս յեկավ փողոց ու սրտատրոփ անցավ դեպի խրճիթ-ընթերցարանը, վոքը հյուրանոցից մի քանի տուն հեռու յեր, փողոցի մյուս կողմը:

Ընթերցարանը փակ էր:

«Վճրտեղ կարող ե լինել», մտածում էր Թեյանը, մեքենաբար քայլերն ուղղելով դեպի գլխավոր փողոցը: Նա ներս մտավ յերկու հիմնարկներ, աչք անեց, հուսալով, թե կպատահի որիորդին, բայց վոչ մի անկ

չգտաւ: Ու տխուր յետ դարձաւ, զգալով իր արածի անմատությունը:

Գնաց դեպի կոոպերատիվը: Նորից նրա առաջ պատկերացաւ կոոպերատիվ խանութի անշուք, փոշոտված տեսքը: Նորից նրա առաջ ելին ծառայողների գավառական անշարժ ու ձանձրացած դեմքերը, վորոնց մեջ առանձնապես նրա ուշադրությունն եր վրա-վում հաշվապահի բարեխիղճ դեմքը իր փոքր ինչ շիւ աչքով:

Փորձեց զբաղվել գործով, բայց չեր հաջողվում: Խոսում եր հաշվապահի հետ, հարցեր տալիս կոոպե-րատիվի մասին, բայց ուշքը վրան չեր, չերբեմն նրա ասածները չեր լսում: Շարունակ աչքի առաջ եր դա-լիս որիորդի պատկերը, ու կրկնում եր մեքենաբարձ «պետք Ե տեսնել նրան»...

Այսպես չարչարվելուց հետո նա պատվիրեց հաշ-վապահին թվական տվյալներ պատրաստել կոոպե-րատիվի գործունեյության մասին, իսկ ինքը վերցը-րեց մատչաններից մեկը՝ ասելով, թե տանը պիտի պարապի:

«Յեթե մեկը չի աշխատում, մի ուրիշը նրա տեղ պիտի աշխատի», — մտածում եր Թեյանը, նայելով հաշվապահի դեմքին. «Լ'նչ կլինի, յեթե այս դեմքը ըմբոստանա իր բարեխղճության դեմ... բայց այդ չի կարող պատահել... նրա մեջ «արևոտ աղջիկ չկա»...

Գնում եր դեպի հշուրանոց, զգալով, վոր այն-տեղ ել չի կարող պարապել: Ներս մտավ անշուք սե-նյակն ու բանտարկվածի նման սկսեց յետ ու առաջ քալել, հատակի տախտակները ճոճացնելով: Քայլում եր ու տխրում: Քանի անգամ նա համոզել եր դյու-

դոցիններին, վոր հյուրանոց բացեն, ահա բացվել է «Փոկի» «հյուրանոցը» և ինքը նրա մեջ տիրում է: Այժմ նա կուզեր առաջվա գրությունը, չիբը իջնում էր դյուզացիների տանը, մասնակից լինում նրանց առոբչա կյանքին:

Ծոցից հանեց թղթեր, փոքձեց նկարել որիորդին, բայց նկարը չիբ հնազանդվում: Մտախորդ գցեց սեղանի վրա ու նորից սկսեց քայլել, ցար ու ցրիվ մտքերով տարված:

«Նկարչությունը մի արվեստ և բնությունը ազավադելու համար»... գլխավորը նա ինքն է, որիորդը...»

«Յեթի նա ինձ ուզենար տեսնել, իր կանացի հնարագիտութլամբ մի առիթ կստեղծեր, կզաներ ինձ... ինչ՞ու պիտի նա ինձ վնասուի...»:

Հանկարծ դրսից ձայներ լավեցին: Մտակցով պատահանին: Մի խումբ գեղջկուհիներ ելին ու նրանց մեջ կարմիր գլխաշորով մի որիորդ: «Նա յե», անցավ մաքրվր, և սիրան սկսեց ուժգին բարախել. առանց մտածելու գուրս յեկավ սենյակից, բայց ամաչելուց կանգ առավ դռների մոտ:

Սոււմբը գնում էր գեպի խրճիթ-բնիկերցաբանը: Մի քանի բոպեցից հետո թեյանն էլ գնաց այնտեղ, կարծում էր, թե ներս կմանի, կահանի որիորդին, բայց անհարմար զգալով կանգ առավ սրահում: Զգում էր իբ անհիտ գրությունը, բայց մնում էր կանգնած: Անհամբիբ նայում էր դռներին, ականջ դնում ու ջղաչնորեն, արագ-արագ ծխում: Դեռ մի գլանակը չվերջացրած՝ մյուսն էր վառում, յերբեմն նույնիակ գլանակը հակառակ ծայրից էր բերանը դնում:

Ներսում որիորդը պարապում էր գեղջկուհիների

հետ: Շեշտակի ձայնով հարցեր եր տալիս, սպասում
պրտաստիտանին; ապա բացատրում ու նորից շարունա-
կում հարցերը:

— «Ի՞նչի՞ համար ենք ընտրում գյուղիորձուրդ...»

— «Ի՞նչու պիտք է ընտրենք ազգասնեբին և վոչ
հարստաներին...»

— «Ի՞նչ կլինի, յեթե ընտրենք կուլակներին...»

— Ի՞նչ ասացիր... հա, բայց մի՞թե կուլակը չի
կարող բավ մարդ լինել... Ի՞նչ կասես... Իհարկե, ճիշտ
է, նա իրեն շահերը կպաշտպանի, իսկ իրեն շահերը
ազգասնեբի շահերին հակառակ են...»

Թեյանը ազահությամբ լսում էր որիորդի ամեն
մի հնչյունը: Ուզում էր գուշակել, թե յերբ կվերջա-
նա պարապմունքը, ու անհամբերությունից ավելի ու
ավելի յեր շիտթվում:

«Միրահարված եմ»... անցավ նրա մտքով... «Է
ինչպես հանկարծակի սկսվեց. . . Ի՞նչ կասի տեսողը...
ծիծաղելի յե... հրահանգիչ Թեյանը գործը թողած սի-
րաքանությամբ և զբաղվում, այն էլ ի՞նչ զավեշտա-
կան ձևով՝ կանգնել սիրահարված աշակերտի նման ու
սպասում և որիորդին... ուր և քո ինքնասիրությունը...»

Այսպես կշամբում էր ինքն իրեն, բայց չէր հե-
ռանում. շարունակում էր ձխել ու ականջը լարած
հետևում որիորդի ձայնին:

Ներսի խոսակցութունը մեղմացավ: Թեյանին
թվաց, թե ժողովը վերջացավ, և զգալով իր գրության
անհարմարութունը, շտապով հեռացավ: Գնաց դեպի
հյուրանոց ու կանգնեց գոների մոտ:

Միքանի բոպելից հետո որիորդը, շրջապատված
զեղջկուհիներով, մտնեցավ Թեյանին:

— Բարև ձեզ, ընկեր Թեյան, Բնչպես եք, — ասաց ժպտալով:

— Լավ եմ, — շփոթված պատասխանեց Թեյանը:

— Վաղը կիրակի չե, միքանի ընկերներով գնալու յենք սարը՝ մեր կաթնարտելը նայելու. կզամք մեզ հետ:

— Ուրախությամբ:

Ասաց ու կարծես ուրախությունը հազար դրո- ներից ներս խուժեց մեջը:

— Ուրեմն վաղը ժամը 7-ին կլինեք գործկոմի առաջ:

— Շատ լավ...

Այա որիորդը սիրալիբ ցատկոթյուն ասաց, չերկար հայացք գցելով Թեյանի վրա:

«Սիրում ե, անպայման սիրում ե», մտածում էր Թեյանը վերացած: Ու ամբողջ որը ինքնամոռացության մեջ կրկնում էր, — «սիրում ե»... «վաղը ժամը 7-ին»...

Յեվ «վաղը» ժամը 7-ից քստորդ պակասնա ար- դին սպասում էր գործկոմի առաջ, ձիու սանձը բռնած:

Որիորդը յեկավ ձիով, յերկու կամ յերիտների հետ, ասես գունավորված թարմ առավոտյան դուշնե- րով: Իջնելով ձիուց՝ մոտեցավ Թեյանին, աշխուժ բարեկեց ու ասաց թագուն, ցածր ձայնով:

— Դուք պիտի խոսք տաք, վոր անցյալ որվա ձեր ասածները չեք կրկնիլ...

Թեյանը հասկացավ:

*
*
*

... Յերկուշաբթի առավոտը, լույսը նոր քացված՝ որիորդն ու Թեյանը վերադառնում էյին գյուղը՝ Հաս- նելով գառիվայրին՝ նրանք իջան ձիաներից և շարու- նակեցին ճանապարհը վտարով:

Մի փոքր անց նկարիչը կանգ առավ, որիորդի
թևից բռնելով:

— Մի տեսեք, որիորդ, ի՜նչպես հորիզոնը վառ-
վում է արշալույսով...

Որիորդը կանգ առավ:

— Ելի վոզևորովեցի՞ք...

— Այսոր դուշներն այնպես ներդաշնակ են ու
գեղեցիկ... տարորինակ զուգադիպությամբ կարծես
հենց իմ փնտռած դուշներն են... Ահա քանի տարի յե,
մտածում եմ մի պատկերի մասին... նա կլինի և լե-
րազ, և իրականութուն... նոր կյանքի մի արշալույս,
մի հեքիաթ... նա կլինի ընկերական աշխատանքի մի
պատկեր՝ արշալույսով վողողած...

Նկարիչը տարված նայում էր դիմացի հորիզո-
նին, իսկ որիորդը դիտում էր նրա դեմքը:

— Յե՛րբ պետք է սիրեք կիպիչ կեսորը, կոշտ ու
անպաճուճ կլանքը, առանց մշուշի...

Նկարիչը լերեսը դարձրեց դեպի որիորդը:

— Յերբ կյանքը կգառնա գեղեցիկ ճառավորտից
մինչև յերեկո՞, իսկ մինչ այդ՝ մենք պիտի փնտռենք
գեղեցիկ մոմենտներ... Մի գաղանիք ել պիտի ասեմ՝
այն պատկերի մեջ կլինի և կարսիբներով մի որիորդ...

— Չե՛ վոր դուք խոսք տվիք այլևս չխոսել այդ
որիորդի մասին:

— Բայց չե՛ վոր մենք այժմ մենակ ենք... չե՛
վոր այդ որիորդը իմ արշալույսն է...

— Ավելի լավ է արթնանաք լերազից և պատմեք՝
ինչպես անցկացրիք յերեկվա սրը սարում. յես ձեզ
մենակ թողի, շարունակ ժողովների յետևից եյի:

— Ի՜նչ տեսա... մի պրիմիտիվ կյանք. զգում ես...

Վոր չես կարող ապրել այդ կյանքով, իսկ չեթե այդ կյանքը բարձրանա դեպի քեզ, նա կոչնչանա: Յես այնտեղ նկատում ելի միայն մի ազջիւի... Տեսա հեովից կարմիր դրոշակը շարժելով ժողովի վեր կոնչում կանանց:

— Նորից խախտում եք պայմանը, իսկ չես տեսա մի նկարել, վորը կարծում եր բաարակների հետ խոսելիս:

— Յես ասում ելի նրանց, վոր չպետք է մեծ պահանջներ դնել. թե չե «տերերը» ել բաարակ չեն վարձիլ ու տղաները կմնան անպործ, բայց նրանք չհամողվեցին:

— Դուք իսկական համաձայնական եք. չերևում է նրանք ձեզ լավ ճնատացրել են: Ի՞նչ արժեք ունի բանվորը, չեթե նա չունի իր կարմիր հեռանկարը. ամենից առաջ նա պիտի վոլոզվի իր մեծ ապագայով, վոր գրոխը չկորցնի մանր-մուշր հարցերում:

— Ուրեմն չես համաձայնական եմ... վորքան ազելի գեղեցիկ կլիներ, չեթե դուք լինելիք համաձայնական...

— Իսկ տեսաք կաթնարտելի վարչին...

— Տեսա:

— Այ ում պիտի նկարելիք. չերկաթե կամքի տեր ե. չերկոտ տարի չե պաշքարում եր արտելը կողմակերպելու համար, ու հասավ իր նպատակին:

— Վոչինչ, կնկարեմ, բայց կա մի որիորդ, վորին չես պիտի նկարեմ հաղար անգամ:

Իբնացի լեռներից հանկարծ չերկաց արևի ծալրը՝ ուրախ շողերը սփռելով սարերի վրա:

Կարծես չերկուսն ել բացվեցին շղարշից: Նկար-

չին թվում եր, թե արդեն վաղուց սիրում ե սիրված ե, ու այժմ մնում ե մի խոսք, մի ձայն, վոր այդ սերը բռնկվի:

— Սիրելի գեյուհի, լիկեք շեղվենք ձամպից, անցնենք այս անտառի կածանով. հանցանք կլինի այս պատկերից այսպես շուտ բաժանվելը: Յես շատեմ սիրում անտառի վերջին ծառերը. նրանց մեջ մի գեղեցիկ տիրութուն կա...

— Քախճոտ նկարիչ. համաձայն եմ գալու. բայց յես չեմ տիրիլ ձեզ հետ. չե՞ վոր ամեն բանի վերջը սկիզբ ե մի ուրիշ բանի...

Մի նոր, գուրգուրոյ կանաչիութուն եր լավում որիորդի խոսքերի մեջ, վոր քնքուշ մեղեդիով անցնում եր նկարչի ականջով:

Անցան անտառի կածանով, յետևից քաշելով ձիաներն ու կանգ առան մի ժայռի մոտ, վորի կողքին փնջիլ եր ծառերի մի խումբ ու մի գաղաղկ ծոց կազմել:

Նկարիչը կապեց ձիաները ծառերից ու մտաեցով որիորդին:

— Նատիք այստեղ, սվ կալիփսե, ու գլխավոր քս Ողիսեսին:

— Ով ուղեկից, լ՛նչ խրթին բռտերով ես ինձ սիրաշահում:

— Չեմ սիրաշահում, սիրում եմ ..

— Սիրում ես, թե գուցե մի ժամանց ե, մի սիրալին արկած...

«Ի ու»-ով խոսելը մի արբեցում եր բերում նկարչի վրա:

— Սիրում եմ... այդ սիրս հետ մի նոր աշխարհ:

և շողշողում իմ առաջ... ու այդ նոր աշխարհի մեջ դու
յես իմ ուղեցուցը, իմ Բեատրիչեն...

— Ախ, ինչպես սիրում ես բարձր վոճ, և մշուշ,
մշուշ... չե՞րբ պիտի պարզվի քո աշխարհը...

— Յերբ դու կհամաձայնվես իմ կյանքի ընկերը
լինելու:

— Բայց դու շատ մոռացկոտ ես... գաղտնիք չը-
լինի՞ սա կարծես քո չերկրորդ առաջարկությունն է,
վոր անում ես մեր գավառում՝ քո բարձր վոճով...

Նկարիչը խոժոռեց դեմքը.

— Մ՛վ ե տվել այդ բավական սխալ տեղեկու-
թյունները:

— Սարերը, ձորերը, մասամբ ել մարդիկ...

— Ա՛յ Հարաճճի, դու իմ սլաքները յետ ես դար-
ձընում, բայց միթե չգիտես՝ յերբ արևը ծագում է՝
առաղբի մասին ել չեն մտածում...

— Ինտելիգենտի մեղր ե. ծորում քո շրթունք-
ներից... ասա, ինչի՞ցն է, վոր արվեստագետները միշտ
կաղում են կյանքում...

— Այդ նրանից է, վոր արվեստագետները նման
են կանանց. նրանք խելոք են միայն իրենց յերե-
խաների, ուղում են ասել՝ ստեղծագործությունների
մաս:

— Վոչ, ավելի ճիշտ՝ արվեստագետները նման
են դասարկ շշերի. նրանք բավանդակություն են ըս-
տանում միայն կյանքի մարդկանց հանդիպելով:

— Ահա թե ինչո՞ւ յես ամեն անգամ ծնգում եմ
քեզ մոտենալիս... Բայց ասա, ի՞նչո՞ւ յես նկարչի սիրտը
խոցում. չի՞ վոր նա քեզ սիրում է...

— Ուղեկցի սիրով, թռուցիկ սիրով...

— Վոչ, վոչ, վոչ...

Ու գրկելով որիորդին, վորը միայն թեթև ընդդիմությունն էր ցույց տալիս, համբուլընբով ծածկեց նրա գեմքը...

* * *

... Թեթև ամպ անցավ արևի առաջ, թեթև սյուլքը խաղաց ծառերի տերևների հետ. լավեց ձիաների փրուշտոցը...

— Միրելի նկարիչ, արթնացիր, մենք գլխովին տարվել ենք հովվական սիրով:

— Ի՞նչպե՞ս բաժանվեմ քեզանից:

— Մի մոռանալ, վոր քեզ ուղարկել են գործի համար, և վոչ թե... սիրելի հրահանգիչ, հրահանգիր ինքդ քեզ...

— Դո սերը ամբողջովին խայթ է. չեթե դու իմ կիներ լինեցիր, յես մի վողջ տեղ չիլի ունենալ սլաքներից:

— Այդ պատճառով ել քո կիներ չեմ լինիլ:

— Ի՞նչո՞ւ:

— Ձե՞ վոր դու սիրում ես արշալույսներ, անուրջներ և մշուշներ... իսկ այժմ պայծառ ուր ե, իր պարզ ու վորոշ ուղիներով:

— Ամեն ինչ կգնա քո ուղիով, միայն թե...

— Դու մոռանում ես, սիրելի նկարիչ, վոր մենք գտնվում ենք մի բամբասող գավառում. շտապիր...

Նկարիչը վեր կացավ, մի չիրկար համբուլը տրվեց որիորդին ու գնաց դեպի ձիաները:

Նորից սանձերը քաշելով շարունակեցին ճանապարհը:

Յերկուսն ել լուս եյին: Յերբ մտտեցան խճու-
ղուն, որիորզը կանդ առաջ:

— Այստեղ մեր ճանապարհները բաժանվում են...
Գուցե և ընդմիջու...

— Յես չեմ կարող պատկերացնել իմ կյանքը
առանց քեզ, — առայ նկարիչը՝ աղերսող հայացքով
նայելով որիորզին:

— Վորքան ել ասես, թե սիրում ես, խոստովան-
վիր, դու միայն զեղեցիկ մոմենտներ ու եքսպրոմոտներ
ես փնտռում. . . աչք բուպիներին դու գրավիչ ես, ան-
մուսանալի... սուղաչն քեզ վիճակված չի մի կայան
ստեղծել ինձ հետ...

— Բայց չեթե մենք մշտական ընկերներ լինենք,
միթե աչք մոմենտները ամբողջ կյանք չեյին դառնալ:

— Գու պիտի իմանաս, սիրելի նկարիչ, վոր աս-
մենալով որիորզի յերազներն ել վոր քշփորես, աչն-
տեղ կզանես իր սպողա յերեխաների փալատները:
Յես այդ փալատների տերը չեմ. յես հարբած եմ նոր
կյանքի կասուցումով... նա ինձ կրանում և ամբողջու-
վին, յերջանկություն և տալիս, նույնիսկ իր խաչըն-
դոտներով... Յես ամուսնության մասին չեմ մտածում,
բայց չեթե մի որ ցանկություն ունենամ, կընտրեմ
ինձ ընկեր աշխատանքի ջրուտ բազուկներ, վորոնք
կզան ինձ հետ մեր անշեղ, յերկաթե ճամպով... իսկ
դու քայլում ես մշուշոտ ուղիներով ու փնտռում զե-
ղեցիկ մոմենտներ... ու աչք մոմենտներից մեկում դու
ինձ հանդիպեցիր ու գրավեցիր...

— Միթե սո միայն մի մոմենտ եր...

— Այո, մենք բաժանվում ենք... բայց քեզ չեմ
մոռանալ... կուզեյի մի փոքրիկ հիշողություն քեզա-
նից... ահա ծոցատետրս. նկարիչ մի բան:

Նկարիչը վերջրեց հուշատետրը և փոխանակ նը-
կարելու՝ գրեց—«Կալիփոսեն չեր կարողանում մի-
թարվել Ոգիսեսի գնալուց հետո»:

— Այս ի՞նչ գրեցիր. ինձ թվում է՝ պիտի սրա
հակառակը գրելիր. վճրտեղից են այդ խոսքերը:

— Մի հրաշալի գրքից, վորից միայն մի տող
եմ կարդացել:

— Յեվ այդ մի տողն էլ ի՞նձ էս նվիրում:

— Ինչպես և դու, հրաշալի որիորդ. դու ինձ
միայն մի տող նվիրեցիր քո կյանքից:

— Մնաս բարով... նկարիր նոր արշալույսներ,
նոր հորիզոններ... ու չերք նկարես, գուցե այն ժամա-
նակ տեսնվենք նորից. ոգնիր ինձ, ձին նստեմ...

Յերկու ձիաների արանքում Թեյանը արագ համ-
րուրեց որիորդին, ապա վոտքը բռնելով՝ ոգնեց ձի
նստելու:

Որիորդը մի թռուցիկ ժպտալի հայացք պցելով
նկարչին՝ մտրակեց ձիուն ու քշեց, գնաց:

Մի վայրկյան Թեյանի մեջ ցանկուժյուն յեկավ՝
ձին նստել ու քշել նրա յտակից, բայց խկուչն զգաց,
վոր դուր է:

Ու կանգնած նայում էր, մինչև վոր որիորդը
թափնվեց պտուշտի յտակը: Դարձյալ կանգնեց, կար-
ծես սպասելով, վոր նա կվերադառնա:

«Թեև խփեց ու անցավ, յերկուսի բաժանելով
իմ կյանքը... անցալը կարծես չկա մեջս. իսկ նձրը...
կարճդ եմ չես անցնել նոր կյանքին անշեղ, հաստա-
տուն քայլերով... վճրքան հարազատ, վճրքան հոգուս
մտտ եր թվում «արևոտ աղջիկը», բայց նա միայն
թեով խփեց ու անցավ...»

«Արդեն հղանում ե մեջն «մեծ արշալույսը» ու
այդ նոր ստեղծագործութեան շեմքին նա թևով խփեց
ու անցավ:

Դիմացից յեկող գյուղացին բարեկց.

— Բարբ աջոյում, եդ ինչի՞ չես վտտով գնում.
դուդ ճամպա յա:

— Ձիս հոգնած ա,— շփոթված պատասխանեց
թեկանը:

Գյուղացին չհամոզվեց ու ժպտալով հեռացավ:

Թեկանը նստեց ձին ու սանձը թույլ թողած՝ ա-
ռաջ եր գնում՝ մտքերով, հույզերով տարված:

... «Կսկսեմ մի նոր կյանք, կվառվեմ արշալույ-
սով ու նորից կփնտռեմ նրան»...

... «Մնաս բարով, սպեռո՞ւսդ իկ»...

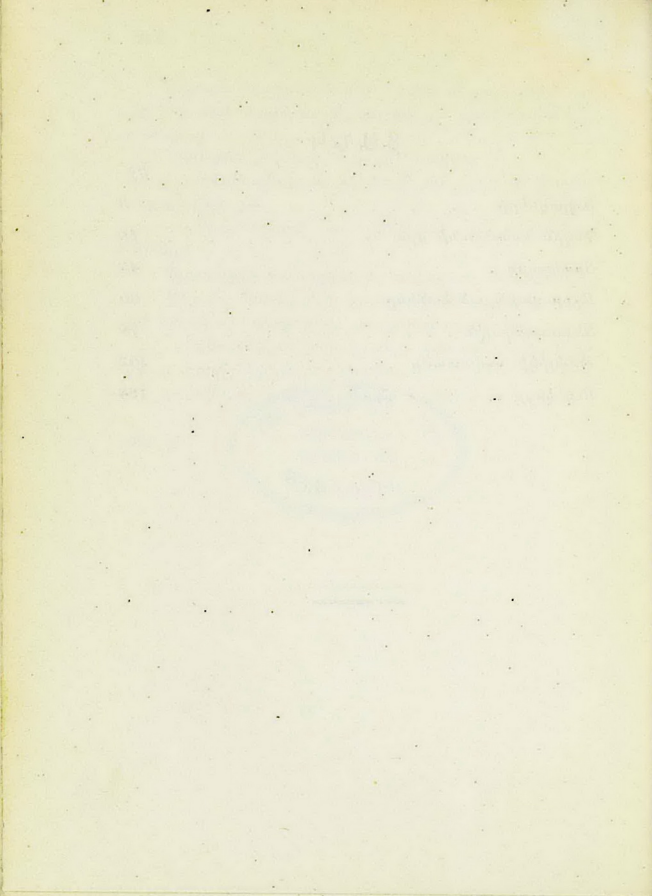
1927 թ.

Յ Ա Ն Կ

	Եջ
Ապրողները	3
Դեղին նստարանի վրա	19
Տրակտորը	43
Աչքը վախեցած Հանեսը	60
Անխուսափելին	78
Թմփլիկի սարտոսժը	102
Ուղեկիցը	126

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0044754

(504)

A $\frac{1}{8110}$

ԳԻՆՆ Ե 75 ԿՈՊ.

— Ոհ, շունչս կտրվում աս, ես ինչ վատ որ աս։
Նա խաչակնքեց յերեսը, միքանի անգամ «անունն
հոր» կրկնելով, բայց սպասած թեթևությունը չեկավ։
Ճլմկոփառով, հորանջելով սկսեց քայլել սենյակ-
կում, մտածելով յերազի մասին։ Ցրիվ մտքերով լվաց-
վեց, թեյ խմեց, շարունակ զգալով իրեն ինչ-վոր
ճնշման տակ։

— Ատում եմ՝ գնամ քրոջս մոտ, միքիչ սիրտս
թեթևացնեմ, շատ եմ ծանր. դու կգաս։

— Չե, լես լվացք ունեմ, չեմ գալ։

— Են ա՛՛ ճաշին ել ենտեղ կլինեմ։

Դուրս գնաց փողոց իր սովորական ճամպով։

* * *

Աշնան որ ե, ամպամած, խոնավ։ Ամենքն ինս-
տինկտորեն ձգտում են դեպի տուն, միայն Սերքաշյանն
ե, վոր չի համբերում, դարձյալ դիմում ե դեպի քաղա-
քային այգին։

Մարությանի խանութի մոտ հանկարծ մի ձայն
կանգնեցնում ե նրան։

— Մատթևոս, բարով, վո՞նց ես։

Սերքաշյանը յետ նայեց. հարցնողը Մարությանն
եր, առաջ նա միշտ ասում եր «Մատթեյ Յեզորիչ».
հեյ զիդի, սա ել ե փոխվել...

— Եհ, պարում ենք, դժւք վոնց եք, — մեքինա-
բար պատասխանեց Սերքաշյանը։

— Մենք ել ձեզ պես, հալ-հալը գնացել աս, վայ-
վայը մնացել. տեսնում ես էլի, են մեծ խանութից
մնացել ա մի փոքրիկ հավարուն։

— Ոհանես, մի մոտ արի, — ասաց Սերքաշյանը